

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Lucie Žáková

Interakce vyšetřovatele s vybranými účastníky trestního řízení a její vliv na rekognici

Interaction investigator with selected participants of criminal
proceedings and its impact on based recognition

Praha, 2015

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D

Poděkování

Ráda bych vyjádřila velký dík PhDr. Mgr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za vedení mé práce, připomínky a čas, který mi věnovala.

Velký dík patří i všem vyučujícím na katedře psychologie, kteří mi v průběhu studia byli velkou inspirací.

Děkuji pplk. JUDr. Jaroslavu Müllerovi, Ing. Ivanu Černíkovi, kpt. Mgr. Andree Mlčochové, za ochotu a za odborné konzultace a cenné rady.

Děkuji všem, kteří se podíleli na výzkumu.

V neposlední řadě patří velký dík mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů (citováno dle normy ISO 690).

V Praze, dne 28. července 2015

.....

Lucie

Žáková

Klíčová slova (česky)

Komunikace, interakce, trestný čin, rekognice, vyšetřovatel, svědek, interpersonální percepce, výslech, sekundární viktimizace

Klíčová slova (anglicky)

Communication, interaction, offence, recognition, investigator, witness, perception, interrogation, secondary victimisation

Abstrakt (česky)

Diplomová práce Interakce vyšetřovatele s vybranými účastníky trestního řízení a její vliv na rekognici se zabývá interakcí a komunikací účastníků trestního řízení a tím, jaký má vliv kvalita těchto procesů na rekognici.

V teoretické části je čtenářům přiblíženo trestní řízení, všechny procesní náležitosti a faktory, které průběh vyšetřování ovlivňují. Definujeme zde také práva a povinnosti všech důležitých účastníků trestního řízení. Dále se v úvodní části věnujeme komunikaci, jejím druhům a vlivu, který má kvalita komunikace na úspěšné vedení výslechu. Krátce se také zmiňujeme o interpersonální percepci. Pozornost v teoretické části je dále věnována osobnosti vyšetřovatele a důležitým charakteristikám, které jsou základem pro policejní profesi. V závěru teoretické části popisujeme faktory, které mají vliv na vedení výslechu a případnou rekognici pachatele trestného činu.

V empirické části jsme si kladly za cíl zjistit, jaký vliv má způsob a kvalita podané instrukce na úspěšné provedení rekognice pachatele. Empirická část byla uskutečněna v metodologické podobě experimentu. Probandi byli rozděleni do skupin podle daných kritérií a byl jim odprezentován videozáznam trestného činu. Dále byla provedena rekognice a cílem bylo zjistit, jaký vliv má instrukce a podnětový materiál na výsledek rekognice.

Abstract (in English):

The thesis "Interaction of police investigators with selected participants of criminal proceedings and its impact on recognition" is studies the interaction and communication of criminal proceeding participants and its influence on the quality of those proceedings on recognition.

The theoretical part deals with criminal proceedings such as all the trial requirements and factors which affect police investigation. Rights and responsibilities of all participants of trials are defined. Furthermore, communication, its types and categories and -most of all -its impact on successful police interrogation is examined. We also mention interpersonal perception. In the theoretical part of the thesis a lot of attention is devoted to the personality of police investigators and to significant characteristics which form the foundation of police profession. In conclusion of the theoretical part we describe the aspects which control the investigation and potential offender recognition.

In the empirical part the aim was to find out what impact the quality of instructions has on successful offender recognition. The empirical part was performed in an experiment. The research participants were devided into categories according to chosen standards. Then they were presented with a video recording of a criminal offence followed by recognition. We targeted at discovering whether the instructions and the way they are given influence the results of recognition.

Obsah

1	ÚVOD	11
2	VYMEZENÍ POJMŮ	12
2.1	TRESTNÍ ŘÍZENÍ	12
2.1.1	<i>Přípravné řízení</i>	12
2.2	SVĚDEK	13
2.2.1	<i>Postavení, práva a povinnosti svědka</i>	13
2.2.2	<i>Ochrana svědka</i> 14	
2.3	POŠKOZENÝ (OBĚŤ)	14
2.4	PODEZŘELÝ-OBVINĚNÝ	15
2.5	VYŠETŘOVATEL (POLICEJNÍ KOMISAŘ)	16
2.5.1	<i>Profesní postup na pozici vyšetřovatele</i>	16
2.5.2	<i>Profesní charakteristiky vyšetřovatele</i>	17
3	POZICE ÚČASTNÍKŮ TRESTNÍHO ŘÍZENÍ	21
4	SOCIÁLNÍ STYK	22
4.1	SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE	24
4.1.1	<i>Kontext komunikace</i>	26
4.1.2	<i>Kultura a komunikační způsobilost</i>	26
4.1.3	<i>Sdělení</i>	27
1.1.1.	<i>Verbální komunikace-řeč</i>	27
4.1.4	<i>Neverbální komunikace</i>	28
4.1.5	<i>Efektivní komunikace</i>	31
4.2	SOCIÁLNÍ INTERAKCE	32
4.3	INTERPERSONÁLNÍ PERCEPCE	33
5	INTERAKCE A KOMUNIKACE VE VYŠETŘOVÁNÍ	34
5.1	FAKTORY VSTUPUJÍCÍ DO INTERAKCE VE VYŠETŘOVÁNÍ	35
5.1.1	<i>Moc a role</i>	35
5.1.2	<i>Materiální podmínky</i>	36
5.1.3	<i>Fáze vyšetřování</i>	37
5.1.4	<i>Druh úkonu</i>	37
5.1.5	<i>Množství důkazu a stop</i>	38

5.1.6	<i>Vlivné faktory ze strany vyšetřované osoby (osobnost, podmínky na její straně)</i>	38
5.1.7	<i>Vlivné faktory ze strany vyšetřovatele</i>	39
5.1.8	<i>Faktory vyskytující se na straně vyšetřovatele i vyšetřovaného</i>	39
6	VÝSLECH JAKO PROCES SOCIÁLNÍ INTERAKCE	43
6.1	PŘÍPRAVA VÝSLECHU	44
6.1.1	<i>Analytická fáze</i>	44
6.1.2	<i>Syntetická fáze</i>	45
1.	OBEČNÁ ČÁST	45
6.2	STADIA VÝSLECHU	45
6.2.1	<i>Úvodní stadium</i>	46
6.2.2	<i>Stadium úvodního líčení</i>	46
6.2.3	<i>Stadium otázek a odpovědí</i>	47
6.3	PRŮBĚH VÝSLECHU	47
6.4	DĚLENÍ VÝSLECHU	48
6.5	VÝSLECHOVÁ INTERAKCE	51
6.5.1	<i>Vzájemná závislost mezi vyslychajícím a vyslychaným</i>	52
6.5.2	<i>Metody ovlivňování</i>	53
6.6	VÝSLECHOVÁ KOMUNIKACE	55
6.6.1	<i>Verbální komunikace ve výslechu</i>	56
6.6.2	<i>Neverbální komunikace ve výslechu</i>	56
6.7	INTERPERSONÁLNÍ PERCEPCE VE VÝSLECHU	58
6.8	NEVHODNÉ PŮSOBNÍ VYSLÝCHAJÍCÍHO NA VYSLÝCHANÉHO	59
6.8.1	<i>Viktimizace</i>	61
7	VÝPOVĚĎ	62
7.1	PROBLEMATIKA VE VÝPOVĚDI	62
7.1.1	<i>Lživá výpověď</i>	63
7.1.2	<i>Taktické postupy a psychologické působení při překonávání lživé výpovědi</i>	63
7.1.3	<i>Taktické postupy a psychologické působení při překonávání zdánlivě zapomenutého</i>	66

	<i>Vyšetřovací hypnóza</i>	66
	<i>Kognitivní interview</i>	67
8	PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY DALŠÍCH PROCESNÍCH ÚKONŮ V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ	69
8.1	PROVĚRKA VÝPOVĚDI NA MÍSTĚ	69
8.2	REKONSTRUKCE PŘÍPADU	70
8.3	KONFRONTACE	70
9	REKOGNICE	72
9.1	REKOGNICE VS. VÝSLECH	73
9.2	ÚČASTNÍCI REKOGNICE	74
9.3	DRUHY REKOGNICE	74
9.4	PRŮBĚH REKOGNICE	75
	<i>9.4.1 Obsahová příprava</i>	<i>75</i>
	<i>9.4.2 Organizační příprava</i>	<i>76</i>
	<i>9.4.3 Realizace úkonu</i>	<i>77</i>
	<i>9.4.4 Možné aspekty ovlivňující rekognici</i>	<i>79</i>
10	EMPIRICKÁ ČÁST	85
10.1	ÚVOD	85
10.2	PŘEDCHOZÍ VÝZKUMY	87
10.3	CÍL VÝZKUMU	89
10.4	VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY	90
10.5	METODIKA VÝZKUMU	91
	<i>10.5.1 Předvýzkum</i>	<i>91</i>
	<i>10.5.2 Hlavní výzkum</i>	<i>92</i>
	<i>10.5.3 Typy výzkumných skupin</i>	<i>94</i>
	<i>10.5.4 Formulace otázek a instrukcí při administraci</i>	<i>94</i>
	<i>10.5.5 Typ instrukce</i>	<i>95</i>
	<i>10.5.6 Fotoalbum</i>	<i>96</i>
	<i>10.5.7 Videozáznam-scénář události</i>	<i>96</i>
	<i>10.5.8 Proměnné</i>	<i>98</i>
10.6	VÝZKUMNÝ VZOREK	98
10.7	VÝSLEDKY VÝZKUMU	100
	<i>10.7.1 Celkové výsledky</i>	<i>101</i>

10.7.2	<i>Výsledky stanovených hypotéz</i>	102
10.7.3	<i>Shrnutí výsledků</i>	105
11	ZÁVĚR	112
12	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	113
13	SEZNAM ZKRATEK:	120
14	SEZNAM OBRÁZKŮ:	121

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Souhlas s účastí na experimentu Instrukce pro respondent	I
Příloha 2 – Instrukce pro respondenty NI	II
Příloha 3 – Instrukce pro respondenty OI	IV
Příloha 4 – Videozáznam (CD na deskách DP)	
Příloha 5 – Fotorekognice (CD na deskách DP)	
Příloha 5 – Statistické výstupy	VI

1 Úvod

V roce 2010 bylo v České republice spácháno necelých 314 tisíc trestných činů. Trestné činy lze dělit na přestupky, přečiny a zločiny, které se dále dělí na prostý, těžký a hrdelní. Pokud je u trestného činu přítomen svědek, lze v rámci vyšetřování využít rekognici. Může se zdát, že jde o jednoduchý úkon, ale do hry zde vstupuje velké množství faktorů, které mohou negativně ovlivnit výsledek rekognice. Proces rekognice stojí na tematickém pomezí kriminalistiky a psychologie.

Téma diplomové práce jsem si zvolila s ohledem na významnost rekognice jako důkazního prostředku a zároveň také proto, abych se blíže seznámila s její problematikou. Za cíl jsme si kladly zmapovat faktory komunikace a interakce, které se na výsledku rekognice podílejí. V teoretické části přiblížíme čtenářům všechny důležité aktéry trestního řízení, popíšeme profesi vyšetřovatele se všemi nároky, které na člověka klade. Dále se budeme podrobněji věnovat komunikaci a jejím druhům, interpersonální percepci, faktorům interakce, které ovlivňují vyšetřování a také výslechu, jako specifickému druhu interakce.

V empirické části si klademe za cíl odhalit, jaký vliv má kvalita a způsob podání instrukce, na výsledek rekognice. Očitý svědek, který je požádán o vykonání rekognice bez podání adekvátní instrukce může nabýt dojmu, že policie umístila podezřelého mezi figuranty automaticky a na něm je, aby ho identifikoval. Tato domněnka může ve svědkovi vyvolat tlak, který se může projevit v nesprávné identifikaci nevinného. Další problém může způsobit formulace instrukcí před zahájením rekognice. Ve formě malého experimentu se pokusíme ověřit, zda matoucí instrukce ovlivňuje výběr podezřelého.

2 Vymezení pojmů

V této kapitole objasníme, co rozumíme pojmy trestní řízení a vyšetřovatel. Dále jakou roli vyšetřovatel sehrává ve vyšetřování a s jakými účastníky trestního řízení přichází do interakce v rámci vyšetřování. Jelikož vyšetřování je proces velmi rozsáhlý a vyšetřovatel přichází do kontaktu s velkým množstvím členů tohoto procesu, bude tato práce zaměřena zvláště na ty účastníky, jejichž vzájemná interakce je předmětem zkoumání psychologie. Jedná se o interakci mezi vyšetřovatelem, svědkem, poškozeným a podezřelým (obviněným).

2.1 Trestní řízení

Podle Jelínka jde o postup orgánů činných v trestním řízení, který je upraven zákonem tak, aby došlo k řádnému potrestání pachatelů a trestných činů jimi páchaných. (Jelínek, 2006)

Ve své obecnosti je hlavním cílem trestního řízení zjistit, zda a kým byl spáchán trestný čin. V případě, že došlo k naplnění zákonné podmínky pro spáchání trestného činu, je úkolem trestního řízení spravedlivé potrestání viníka a zároveň také zabránění tomu, aby nedošlo k potrestání nevinných. Celý tento proces je vymezen zákonem, ze kterého vyplývají práva a povinnosti pro účastníky trestního řízení kterým jsou svědek, poškozený, podezřelý (obviněný, obžalovaný), obhájce, soudní znalec a další. S těmito osobami přichází vyšetřovatel do interakce v rámci objasnění daného případu převážně v jedné z částí trestního řízení označované jako přípravné řízení. (Nett, Draštík, Zezulová, Fryšták, 2005) Z názvu diplomové práce tedy vyplývá, že se budeme zabývat převážně touto oblastí.

2.1.1 Přípravné řízení

Přípravné řízení má několik fází. První z nich je fáze **prověřování**. V této počáteční etapě dochází ke zjištění (prověření), zda skutečně došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu a typování možného pachatele (podezřelého). Pokud se prověřením dojde k závěru, že se jedná o trestný čin, dochází k další

fázi, a to **vyšetřování**. Ve vyšetřování se z podezřelého stává obviněný, k němuž se vztahují patřičná práva. (Šámal, 2003)

To, jak se daný případ bude vyvíjet a zda bude podána žaloba, záleží na uvážení státního zástupce, který rozhoduje o dalším postupu. Pro jeho rozhodnutí je důležitý dostatek důkazů, které jsou získány prostřednictvím zajištění neodkladných a neopakovatelných úkonů. (Šámal, 2003)

2.2 Svědek

Svědék je velmi důležitou a mnohdy klíčovou osobou, která má v trestním řízení nezastupitelnou úlohu, a to svědčit o skutečnosti trestného činu, kterou vnímal svými smysly. V trestním řádu je uvedeno, že svědkem se stává taková osoba, která je svědecky způsobilá. Rozhodnutí o svědecké způsobilosti spadá částečně do kompetence vyšetřovatele, který rozhodne na základě svých znalostí, zda se jedná o svědka způsobilého či nikoliv. K případům, které přesahují rámec těchto kompetencí, je přizván znalec k odbornému posouzení.

2.2.1 Postavení, práva a povinnosti svědka

Podle § 97 TrŘ je svědek účastník trestního řízení, který má povinnost dostavit se na základě předvolání orgánů činných v trestním řízení a vypovídat **pravdivě** o trestném činu, pachateli nebo jiných okolnostech, které jsou důležité pro objasnění daného skutku. Slovo pravdivě jsme zdůraznily, protože to činí důležitý rozdíl mezi svědkem a podezřelým o čemž bude pojednáno v následující podkapitole.

Formálně se tedy stává osoba svědkem v momentě předvolání. Tímto okamžikem vyplývají její práva a povinnosti z této role. O svých právech a povinnostech musí být svědek řádně poučen vyšetřovatelem.

Trestní řád také pamatuje na právo svědka odepřít výpověď, a to v případě, že má vypovídat proti osobám blízkým, jako jsou příbuzní, sourozenec, manžel/ka, druh/družka, rodiče, děti nebo osvojitel. (ust. 100 TrŘ.)

2.2.2 Ochrana svědka

Ochrana svědka je rovněž ošetřena trestním řádem, který tuto ochranu podmiňuje výskytem okolností, ze kterých by vyplývalo vážné nebezpečí pro něho samotného a osoby jemu blízké. Dále pak hrozí-li mu nějaká újma na zdraví nebo jiné vážné porušení jeho práv, musí orgán činný v trestním řízení učinit taková opatření, aby takového svědka ochránil. V praxi se tak nejčastěji děje v podobě utajení identity svědka, pak osobní ochranou, přestěhováním aj. (zákon č. 137/2001 Sb., v § 3)

V trestním řádu je dále uvedeno, že pokud hrozí svědkovi nebezpečí po propuštění odsouzeného z výkonu trestu, měl by být o této skutečnosti informován policií a měla by mu být poskytnuta na jeho žádost patřičná ochrana. (ust. §44a TrŘ)

Jak bylo uvedeno již výše, svědkem je osoba která je svědecky způsobilá a mohla tak vnímat okolnosti trestného činu svými smysly. Z toho vyplývá, že v roli svědka se nezřídka ocitne i osoba současně poškozená (oběť), o které bude pojednáno v následující kapitole.

2.3 Poškozený (oběť)

Trestní řád s pojmem oběť vůbec nepracuje, a proto se na oběť vztahují stejná práva jako na poškozeného. (Gillernová, Boukalová, 2006)

V dobách ranné civilizace měla oběť právo ve svých rukách a za podpory svých blízkých tak mohla vykonat mstu na pachateli dle vlastního uvážení. Postupně, jak se společnost stávala vyspělejší, předal, a toto právo do rukou státu,

který měl hájit jejich práva a zajistit ochranu. Ačkoliv práva obžalovaných (pachatelů) jsou vlivem doby postupně upravována, práva poškozených zůstávají v pozadí. Teprve ve třicátých letech 20. století se začínají v této problematice objevovat první otázky mezi právníky, kriminalisty a psychology, z jejichž iniciativy vzniká relativně mladá věda, kterou nazvali viktimologií, neboli naukou o obětech (Čírtková 2004, Gillernová, Boukalová 2006)

Vůbec první zákon, který vznikl na základě této problematiky, byl u nás přijat 1. 1. 1998 a jedná se o zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestného činu. (Čírtková, 2004)

O viktimologii a psychologii obětí trestných činů bude dále zmínka v rámci interakce vyšetřovatele a oběti, kde se budeme věnovat převážně viktimizaci sekundární.

2.4 Podezřelý-obviněný

Pojem podezřelý není trestním řádem definován, ačkoliv je to osoba, která sehrává hlavní roli ve vyšetřování trestného činu. Osoba může do procesu vyšetřování vstoupit jako podezřelá, avšak prošetřené události mohou nasvědčovat, že podezřelý je nevinný. Ten se pak z podezřelého může stát svědkem nebo naopak. Z podezřelého se také může vyvinout obviněný, obžalovaný nebo odsouzený.

Jak už bylo zmíněno v kapitole o svědkovi, podezřelý disponuje jinými právy a povinnostmi v trestním řízení nežli je tomu právě u svědka. Podezřelý v rámci svého práva na obhajobu může uvádět jakékoliv informace, a to i nepravdivé aniž by byl křivě obviněn. Dle ust. § 33 má právo vypovídat k věci, ze které je obviněn a na jeho výpověď je pohlíženo jako na způsob obhajoby.

Právě skutečnost, že ze svědka se může stát podezřelý a z podezřelého svědek, kde oba disponují jinými právy a procesním postavením ve věci

prošetřování trestné činnosti, klade na vyšetřovatele velké nároky nejen na jeho znalosti z oblasti práva, psychologie, kriminalistiky, ale také na osvojené komunikační dovednosti a taktiky výslechu. O vyšetřovateli bude pojednáno v následující podkapitole.

2.5 Vyšetřovatel (policejní komisař)

Vyšetřovatel je součástí týmu, který se jako celek podílí na vyšetřování případu. Je důležitým prvkem kompletního vyšetřovacího postupu a stává se tak koordinátorem práce jeho podřízených. Jeho činnost je z velké části samostatná, ačkoliv je vymezena pokyny státního zástupce. (Vangeli, 2006, Gillernová, Boukalová, 2006)

Vyšetřovatelé, jako součást operativního systému, kladou velký důraz na kvalitu zpracování spisu, zprocesnění informací, odhalení pravdy a nalezení objektivního náhledu na konkrétní případ. (Boukalová, 2007)

2.5.1 Profesionální postup na pozici vyšetřovatele

Na pozici vyšetřovatele neboli policejního komisaře se uchazeči mohou dostat dvojím způsobem. Buď absolvováním patřičného vzdělání, nebo prostřednictvím profesního růstu u policie. Do policejního sboru je uchazeč vybrán po splnění několika kritérií. Jedním z nich je i psychologické vyšetření a psychologický pohovor. (Boukalová, 2012)

Z vlastní zkušenosti psychologické stáže u policie mám poznatky, že uchazeči nejčastěji bývají diagnostikováni metodami SPARO, MMPI, Kresbou lidské postavy a Kresbou stromu. V některých oblastech České republiky se nově pořádají tzv. kempy, ve kterých se uchazeči podrobují náročné fyzické i psychické zátěži v podobě modelových situací. Tyto situace jsou po celý průběh kempu monitorovány a vyhodnocovány, kdy vše probíhá za spolupráce policistů a psychologů. Může se stát, že úspěšný absolvent Policejní akademie nebude k policii přijat, protože jeho výsledky nebudou v souladu s podmínkami pro

přijetí. Úspěšní uchazeči jsou přijati k policii na základní pozice a často uplyne mnoho let, během kterých vystřídají celou řadu policejních profesí, než se dostanou na svou vysněnou pozici (např. vyšetřovatele), pro kterou se k policii přihlásili. Sami vyšetřovatelé hodnotí tento postup výběru vyšetřovatelů kladně, díky poznatkům a zkušenostem, které získají v rámci celého procesu (Boukalová, 2007).

2.5.2 Profesionální charakteristiky vyšetřovatele

V předešlé kapitole byl popsán možný profesní postup u policie na pozici vyšetřovatele. Hierarchický model má jistě řadu výhod, co se týče nabývání zkušeností policistů, ale může mít i své nevýhody, neboť každá profese vyžaduje jiný přístup. Například H. Boukalová (2007) popisuje rozdíl v komunikaci a vytěžování mezi pochůzkářem a vyšetřovatelem. Pochůzkář má většinou málo času a jeho způsob komunikace musí být často direktivnější, kladení otázek se odehrává v rychlém tempu, aby se v co nejkratším čase dozvěděl co nejvíce informací a mohl tak podniknout další opatření. Zatímco u vyšetřovatele je takovýto postup kladení otázek nevyhovující, vyšetřovatel, zvláště pracuje-li se spolupracujícím svědkem, volí tempo pomalejší a ke svědkovi přistupuje s respektem.

Každá profese vyžaduje jiný přístup, jak v komunikačním stylu, tak v potřebě získání množství a kvality informací. Při takovémto profesním postupu je tedy nezbytné osvojení nových návyků, což může z počátku činit problémy.

To, že je vyšetřovatel nepostradatelným článkem ve vyšetřování, bylo zmíněno již výše. Aby mohlo dojít k vyšetření trestného činu, je zapotřebí získat co nejvíce relevantních informací. Ty jsou opatřovány mimo jiné i výpovědí svědků, poškozených a podezřelých. Výpověď těchto účastníků trestního řízení se získává prostřednictvím výslechu, jehož vedení spadá převážně do kompetence vyšetřovatele. Výslechu se budeme podrobněji věnovat v pozdějších kapitolách, teď se zaměříme na ty charakteristiky vyšetřovatele, které mají dopad na kvalitu jeho práce.

Charakteristiky žádoucí pro práci vyšetřovatele se mohou dělit do těchto skupin:

- a) specifické znalosti
- b) sociální a komunikační dovednosti
- c) kognitivní schopnosti
- d) osobnostní charakteristiky (Gillernová, Boukalová et al., 2006)

Specifickými znalostmi jsou v tomto případě myšleny znalosti z oblasti práva, neboť práce vyšetřovatele je jím do značné míry limitována. Dále je to kriminalistika a kriminologie. H. Boukalová (2012) ve své publikaci zmiňuje i nauky o obětech a pachatelích, které v sobě nesou poznatky z psychologie, sociologie i biologie. Ačkoliv tyto metody vyšetřovatel sám neprovádí, je důležité, aby věděl, jaký typ stop je možné v různých oblastech trestné činnosti získat a jakým způsobem dochází k zajištění těchto stop. Díky tomu tak může docílit získání maximálního počtu informací k danému případu. (Gillernová, Boukalová et al., 2006)

Na tomto místě bychom ještě rády zdůraznily, že poznatky z psychologie jsou pro vyšetřovatele téměř nepostradatelné, neboť zasahují do velké řady procesů v objasňování trestné činnosti, zvláště do různých forem výslechu.

Sociální a komunikační dovednosti uplatňuje vyšetřovatel nejen ve vedení výslechu, ale i v interakci se svými kolegy a ostatními účastníky trestního řízení jako jsou státní zástupci, znalci, obhájci a další.

Na rozvíjení těchto dovedností je vhodná zpětná vazba od kolegů například za použití videozáznamu o čemž se zmiňují i Gillernová, Boukalová (2006). Dalším možným rozvojem může být nácvik žádoucí komunikace prostřednictvím výcviků a kurzů. Důležitou roli bude sehrávat i přiměřená sebereflexe vyšetřovatele.

Co se týče **kognitivních schopností**, Gillernová, Boukalová (2006) je dělí na schopnosti analytické a kombinační. Je tomu tak proto, že při ohledání místa činu dojde k zajištění stop, které jsou posléze odeslány na příslušná specializovaná pracoviště k vyhodnocení a na řadu přichází vyšetřovací verze, od kterých se odvíjí následný vyšetřovací plán.

Vyšetřovatel se tak stává koordinátorem celé akce, což je psychicky velmi náročné a zde přichází ke slovu jeho **osobnostní charakteristiky**. Vyšetřovatel by měl být psychicky zdatný a odolný. Nese s sebou rizika a odpovědnost za svá rozhodnutí, na kterých jsou závislé osudy mnoha lidí. Měl by být pečlivý a důsledný, aby nic nepodcenil a zároveň by si měl dostatečně důvěřovat, aby si ve svých krocích počínal sebejistě. (Gillernová, Boukalová, 2006). Zároveň by měl být otevřený novým vyšetřovacím verzím a nebyť upnutý k těm původním.

Autorka Boukalová (2007) se ve svém díle zmiňuje o malém empirickém průzkumu, který čerpá přímo ze zkušeností vyšetřovatelů. Zajímala se o některé komunikační aspekty, zkušenosti vyšetřovatelů a jejich postoje. Sběr se uskutečnil na skupině 9 policejních komisařů, čtyři pocházeli z útvaru s celorepublikovou působností a zbytek s různým územním působením. Sama autorka uvádí, že se jedná spíše o námět k zamyšlení, nežli o zobecněné poznatky. Co se týče množství zkušeností, vyšetřovatelé svým průměrem práce u policie (18,5 roku) patřili ke zkušeným policistům. Z průzkumu pak vyplývá, že jejich pozice je nejvíce propojena s administrativní stránkou. Sami zdůrazňují velkou odpovědnost za dobré připravení spisu. Rovněž se opakovaně zmiňovali o psychické náročnosti profese a zodpovědnosti, ale také o velké touze po odhalení pravdy a získání objektivního náhledu na případ.

Mezi **pozitiva** své profese zařadili např. nestrannost, různorodost, zisk nových zkušeností, práci v terénu, ale i tlak na vzdělání, čili souhrnně se vyjadřovali k osobnostním a motivačním charakteristikám profese. Jako charakteristiky dobrého vyšetřovatele uváděli hodnoty, které dle H. Boukalové (2007) korespondují s emoční nestranností a smyslem pro spravedlnost spolu s příslušnou osobní investicí. Naproti tomu jako **negativní** viděli neobjektivitu, použití

nezákonných postupů a nízký motivační zájem o vyšetřování. Podle této sondy (zcela přirozeně) považují vyšetřovatele za **největší úspěch** objasněný případ, odhalení pravdy či napravení křivdy. Na svých schopnostech vhodných pro tuto profesi si nejvíce cení komunikačních schopností, nabytých zkušeností, schopnosti kombinovat, ale třeba také trpělivosti, pečlivosti aj. Jako **své limity** uváděli emoční oprostění, nepozornost, nerozhodnost, ale i smyslovou omezenost. V možnosti vyjádřit své **přání** změny uváděli opakovaně, že by si přáli návrat k dřívějšímu rozdělení na operativní, kriminalistické jednotky a vyšetřovatele. (Pozn. V zákonu o policii se uvádí, že tato procesní samostatnost vyšetřovatelů zanikla spojením úřadů vyšetřování a kriminální policie v roce 2002). Dále zmiňovali změnu organizace vyšetřování konkrétních případů, nastavení práva vůči mládeži, materiální vybavenost jako jsou automobily a výpočetní technika. (Boukalová, 2007)

J. Čech (2005) ve své publikaci uvádí celou řadu charakteristik vhodných pro vyšetřovatele, z nichž řada z nich byla zmíněna již výše. Pokusím se tedy vybrat takové, které zde ještě nebyly uvedeny. Jedná se o vytrvalost, statečnost, čestnost, schopnost předvídat, skromnost, porozumění pro druhé, rozvážnost, rozhodnost, kritičnost nebo pravdomluvnost.

3 Pozice účastníků trestního řízení

Na pozici účastníků trestního řízení ve vyšetřování je možné pohlížet jak z hlediska právního, tak z hlediska kriminalistického. Z právního hlediska je celý proces regulován právními normami, jako je trestní řád, trestní zákon a zákon o policii. Tyto normy musí vyšetřovatel ovládat na vysoké úrovni, neboť je jeho povinností se těmito normami řídit. Z těchto norem však také vyplývají práva a povinnosti pro ostatní účastníky trestního řízení. Vyšetřovatel má povinnost informovat svědka, poškozeného a podezřelého (obviněného) o jeho právech a povinnostech, hrozbách a sankcích při případném porušení před každým vyšetřovacím úkonem. Svou roli zde sehrává i procesní postavení zúčastněných. Například postavení svědka je rozdílné od postavení obviněného co do podávání informací. Zde je patrná i jakási nerovnost mezi kriminalistickým a právním hlediskem. Zatímco svědek musí vypovídat k případu pravdivě, u podezřelého tato povinnost není. Takovéto skutečnosti se promítají i do komunikace mezi vyšetřovatelem a vyslychaným, který musí mít stále na paměti, že jejich postavení se v průběhu procesu může měnit. (H. Boukalová, 2012)

4 Sociální styk

Mezilidská komunikace by se dala označit jako **sociální styk**, který reprezentuje realizaci sociálních a interpersonálních vztahů v reálném projevu, tedy jednání osob navzájem. Takto vymezený styk Čírtková (2004) člení do tří skupin:

- a) sociální komunikace
- b) sociální interakce
- c) interpersonální percepce (Čírtková, 2004)

V reálných situacích dochází k propojení všech tří komponent sociálního styku (sociální interakce, sociální komunikace, interpersonální percepce) a vytváří se tak jednotný proces jednání mezi lidmi. Hlavní komponentu však sehrává komunikace, jelikož ke každé interakci neboli působení a ovlivňování dochází skrze komunikaci. Stejně tak i vzájemné vnímání komunikujících partnerů se odehrává prostřednictvím komunikace, ať verbální či neverbální.

Klíčovým momentem sociálního styku je to, co sdělujeme, jako například různá fakta, pocity, nálady, postoje, hodnoty a podobně. K tomu, abychom mohli porozumět sdělovanému, rozumět jeho smyslu, je zapotřebí znát jednak věcný obsah sdělovaného, ale také jeho cíl a motiv. To znamená, čeho chce partner sdělením dosáhnout a co je jeho vnitřní pohnutkou, podnětem ke sdělení. Tyto cíle a motivy se odvíjí od okolností sociálního styku a usuzovat na ně můžeme na základě těchto determinant:

- a) **společenská činnost**, jako je práce na společném cíli (např. výslech)
- b) **vzájemný vztah partnerů**, tím jsou zde myšleny vztahy na emocionální úrovni, jako je třeba přátelský či nepřátelský vztah nebo vztah vyplývající z postavení obou partnerů (např. vyšetřovatel-vypovídající)

- c) **osobnostní charakteristiky** účastníků styku, sem řadíme věk, pohlaví, temperament, charakter, aktuální psychický stav, inteligenci
- d) **sociální situace** jako je čas, prostor, množství přímo i nepřímo zúčastněných členů, dimenze a dynamika (např. neklidná situace s neočekávaným vývojem jako je třeba výslech obviněného). (Čírtková 2000 s. 202)

Životní spokojenost lidí je do značné míry ovlivněna správným a úspěšným jednáním mezi lidmi. Sociální styk se tak stává každodenní nevyhnutelnou součástí života každého z nás. (Čírtková, 2000)

Rozličné způsoby jednání jsou ovlivněny vlastnostmi každé osobnosti, rozdílnou výchovou, výchovnými styly, prostředím, ve kterém jedinec vyrůstal, vlastní snahou o formování způsobu jednání s druhými. Nejedná se tedy o vrozené schopnosti, nýbrž o dovednosti, které jsou formovány výchovou a sebevýchovou. (Čírtková, 2000)

Ve společnosti se člověk stává objektem i subjektem mnohočetných a různorodých vztahů. Jedná se především o vztahy sociální a interpersonální. (Čírtková, 2000, Výrost & Slaměník, 1997)

Sociální vztahy nepředstavují setkání mezi jednotlivci, ale reprezentují vztahy představitelů daných společenských skupin, jako jsou například různé národnostní menšiny, politické strany, profese a podobně. Tyto vztahy vyplývají z určitého postavení, který daní příslušníci zastupují ve společenském systému. Jinými slovy jednotlivci v tomto systému vztahů nevystupují sami za sebe, nýbrž reprezentují danou sociální skupinu. Do jednání se tedy nevstupuje na základě sympatií či antipatií. Sociální styk je závislý na postavení obou partnerů v sociálním systému. Rozpoznání a pochopení toho, jaké postavení v takovémto systému reprezentují vzájemně oba aktéři, je důležitým vodítkem pro zdravý sociální styk. Jeho nerespektování pak vede k narušení takového styku. (Čírtková, 2000)

Interpersonální vztahy na rozdíl od vztahů sociálních vznikají na základě sympatií a antipatií vzájemně působících mezi lidmi. Jejich nejvýznamnějším rysem je tedy emocionální náboj.

Pro odhalení motivů chování, ale i pro volbu taktiky sociálního styku je důležité si uvědomit, že člověk nemůže být hodnocen pouze na základě interpersonálního hodnocení, tedy sympatií a antipatií, jak se tomu často děje, ale musí se pohlížet i na jeho objektivní postavení v systému společenských vztahů. (Čírtková, 2000)

4.1 Sociální komunikace

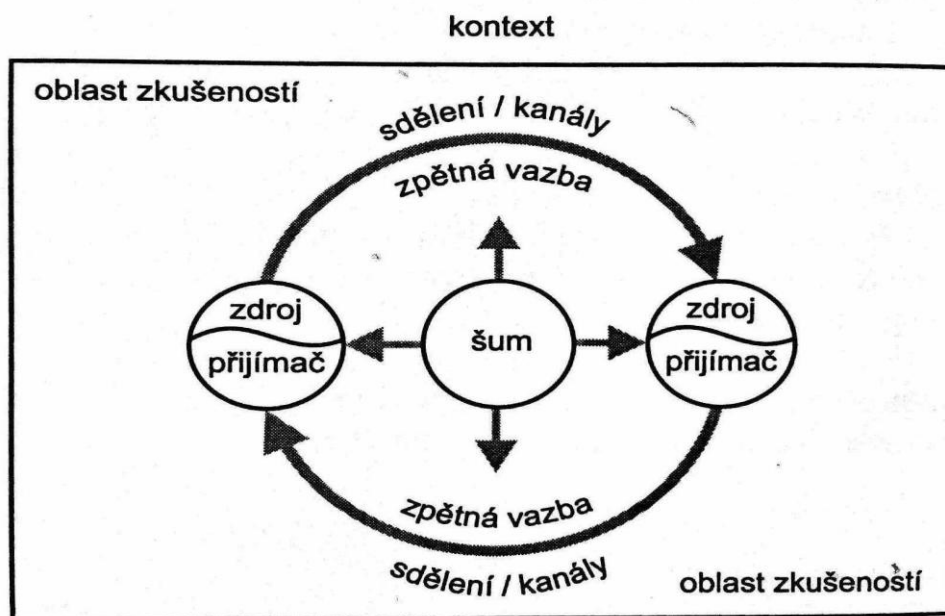
Autoři Pittenger, Hockett & Danehy (1960) tvrdí, že komunikace probíhá ve formě jakýchsi skupin, které obsahují navzájem se ovlivňující verbální a neverbální složky. Tito autoři dále uvádějí fakt, že pokud si mají komunikující strany rozumět, je nezbytné, aby používaly stejných signálů. To znamená, aby docházelo ke komunikační akomodaci. V praxi se to projevuje tak, že mluvčí používá nejen stejný jazyk, ale volí takový způsob řeči, aby mu posluchač rozuměl. Čili nejen vhodnou formu slov přizpůsobenou např. věku posluchače nebo inteligenci, ale i rychlost řeči a podobně. (DeVito, 2001)

Aby byla komunikace efektivní a komunikátoři si mezi sebou vzájemně porozuměli, musí probíhat za určitých okolností a pravidel. Byť komunikace ve vyšetřování je specifická svým zaměřením, vztahují se i na ní zásady komunikace jako takové. Komunikace ve své obecnosti má spousty pravidel a zásad. Pokusíme se vybrat jen ty základní, o kterých se domnívám, že souvisí s interakcí mezi vyšetřujícím a vyšetřovaným.

Výše bylo zmíněno, že komunikátoři musí používat stejných signálů. Domnívám se, že v rámci interakce mezi vyšetřujícím a vyšetřovaným jde o pravidlo zásadní. Domnívám se, že v případě interakce mezi vyšetřujícím a vyšetřovaným by tento výrok rozhodně platit neměl, neboť nedorozumění těchto

aktérů by mohlo mít i fatální následky hned na několika frontách. Jak uvádí autorky Gillernová, Boukalová et al. (2006) vyšetřovatel má díky svému profesnímu postavení faktickou i sociální moc, v jeho rukou je například návrh na vazební stíhání, čímž dojde k omezení práv vyšetřované osoby. Takovéto rozhodnutí se samozřejmě netýká jen vyšetřované osoby samotné, ale postihne i široký okruh lidí kolem ní.

DeVito (2001) vytvořil obecný model komunikace (obr. 4.1) mezi dvěma komunikujícími, který detailně vystihuje interpersonální komunikaci. Podle tohoto autora dochází ke komunikaci za předpokladu vysílání a přijímání signálů od jiných osob, kterým připisujeme význam. Do takovéto interpersonální komunikace zasahují šumy, které na komunikaci působí rušivě. Dále zmiňoval, že ke komunikaci vždy dochází v souvislostech, má svůj smysl a je zde možná přítomnost zpětné vazby. (J. DeVito, 2001)

Obrázek 1. Základní schéma interpersonální komunikace

4.1.1 Kontext komunikace

Skutečný kontext komunikace není možný zbavit nepředvídatelných intervenujících proměnných. Různé kontexty jsou každé osobě v určité míře vlastní a je na ně brán ohled vědomě či nevědomě. Tyto souvislosti jsou aktuálním celkem, vztažným rámcem, ve kterém se komunikace uskutečňuje a v němž je důležité kdo s kým, kdy, kde, o čem, proč, za jakých podmínek a osobnostních charakteristik komunikuje. Vnitřní kontext každého jedince je nepřetržitě modifikován přetvářením, doplňováním, předchozími zkušenostmi, asociacemi, emocemi, momentálním psychickým stavem, vztahem ke komunikujícímu, osobnostními rysy a podobně. (Vybíral, 2000)

Ve všem co říkáme, se vytváří kontext, na který můžeme pohlížet nejméně ze čtyř hledisek: fyzického, kulturního, sociálně-psychologického a časového.

Fyzický kontext představuje konkrétní prostředí (např. výslechová místnost, studovna, park, kino, tělocvična). V každém z uvedených prostor se mluví rozdílným způsobem.

Kulturní kontext charakterizuje životní styl, hodnoty, normy, postoje. Jde o jistá pravidla co je a co není žádoucí v rámci určité skupiny lidí.

Sociálně-psychologický kontext vychází ze vztahů mezi komunikujícími a jejich postavení. Jiný druh komunikace je volen například u formální a neformální večeře.

Časový kontext ve smyslu formy komunikace, která pokračuje bezprostředně po nějakém sdělení (například po sdělení špatné zprávy). (DeVito, 2001)

4.1.2 Kultura a komunikační způsobilost

Komunikační způsobilost by se dala stručně vymezit jako kompetence vyjádřit se podle dané soustavy pravidel. (Tondl, 1996) To znamená, být schopný

se k někomu správně vyjádřit v odpovídajícím čase (Nakuma, 1997). Mimo jiné to také znamená, být si vědom, jak se kontext komunikace může podílet na ovlivňování obsahu a formy sdělení. (DeVito, 2001)

Podle DeVita (2001) je pro každou kulturu komunikační způsobilost specifická. Z toho vyplývá, že i zásady efektivní komunikace jsou u různých kultur rozdílné. To se projevuje nejen v tom co, kdy a jakým způsobem je někomu sděleno, ale různé projevy mohou být patrné i v gestech, mimice, proxemice, čili jak ve verbální, tak i v neverbální složce.

DeVito (2001) dále zdůrazňuje důležitost znalosti kultury mezi komunikujícími, z důvodu, aby se předešlo možnému nedorozumění. Znalost dané kultury je jednou z podmínek efektivní komunikace.

4.1.3 Sdělení

Sdělení neprobíhá pouze ve formě slov, sdělení jsou vysílána a přijímána ve většině případů více smyslovými orgány. Komunikace tedy zahrnuje verbální i neverbální složku. Svým projevem komunikuje celá osobnost, a tak se komunikace stává nevyhnutelnou, neopakovatelnou a nekončící. Dokonce, i když mlčíme, komunikujeme s okolím. Vlastní myšlenky se vyjadřují v řeči, ve způsobu oblékání, ve vůni parfému, v účesu, v chůzi, úsměvu, držení těla, uspořádání prostoru, který nás obklopuje a dalšími způsoby. (DeVito, 2001)

1.1.1. Verbální komunikace-řeč

Verbální komunikace zahrnuje slovní signály, které jsou vyjádřeny mluvcím. Následně se zvukový signál šíří vzduchem, aby byl poté přijímán sluchem příjemce.

Verbální komunikace má tedy charakter řeči, na který je možno pohlížet z několika hledisek. Zaprvé řeč má subjektivní (konotační) a objektivní

(detonační) náboj. To znamená, že slovo má pro mluvčího nějaký emocionální (konotační) význam, který může být pro každého jiný a lexikální (detonační) význam, který je určen slovníkem daného jazyka. Zadržte řeč má svá pravidla, která jsou určena gramatickými (syntaxickými) normami, což znamená vhodné skládání slov do vět za použití slov se správným (sémantickým) významem za použití pravidel kombinace zvuků (fonologie). (DeVito, 2001)

4.1.4 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace je komunikace bez požití slov. Účelem neverbální komunikace také je zpřesnit pravý význam sdělovaného, tedy upřesnění komunikace verbální a napomáhá při odhadu aktuálního psychického stavu komunikujícího protějšku. Ve spojení s komunikací verbální zvýrazňuje (amplifikace), nahrazuje (substituce), odporuje (kontradikce) a mění (modifikace) význam sdělovaného. (DeVito, 2001)

Možné formy neverbální komunikace, o kterých bude pojednáno v následujícím textu, mohou spolu s neobsahovou stránkou verbálního projevu, jako je její rychlost a pauzy, zcela měnit pravý význam sdělení. Velmi důležitým poznatkem je, že neverbální komunikace zpravidla nepodléhá vědomé kontrole, to znamená, že její aktivace je spontánní. Z tohoto poznatku pramení velký význam pro zdravý sociální styk. (Čírtková, 2000)

Formy neverbálního projevu

- a) Proxemika**, dá se označit jako tělesné přiblížení. Vychází z toho, že pro určité typy sociálního styku je vymezená vzdálenost mezi komunikujícími. Každý člověk si vymezuje určitý prostor, ve kterém se cítí bezpečně nebo naopak při překročení tohoto prostoru lidé začnou vnímat diskomfort. Senzitivnější jedinci mohou pociťovat až úzkost při vniknutí do jejich osobní zóny a ostražitě si ji proto chrání. Pozorováním tělesné blízkosti partnerů, můžeme usuzovat na jejich blízkost nebo na formálnost jejich vztahu. Prostorové přiblížení do

zóny pociťované jedincem jako nepříjemné je potřeba respektovat. Zároveň jsou však situace, kdy je navození pocitu napětí z tělesné blízkosti žádoucí, a to například při výslechové taktice.

Podle blízkosti komunikujících se proxemika může rozdělit na:

- **intimní sféru**, z označení vyplývá, že se jedná o velmi blízké přiblížení partnera k vlastnímu tělu, aniž by člověk pociťoval nepříjemné pocity. Vyskytuje se mezi lidmi, kteří jsou si velmi blízcí.
- **osobní sféru**, jde o přiblížení zhruba na vzdálenost 50-120 cm, které se vyskytuje mezi blízkými přáteli a umožňuje sledování mimických detailů.
- **sociální sféru**, jedná se o vzdálenost 1,5-3 m. Uplatňuje se při běžném setkání například pracovním, úředním a dalším.

Tělesná blízkost neboli proxemika je podmíněna osobností jedince, prostorovým uspořádáním, ale také sociální situací. Například narušení osobní zóny na koncertě populární skupiny nebude jedinec pociťovat tak nepříjemně jako třeba na koupališti. (Čírtková, 2000)

Nutno poznamenat, že tělesná blízkost je podmíněna i kulturně. Například jihoevropské státy mají osobní zónu menší, než je tomu třeba v České republice.

b) Haptika je komunikace probíhající bezprostředním kontaktem v podobě hmatu jako je podání ruky nebo objetí. Může jít tedy o haptické vyjádření v oblasti intimní zóny i osobní zóny. Stejně jako proxemika je i haptika kulturně a osobnostně podmíněna. Podle Montagu (1971) se jedná o nejprimitivnější způsob neverbálního projevu, jelikož se rozvíjí v prenatalním stádiu jako jeden z prvních smyslů.

c) Tělesný postoj (posturika). U sledování tělesného postoje se věnuje zvláštní pozornost držení hlavy, ramen a hrudníku. Dále se sleduje celkový postoj, držení těla a jeho vzájemná konfigurace. Například pro sebevědomí je typická posturika v podobě vzpřímené hlavy, zvednutých ramen a vypnutého hrudníku.

d) Gesta (gotika) jsou doprovodnou stránkou komunikace vyjadřovanou pohyby, pohybovými symboly a znaky. Gesta a pohyby jsou kulturně podmíněny včetně jejich významu, to znamená, že jejich používání a významy mohou být výrazně odlišné mezi různými národy i etniky. Například prezident Nixon při návštěvě Latinské Ameriky použil známé gesto „O.K.“ (palec a ukazovák spojený do tvaru písmene „O“ pro vyjádření pozitivního sdělení). Hned poté byl informován o významu tohoto gesta v Latinské Americe, kde má poněkud negativní konotaci. (Axell, 1991). DeVito (2001) zase uvádí příklad gesta ve tvaru „V“ jako symbolu vítězství, který se používá ve většině zemí. Pokud, ale tento symbol bude znázorněn tak, že dlaň bude směřovat k tváři, znamená to pro Brity totéž, co pro Američany vztyčený prostředník. Čírtková (2000) se zmiňuje o gestech jako o prostředcích podporujících a umocňujících emocionální stránku sdělení a jejich užití je převážně nevědomé.

e) Mimika je komunikace výrazem obličeje a vyjadřuje vnitřní psychický stav osob. V průběhu interakce výraz obličeje komunikuje téměř nepřetržitě. Autoři Ekman, Friesen a Ellsworth (1972) uvádí, že se mimikou dají vyjádřit emoce jako je štěstí, překvapení, strach, hněv, smutek, odpor, opovržení a zájem. Přičemž tvrdí, že některé emoce se dají predikovat s větší přesností než jiné. Nejlépe se identifikuje štěstí, překvapení a smutek. Podle Baron-Cohena (2003) bývají ženy přesnější v rozpoznání emocí než muži.

d) Oční kontakt neboli zraková komunikace je považována za nejdůležitější v oblasti neverbální komunikace. Zrakem vysíláme signály o našem aktuálním psychickém stavu a může mít různou podobu. Můžeme

očním kontaktem signalizovat sympatii, antipatii, neporozumění, porozumění, znechucení a další. Důležitý je i směr a délka pohledu. Argyle (1988) se zmiňuje o průměrné délce pohledu trvajícím 1,18 vteřin. Ačkoliv v každé kultuře existují jiná pravidla. Delším pohledem signalizujeme náklonnost, avšak pouze v úvodu setkání, jinak je v naší kultuře pociťován spíše nepříjemně, stejně tak jako vyhýbání se pohledu při konverzaci. (Čírtková, 2000)

4.1.5 Efektivní komunikace

Efektivní komunikace mimo jiné zahrnuje i všeobecná pravidla jednání s lidmi. Tato pravidla jsou vymezena společenskou a profesní etiketou. Profesní etiketa policisty ještě k tomu zahrnuje právní vymezení jednání s občany, které je v některých případech přímo dána zákonem o policii. Avšak žádná norma nemůže být natolik obsáhlá, aby mohla nabídnout úplný návod na jednání s druhou osobou. Navíc profese policisty zasahuje hned do několika oblastí, kde se snoubí odbornost, etika, psychologie a právo, které by měl policista potažmo policejní komisař ovládat. (Čírtková, 2000)

Podle Vybírala (2000) platí pro efektivní komunikaci určité charakteristiky, jako jsou:

Bezprostřední reakce, kdy komunikující reaguje na otázku ihned nebo s přiměřenou prodlevou.

Kognitivní přizpůsobování, ve smyslu přizpůsobení slovníku a stanovisek možnostem druhého.

Zájem o druhého, znamená vyjadřovat zájem jak po obsahové stránce sdělení, tak i po stránce vztahové. Projevuje se to pozorným nasloucháním, trpělivostí, přátelským pohledem i hlasem, signalizací povzbuzení ke komunikaci, zaangažovaností, očním kontaktem.

Vzájemnost a tedy reciprocita, synchronizace.

Podpora vývoje a flexibility, jde o možnost vývoje, pokračování, navázání na přerušovaný hovor.

Humor, např. přispívá k lepšímu zapamatování informací.

Konzistence interakcí, to znamená jednat tak, jak jsme již jednali.

Pozitivní komunikace, ve smyslu formulace záporu. Místo negativistických formulací se použijí formulace pozitivní

4.2 *Sociální interakce*

Asi nejjednodušeji by se sociální interakce dala popsat jako vzájemný vztah dvou objektů, kteří na sebe působí různými způsoby v procesu vzájemného ovlivňování se. Řezáč (1998) sociální interakci popisuje jako vzájemnou stimulaci a reakci dvou či více jedinců, mezi nimiž existuje sociální vztah, který se vlivem tohoto procesu rozvíjí. Takováto interakce je zapuštěna do kontextu situace a jejím prostřednictvím jsou ovlivňovány vzájemné vztahy, prožívání a chování zúčastněných. Do interakce vstupují složky, jako jsou emoce, kognice, motivace a komunikace. (Řezáč, 1998)

Prostřednictvím interakce dochází k utváření mezilidských vztahů a ke vzájemné výměně informací, hodnot a postojů. (Nakonečný, 1999)

Charakter interakce je z převážné většiny tvořen komunikací. (J. Výrost, I. Slaměník, 1997). Někteří autoři vymezují komunikaci velmi podobně jako interakci. Mead (1934) definuje komunikaci jako předávání impulsů za účelem přetváření a uzpůsobování chování jiných jedinců. Komunikaci jako proces, kterým se lidé ovlivňují vzájemně, vidí autoři Ruesch a Bateson (1951). Když se podíváme na původ latinských slov communis-společný, communicatio-společná účast a communicare-dělat něco společným není divu, že někteří autoři vidí za komunikací sdělování a sdílení zároveň. (Vybíral, 2000). Avšak autoři Výrost, Slaměník (1997) vidí zásadní rozdíl mezi komunikací a interakcí, a to takový, že komunikace na rozdíl od interakce může probíhat i na dálku. To znamená tam, kde k interakci mezi komunikujícími nedochází vůbec nebo minimálně.

4.3 Interpersonální percepce

Jedná se o interpersonální poznávání osobností, které je realizováno v počátcích aktuálního styku mezi lidmi. Toto téma je podrobněji rozpracováno v podkapitole 5.1.8.

5 Interakce a komunikace ve vyšetřování

K interakci ve vyšetřování dochází za účelem objasnění trestného činu, tedy v procesu dokazování. Interakce se tak stává důkazním prostředkem pro zjišťování skutečností o spáchaném činu a pro odhalení pachatele. V trestním řádu je uvedeno, že důkazem může být vše, co přispěje k objasnění trestného činu. Důkazem tedy mohou být materiální stopy z místa ohledání, různé listiny, výpovědi svědků, podezřelého, znalců, ale i závěry z provedených úkonů, kterými jsou zvláštní způsoby dokazování jako například rekonstrukce, vyšetřovací pokus, prověrka na místě, konfrontace a rekognice. Interakce vyšetřovatele má samozřejmě větší či menší vliv ve všech těchto úkonech, ale asi největší podíl bychom mohli najít u výslechu, který je zároveň nejčastěji prováděným úkonem i proto mu bude věnována zvláštní kapitola. Protože téma praktické části této diplomové práce je zaměřené na rekognici, dovoluji si věnovat větší pozornost těmto procesům, tedy interakci vyšetřovatele ve výslechu a v průběhu rekognice. Ostatní procesy jako jsou konfrontace, vyšetřovací pokus, rekonstrukce, prověrka na místě budou pojednány pouze ve stručnosti s ohledem na zaměření této práce.

K interakci dochází v procesu sociálního styku prostřednictvím komunikace, do které v úvodní fázi ještě zasahuje interpersonální percepce. Z tohoto hlediska jsou osvojené specifické, sociální a komunikační dovednosti pro profesi vyšetřovatele nepostradatelné. (Boukalová, 2007). Efektivní komunikace ve vyšetřování klade vysoké nároky na znalosti z oblasti psychologie, práva a kriminalistiky. (Spurný, 2003)

Přesto, že v dnešní době disponujeme řadou poznatků z oblasti psychologie, právě co se zmiňované interakce ve vyšetřování týče, jsou to poznatky mající povahu spíše obecného doporučení, neboť jsou většinou realizovány v laboratorních podmínkách. V reálné situaci do hry vstupují právě již zmiňované intervenující proměnné, které činí každý případ jedinečný. Proto zde má své opodstatnění profesní zkušenost. (Spurný, 2003)

Za zmínku také stojí to, že řada výzkumů v této oblasti pochází ze zahraničí, kde platí jiná právní regulace. Také zde může sehrát svou roli odlišná kultura, která se do výsledku studií může promítnout. Neboť jak je již výše uvedeno, kultura se promítá i do komunikace, verbální i neverbální. Domnívám se, že takto provedené výzkumy mohou být hůře aplikovatelné v našich podmínkách a bylo by vhodné tyto výsledky brát pouze orientačně.

Vyšetřovatel ze svého profesního postavení přichází do kontaktu s velkým množstvím osob, ve kterých uplatňuje rozdílné komunikační styly. Do hry dále vstupuje celá řada intervenujících proměnných, které se do interakce promítají. Těmto proměnným budou věnovány následující dvě kapitoly, které zdaleka nemohou obsáhnout veškeré faktory, které do interakce vstupují.

5.1 Faktory vstupující do interakce ve vyšetřování

Za hlavní produkt interakce mezi vyšetřovatelem a vyšetřovaným je považován výsledek, kterému bude věnována samostatná kapitola. Přesto interakce vyšetřovatele není omezená pouze na komunikaci mezi ním a podezřelým či svědkem, ale také zahrnuje interakci s ostatními účastníky, jako jsou státní zástupci, obhájci, kolegové a další, trůfám si napsat, že faktorů, které mohou vstoupit do interakce vyšetřování je tolik, že je nelze všechny popsat. Právě proto, že vyšetřování je svou povahou specifické už jen tím, že kontext případu je vždy jiný včetně pachatele, který do celého případu vstupuje se svou osobnostní charakteristikou, temperamentem, motivací a tak by se dalo určitě popisovat ještě dlouho. Proto se zaměřím pouze na některé z nich vybrané.

5.1.1 Moc a role

Vyšetřovatel a vyšetřovaná osoba, mají moc, která plyne z jejich pozice v rámci procesu trestního řízení a jejich vzájemného postavení. Vzniká mezi nimi

jakási vzájemná sociální závislost, která ovlivňuje jejich komunikaci a interakci. (Spurný, 2003)

Když pominu interakci vyšetřovatele a jeho kolegů, kteří se spolupodílejí na vyšetřování, vztah mezi vyšetřovatelem a jiným účastníkem trestního řízení bývá většinou nerovný. Jestliže vyšetřovatel dobře chápe, jak funguje moc v komunikačních podmínkách, dokáže být objektivnější nejen při aplikaci takovéto moci, ale také při kontaktu s mocí druhých. Ve svém jednání dokáže být přesvědčivější, soudnější, etičtější a efektivnější. (DeVito, 2001)

Obviněný nebo svědek disponuje informacemi o trestném činu. Tyto informace jsou pro vyšetřovatele velmi významné, neboť mnohdy jsou to informace klíčové, které mohou přispět k objasnění trestné činnosti. Této skutečnosti si je povětšinou vyšetřovaná osoba vědoma, a to ji právě dává určitou moc nad vyšetřovatelem. Navíc z práv a povinností obviněného vyplývá, že se k prošetřované události nemusí vyjadřovat pravdivě, což vyšetřovateli značně komplikuje práci. (Boukalová, 2007)

Na druhou stranu vyšetřovatel má moc rozhodnout, jak se průběh vyšetřování bude vyvíjet do budoucna, např. zda bude trestní stíhání pozastaveno, překvalifikováno nebo zda bude na vyšetřovaného uvaleno vazební stíhání. Ačkoliv toto rozhodnutí nedělá sám, jeho návrh může velmi výrazně zasáhnout do života vyšetřovaného. (Gillernová, Boukalová a kol., 2006). Na moc vyšetřovatele má také vliv množství a kvalita informací, které má k dispozici.

5.1.2 Materiální podmínky

Některé druhy vyšetřování se odehrávají v terénu. Zde najde své uplatnění technické vybavení v podobě dopravních prostředků nebo záznamového zařízení pro zachycení interakce v průběhu prověřované události např. při rekonstrukci. Jinak výslech se běžně odehrává buď v běžných místnostech, ve vazebních prostorách nebo jak uvádí Boukalová (2007) ve speciálně vybavených

místnostech např. počítačem, jednocestným zrcadlem, audio nebo audiovizuální záznamovou technikou (např. pro pozdější psychologickou analýzu nebo přepis výpovědi). Zvláštní úpravu prostoru si žádá místo určené pro výslech dětí, které bývá vybaveno hračkami a je zařízeno příjemněji.

Dle mého názoru by měl být vyšetřovatel dobře seznámen s prostorem, kde bude úkon vykonávat, aby se v něm mohl orientovat s jistotou. Technické vybavení a jeho funkčnost by měla být otestována dříve, než dojde k zahájení úkonu. Řešení závad a provozu v průběhu by mohlo mít neblahý vliv na celý proces vyšetřování.

5.1.3 Fáze vyšetřování

Do této oblasti spadá několik proměnných. Jednak má vliv, zda se bude jednat o výslech první či několikátý v řadě, s kolika informacemi už vyšetřovatel disponuje, ale také zda vyšetřovaný pobýval na svobodě či ve vazbě, což může jeho komunikaci ovlivnit. (Boukalová, 2007)

5.1.4 Druh úkonu

Nejběžnějším úkonem, který je prováděn, je výslech. Často se provádí, v průběhu šetření opakovaně se svědky i s podezřelými. Dalo by se říci, že pro vyšetřovatele jde o rutinní záležitost. Avšak kromě svých specifík může měnit i prostředí, ve které se výslech odehrává, k čemuž slouží již zmíněné speciálně upravené výslechové místnosti.

Jsou tu ale i úkony, které se běžně odehrávají mimo tyto prostory např. rekonstrukce nebo kriminalistický experiment, který vyžaduje odlišný přístup a vysokou dynamiku interakce. Tyto úkony bývají náročné zejména na koordinaci a soustředěnost sledování všech komunikačních kanálů. (Boukalová, 2007)

5.1.5 Množství důkazu a stop

Množství a kvalita stop se v průběhu může měnit. Významný podíl mají materiální stopy zajištěné z místa činu, výpovědi svědků, ale také ochota či neochota ze strany podezřelého vypovídat pravdivě nebo nepravdivě. Množství kvalitních stop pak dovoluje vyšetřovateli volit správnou vyšetřovací taktiku, aby výsledek byl co nejefektivnější.

5.1.6 Vlivné faktory ze strany vyšetřované osoby (osobnost, podmínky na její straně)

Vyšetřovaný ovlivňuje vyšetřování od samého počátku. Jednak je to druh spáchané trestné činnosti, který udává směr vývoje vyšetřování, volbu vyšetřovacích postupů, vyšetřovacího týmu i vyšetřovací taktiky. Dále jsou to jeho osobnostní charakteristiky, temperament, inteligence, zkušenost s trestnou činností i výsledkem. Boukalová (2007) se dále zmiňuje o motivaci k participaci v trestním řízení, která může být různá a v průběhu se může měnit, pravděpodobně na základě vyvažování zisků a ztrát. Dále to mohou být různé duševní poruchy a náchylnost k sugestibilitě ve výpovědi.

Čírtková (2004) uvádí, že níže uvedená hlediska jsou důležitá pro navázání kontaktu:

- a) **procesní postavení vyslychajícího**, zda se jedná o obviněného prvopachatele, recidivistu, svědka či poškozeného
- b) **psychosociální zralost**, zda k interakci dochází s dítětem, mladistvým, dospělým či starší osobou
- c) **psychopatologické nápadnosti**, těmi myslí osoby neurotické, psychopatické osobnosti s nižším intelektem nebo mentální poruchou a psychotickou osobnost.

Autorka dále uvádí, že znalost těchto uvedených hledisek umožňuje dobrou orientaci a odhad osobnosti vyslychaného a na základě toho zvolit měkčí či tvrdší polohy výslechu, uspořádání místnosti, průběh monologu apod.

5.1.7 Vlivné faktory ze strany vyšetřovatele

Ze strany vyšetřovatele jsou to jeho stabilní osobnostní charakteristiky, mezi které Boukalová (2007) řadí kognitivní složky, flexibilitu myšlení, schopnost improvizace, dynamiku, impulzivitu, reaktivitu a trpělivost. Specifické dovednosti jako schopnost samostatného rozhodování, důslednost a pečlivost nebo odvaha. Čech (2005) uvádí např. rozvážnost, spravedlivost, svědomitost, zdravé sebevědomí a dále skromnost.

Významnou a nedílnou součástí jsou komunikační dovednosti, které považují za klíčové. Jako velmi důležité a zásadní je považují i sami vyšetřovatelé, což také vyplývá z malé empirické sondy, kterou provedla H. Boukalová.

5.1.8 Faktory vyskytující se na straně vyšetřovatele i vyšetřovaného

Jedním z faktorů, který může významně ovlivnit další průběh vyšetřování potažmo výslech, je výše zmíněná interpersonální percepce. Jde o to, jak se komunikující navzájem vnímají, jaké si o sobě vytvářejí mínění. Přičemž si počínají převážně na základě předešlé zkušenosti, stereotypů a předsudků. Především se jedná se orientační odhad, který se nemusí slučovat s realitou. To znamená, že vytvořená představa a mínění o osobě, se kterou přicházíme do interakce, může mít odlišné vlastnosti, než jí byly přisouzeny na základě interpersonální percepce. Zpravidla se tak děje na nevědomé úrovni. Proto je

vhodné, aby si vyšetřovatel byl vědom tohoto jevu, uměl ho v sobě reflektovat a přizpůsobit svoje jednání tak, aby mělo co nejmenší vliv na průběh komunikace, protože je to právě on, kdo má možnost ovlivňovat komunikaci. Podle Čírtkové (2004) se vliv interpersonální percepce vyskytuje na obou stranách a objevuje se především v počátcích interakce u prvního výsledku, kdy si obě komunikující strany vytváří orientační odhad jeden o druhém.

K těm nejčastěji uváděným v literatuře patří tyto:

Haló efekt

Účastníci se vnímají na základě jednoho dominantního rysu, charakteristiky. Na základě zmíněného rysu přiřadí další, který si s ním pojí. Například osoba má dioptrické brýle, to znamená, že je inteligentní.

První dojem

Jde o vytvoření úsudku o druhém v prvních několika minutách interakce a dále se nevěnuje jiným poznatkům o dané osobě. Velmi často s tím souvisí právě zmíněný haló efekt. Podle Čírtkové (2004) se právě v prvních chvílích výsledku vyšetřovaná osoba může stylizovat do určité role. S postupem času, kdy vyslýchaný začne být unavený, opadne schopnost stylizace a začne se projevovat spíše ve své přirozenosti.

Kognitivní referenční rámec

Kognitivní referenční rámec se vytváří na základě předešlé zkušenosti, díky které se vytvoří schémata, která daný jedinec dále začleňuje do komunikace. Jde o to, že v průběhu komunikace dochází k jakési filtraci obsahů, tak aby zapadly do našeho referenčního rámce. Jednoduše řečeno, člověk slyší jen to, co slyšet chce. Celý proces se děje na nevědomé úrovni a skrze to může dojít ke zkreslení celého obsahu. V praxi to vypadá třeba tak, že k lékaři přijdou čtyři pacienti s chřipkou.

Pátý má podobné příznaky a lékař mu automaticky předepíše léky na chřipku, leč v posledním případě se jedná například o boreliózu. Stejně tak může postupovat i zkušený vyšetřovatel, který bude mít velké zkušenosti v šetření jednoho druhu trestné činnosti.

Idiosynkrazie

Jde o citlivost až nesnášenlivost na protikomunikující stranu. Může být vyvolána jeho zevnějškem nebo projevem v chování. Jedná se například o gesta, pohyby, zjev a podobně. Podle Čírtkové (2004) v případě vyšetřovatele tím trpí zvláště schopnost soustředit se na průběh výslechu.

Protipřenos

Protipřenos se projevuje tím, že do interakce vstupují emočně nabitě prvky ze soukromé oblasti života komunikačně zainteresovaných jedinců. Opět se tomu děje na nevědomé úrovni. Ve výslechové situaci se to u vyšetřovatele může projevit tak, že nevědomě vnáší do výslechu informace z asociovaného problému a neuvědomuje si, že do případu vnáší zkreslující prvky. Vyslýchaný zase do výslechu vnáší vlastní a potlačované problémy.

Sociální stereotypy

Jedná se o schémata, která si jedinec vytvořil v rámci socializace neboli začlenění se do společnosti. Po většinou se jedná o iracionální předsudky, které ovlivňují vnímání jedince jedincem. Do jednání se většinou vnáší automaticky. Ve výslechu se to projeví na úkor jeho výsledku.

Pygmalion efekt

Pygmalion efekt je jev, při kterém se k druhému chováme vědomě či nevědomě podle našich představ o této osobě. Chování této osoby se pod tímto vlivem začne přibližovat našim představám. Podle Čírtkové (2004) se může tento jev nevhodně

projevit ve vyšetřování prvotrestaných mladistvých pachatelů, kdy vyšetřovatel promítá do komunikace svůj negativní intuitivní úsudek. Ten má pak za následek nežádoucí reakci mladistvého prvopachatele. (Čírtková, 2004; Gillernová, Boukalová, 2006, Spurný, 2003)

6 Výslech jako proces sociální interakce

Hlavním cílem výslechu je získání úplné a pravdivé výpovědi. Za předpokladu, že byly dodrženy všechny podmínky stanované trestním řádem, má takto získaná výpověď důkazní hodnotu. (Spurný, 2003). Výslech se řadí mezi kriminalistické metody, kdy formou výpovědi získáváme důležité právně relevantní informace k prošetřovanému činu prostřednictvím vytěžování informací uchovaných v paměťových stopách vyslýchaných osob. (Musil, 2001)

Výslech je interdisciplinární záležitostí, na kterou se dá pohlížet z několika rovin. První rovinu zastává trestní právo, kde se na výslech pohlíží jako na procesní úkon. Druhou rovinu zastává kriminalistika, kde se výslech stává kriminalistickou metodou a třetí rovina je zastoupena z pohledu forenzní psychologie, kde je na výslech nahlíženo jako na specifickou formu sociálního styku, jenž je podmíněný vzájemnou interakcí mezi vyšetřovatelem a vyslýchaným. Jedná se o dynamický systém, který se uskutečňuje ve specifických výslechových podmínkách. (Spurný, 2003)

Forenzní psychologie je podpůrnou metodou kriminalistiky, a to konkrétně kriminalistické taktiky. Ve své náplni se zaměřuje především na paměťové stopy. V souvislosti s touto problematikou paměťová stopa vzniká odrazem objektivní reality ve vědomí člověka po kontaktu s událostmi souvisejícími s prošetřovaným trestným činem. Mezi kriminalistické taktiky patří procesy, které zastávají typické policejní postupy při vyšetřování, tedy i získávání informací z paměťových stop u metod jako je např. rekognice, metody výslechu, tvorba kriminalistických verzí, plánování procesu odhalování a podobně. (Straus, 2008)

Dále se tato oblast psychologie věnuje psychologickým aspektům výslechu nejen z hlediska formy interpersonálního jednání, dialogu či rozhovoru, kde se sledují souvislosti dění mezi vyšetřovatelem a vyslýchaným, ale pozornost se věnuje také okolnostem, které se podílejí na kvalitě výsledného produktu, tedy výpovědi a její věrohodnosti. (Čírtková, 2004). Hovoříme tedy o psychologii

výslechu a psychologii výpovědi. Problematice výpovědi bude věnována samostatná kapitola.

6.1 Příprava výslechu

Příprava výslechu představuje velmi důležitou činnost předcházející samostatnému výslechovému procesu. Zahrnuje analytickou a syntetickou fázi. (Spurný 2003; Konrád, Němec, Novotný, 2008), ve kterých se pozornost věnuje zajištění obsahového a taktického záměru výslechu, jeho formě a možnostem realizace. Na kvalitě přípravy je závislý celý průběh a kvalita výsledku, proto by se v žádném případě neměl podceňovat.

6.1.1 Analytická fáze

Tato část přípravy zahrnuje podle Spurného (2003) tyto tři fáze.

- 1. Analýza znalostí, schopností a psychického stavu vyslychajícího.** Vyslychající by měl mít schopnost v sobě zreflektovat svůj aktuální psychický stav. Postoj, který zaujímá k celé situaci i k samotnému vyslychanému. Tato analýza by ho měla dovést k uvědomění si možného dopadu na vyšetřovanou situaci. To znamená, pokud by vyhodnocený stav mohl negativně ovlivnit vyšetřování, měl by vyšetřovatel učinit taková opatření, aby takovéto situaci zabránil.
- 2. Analýza nashromážděných materiálů.** Vyslychající by se měl předem seznámit se všemi dosud získanými informacemi, s jejich vztahy, rozpory, nedostatky a souvislostmi na takové úrovni, aby předešel dohledávání ze spisu v průběhu výslechu, což by působilo velmi neprofesionálně.
- 3. Analýza osobnosti vyslychaného** Jde o analýzu tvrdých a měkkých dat. Spočívá v nastudování všech informací týkajících se vyslychané osoby, jejich styků, znaleckého posudku a podobně. Zároveň si svým pozorováním tvoří úsudek o osobnosti vyšetřovaného. Při vytváření tohoto úsudku by si

vyšetřující měl být vědom principu interpersonální percepce, z něhož mohou pramenit závažné chyby negativně ovlivňující výslech. (Konrád, Němec, Novotný, 2008). Cílem této analýzy je vytyčení taktických postupů za účelem získání úplné a pravdivé výpovědi.

6.1.2 Syntetická fáze

Syntetická fáze je kulminační fází přípravy na výslech, ve které dochází na základě poznatků získaných z předešlé analytické fáze k vytváření podmínek pro modelaci a vedení průběhu výslechu. Dělí se na dvě části, **obecnou** a **zvláštní**.

1. Obecná část

Zde dochází k zařazení procesu dle procesního postavení. Dochází k výběru předpokládaného taktického postupu a k výběru formy výslechu. Zařizují se organizační záležitosti jako je volba místa, času, zajišťuje se přítomnost vyslychaného. Zařizuje se také potřebné technické vybavení nutné k dokumentaci výpovědi. (Spurný, 2003)

Výslechovou místnost je třeba připravit tak, aby měla na psychiku všech zúčastněných pozitivní vliv. Odstraňují se všechny rušivé elementy, které by mohly negativně působit na pozornost, myšlení a bránit tak možnosti volné reprodukce. (Matiášek, Soukup, Bárta, 1968)

2. Zvláštní část

V této části přípravy se vypracovává konkrétní plán výslechu. Konkrétně jeho úvodní stádium, stádium souvislého líčení a stádium otázek. (Spurný, 2003)

6.2 Stadia výslechu

6.2.1 Úvodní stádium

Úvodní stádium začíná už způsobem předvolání, při kterém se pokládá první stavební kámen formování psychologického kontaktu. Při formování psychologického kontaktu jde především o pozitivní působení na psychiku vyslychaného. V této fázi výslechu je iniciativa především v rukou vyšetřovatele, který svým slušným vystupováním, vhodným vyjadřováním, ale i oblečením a vzhledem může přispět k formování úspěšného psychologického kontaktu. Účelem je motivovat vyslychaného k zájmu vypovídat úplně a pravdivě. (Gillernová, Boukalová, 2006)

Trestní řád stanoví v této fázi povinnost vyšetřovatele obeznámit vyslychaného s jeho právy a povinnostmi, ověřit jeho totožnost, zajistit informace o jeho majetkovém a rodinném poměru, informovat ho o důvodu výslechu popřípadě sdělit podstatu obvinění.

6.2.2 Stádium úvodního líčení

Po splnění všech nezbytných kroků z úvodní fáze se přechází do fáze druhé, fáze monologu. V této části výslechu je vyslychající vyzván, aby souvisle hovořil k věci a uvedl vše, co je mu známé a co vnímal svými smysly. (Straus 2008; Gillernová, Boukalová, 2006)

Hlavním cílem této fáze je, aby vyšetřovaná osoba hovořila o všem, co je pro ni důležité a co je jí o celé věci známo například i od jiných osob. Během tohoto procesu si vyšetřovatel tvoří obraz o osobnosti vyslychaného, o jeho inteligenci, komunikačních schopnostech nebo paměťových schopnostech. Samotný název tohoto stádia napovídá, že v této části výslechu vyšetřovatel nezasahuje. Pracuje spíše na analýze výpovědi, kde se soustředí na rozpory ve výpovědi, rozpory mezi danou výpovědí a dosud získanými výpověďmi, na uvedené informace, které vyslychanému nemohly být známy. Z těchto informací pak vytváří závěr o postoji vyslychajícího k výslechu, na základě kterého se pak volí adekvátní výslechová taktika. (Gillernová, Boukalová, 2006)

6.2.3 Stadium otázek a odpovědí

Toto stadium se uskutečňuje formou dialogu, přesněji kladením otázek a získáváním odpovědí. Přichází zde ke slovu taktické postupy odvozené z výslechové situace. Tyto postupy napomáhají k překonání problémů se zdánlivě zapomenutými vzpomínkami nebo pomocí psychologického působení eliminují problémy s výpovědí lživou. (Gillernová, Boukalová 2006; Konrád, Němec, Novotný, 2008)

Ideální je, když vyšetřovatel volí otázky otevřené a nesugestivní. Jsou situace jako například u málomluvných vyslychaných, kde je výhodnější klást otázky uzavřené typu „Projelo okolo auto?“ U lidí s nízkým intelektem se doporučuje volit otázky alternativního typu. „Pršelo nebo svítlo slunce?“ Testovacími otázkami si vyšetřovatel ověřuje ochotu vypovídat pravdivě, postoje a předsudky vypovídajícího, např. „Co si myslíte o Romech?“ (Gillernová, Boukalová, 2006). Kvalita vybavování je významně ovlivněna způsobem pokládání otázek, a to nejen ve smyslu významu, ale i ve smyslu kontextu. (Sporer, 2008)

Otázky musí být kladeny jasně a srozumitelně. Není povoleno klást tzv. kariózní otázky, které předkládají klamavou skutečnost. Stejně tak je zakázáno klást otázky sugestivní, nesmí být podbízena odpověď. (Šámal, 2005)

6.3 Průběh výslechu

S ohledem na stádium a průběh výslechu se volí taktické postupy takové, aby výsledek výslechu byl co nejefektivnější. Jde tedy především o dosažení co nejpřesnější věrohodné výpovědi. Mezi tyto taktické postupy se řadí **formování psychologického kontaktu** v úvodní části výslechu. (Konrád, Němec, Novotný, 2008). Každý výslech představuje velkou psychickou zátěž bez ohledu na procesní postavení vyslychaného. Takto náročná situace pak může vyslychanému bránit ve vybavování a reprodukci paměťových stop. Cílem formování

psychologického kontaktu tedy je zredukovat tento nepříjemný stav na minimum, a to snahou vyšetřovatele o vytvoření jakési přátelské atmosféry například svým kladným vystupováním a rozhovorem na neutrální téma.

Ve stádiu monologu (souvislého líčení) si vyšetřovatel **analyzuje výpověď v průběhu líčení**. Jedná se o další taktický postup, kde vyšetřovatel na základě sděleného zvažuje věrohodnost popřípadě nevěrohodnost výpovědi. Dále tvoří úvahy o ostatních účastnících prošetřované skutečnosti a o postoji vyšetřovaného k výsledku. (Straus, 2008)

Podle průběhu výsledku a okolností se dále uplatňují **taktiky k překonání zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků** například kognitivní interview, stimulace asociačních mechanismů, osvěžování paměti ev. vyšetřovací hypnóza. (Čírtková, 2004)

6.4 Dělení výsledku

Výsledková situace se dá dělit podle dvou kritérií, a to podle procesního postavení nebo postoje, který vyslychající zaujme k výpovědi. Každé dělení má své specifika, na která je třeba brát ohled při výběru výsledkové taktiky. (Musil, Konrád, Suchánek, 2001). Tyto výsledkové taktiky se v procesu výsledku mění podle okolností, které vyplynou v průběhu výsledkové interakce.

Dělení podle procesního postavení vyslychaného:

Dle procesního postavení osob vymezuje trestní řád podmínky provádění výsledku takto:

- Osoba předvedená za účelem podání vysvětlení: § 158 odst. 3 TrŘ, § 12 zákona o policii České republiky
- Výslech podezřelého § 76 odst. 5 TrŘ
- Výslech svědka § 97-104, §055 odst. 2 TrŘ
- Výslech znalce § 108 TrŘ

- Výslech obviněného § 90-95 TrŘ
- Výslech obžalovaného § 207-208 TrŘ (Spurný, 2003)

1. **Výslech osoby přizvané k podání vysvětlení.** K tomuto procesu dochází v úvodní části šetření (pověřování), kdy orgán činný v trestním řízení zjišťuje, zda došlo k trestnému činu a zajišťuje pro to důkazy. V této části procesu může být vyslýchán kdokoliv, kdo může přispět k objasnění. (Straus, 2008)
2. **Výslech podezřelého.** Podezřelý hraje klíčovou roli v objasnění trestné činnosti, neboť on sám ví informace důležité pro vyšetřování. Jde především o informace týkající se průběhu a způsobu spáchání činu, motivu a o všech okolnostech s tím souvisejícím, které mohou přispět k objasnění. (Matiášek, Soukup, Bárta, 1968)
3. **Výslech svědka.** Výslech svědka je nejčastějším procesním úkonem. Cílem jeho výslechu je získat informace k prošetřovanému skutku, které svědek vnímal svými smysly. Výpovědi těchto osob jsou pro policii velmi důležité, jelikož mají v prošetřovaném skutku rozdílné postavení než je tomu u podezřelého. (Straus, 2008)
4. **Výslech poškozeného.** Poškozený ve výslechové situaci zastává stejnou pozici jako svědek, nicméně jsou zde zásadní rozdíly. Zatímco svědek vnímal skutečnosti skutku svými smysly, ale nemusí být přímo zainteresován v celé situaci, poškozeného se celá situace týká osobně. Může tedy nastat i situace, kdy je poškozený jediný svědek, který může k případu vypovídat. Podle Čírtkové (2004) je třeba při výslechu oběti postupovat zvlášť citlivě, aby nedocházelo vlivem sekundární viktimizace k prohlubování traumat vzniklých následkem trestného činu.
5. **Výslech znalce.** K výslechu znalce ve stádiu prošetřování dochází výjimečně, neboť v případě vyžádání jeho posouzení k věci dochází prostřednictvím písemného vyjádření ve formě znaleckého posudku. V případě nejasností je předvolán k výpovědi za účelem objasnění takového znaleckého posudku. (Straus, 2008)

Dělení výslechu podle výslechové situace

Jedná se o jedno z nejdůležitějších kritérií, na základě kterého se určuje další postup v podobě výběru výslechové taktiky. (Spurný, 2003)

1. Vyslýchaná osoba může a současně chce vypovídat

Jde o nejideálnější stav ve výslechové situaci, kdy vyslýchaný chce a může vypovídat pravdivě k šetřené události, kterou vnímal svými smysly. Takto příznivý stav však musí být podpořen pozitivní výslechovou atmosférou, která je z velké části závislá na vyslýchajícím.

2. Vyslýchaná osoba chce, ale momentálně nemůže vypovídat

Jde o stav, kdy vyslýchaná osoba vnímala situaci, ale momentálně není schopná vypovídat. Nejčastěji se tak děje proto, že došlo k momentálnímu zablokování paměti. Zároveň je však motivována vypovídat úplně a pravdivě. Ke slovu zde přichází použití vhodného psychologického působení, a to v podobě osvěžování paměti například pomocí stimulace asociačních mechanismů, kognitivního interview, ve výjimečných případech vyšetřovací hypnózou. (Čírtková, 2004)

3. Vyslýchaná osoba může, ale není ochotna vypovídat

Při tomto typu výslechu přichází ke slovu vhodný výběr psychologického působení. Rozličné variace působení se odráží od orientačního odhadu osobnosti obviněného. U nevypovídajícího svědka se zaměřuje vyšetřování na motivaci vedoucí k takovému počínání. V praxi k takovému postupu dochází většinou v případech, kdy není dostatek přímých důkazů a obviněný svou vinu popírá. Čírtková (2004) ve své monografii uvádí, že není ideální orientovat se na vedení výslechu za účelem doznání, nýbrž psychologicky působit takovým způsobem, aby došlo k rozšíření výpovědi. Čili rozšířit výpověď o co největší množství informací, které by vedly k usvědčení pachatele. Obě polohy výslechu se

vedou v jiném duchu, vyžadují tedy jiné psychologické působení. Proč je výhodnější orientovat výslech na rozšíření výpovědi a ne na doznání pachatele? Autorka zmiňuje tyto důvody: obviněný, který si je vědom, že na něj není dostatek takových důkazů, které by ho mohly usvědčit (až na některé výjimky) doznání neučiní a může to být i z důvodu racionalizace. Prostě si svůj čin odůvodní tak, že za jeho chování nemůže on sám, ale například oběť tím, že ho vyprovokovala. Navíc doznání, ke kterému dojde před komisařem, lze později odvolat. Právě, aby se předešlo takovémuto „zaběhnutí do slepé uličky“, doporučuje autorka soustředit se na získání co největšího množství relevantních informací k případu.

4. Vyslýchaná osoba nemůže a nechce vypovídat

Tato výslechová situace nastává tehdy, když vyslýchaná osoba byla přítomna události, vnímala ji svými smysly, ale nemůže vypovídat, protože není způsobilá. Nejčastěji z důvodu intelektových nebo osobnostních odchylek. V takovémto případě je nutné požádat kompetentního soudního znalce o posouzení stavu dané osoby. (Čírtková, 2004)

Na výslech můžeme nahlížet jako na zvláštní formu sociálního styku, který byl podrobněji popsán v úvodních kapitolách. Zahrnuje tedy složku **interakční, komunikační a percepční**. Jak už bylo uvedeno, tyto stránky se vzájemně prolínají a ovlivňují. Mohou a nemusí být uvědomovány a na základě uvědomění se dají regulovat.

6.5 Výslechová interakce

Z psychologického pohledu k interakci dochází při každém sociálním styku. Jedná se o vzájemné působení a ovlivňování účastníků sociálního styku prostřednictvím komunikace, která má svou verbální a neverbální složku. Výslechovou interakci mezi vyšetřovatelem a vyšetřovaným můžeme tak označit

za zvláštní formu sociálního styku. (Spurný, 2003). Tento sociální styk je specifický právě postavením obou komunikujících, účelem a podmínkami ve kterých je realizován. Samotná výslechová interakce je mnohem náročnější oproti běžné interakci už právě kvůli zmíněným kriminalisticko-právním hlediskům a psychologickým souvislostem, které společně s psychickým stavem osobnosti zasahují do interakce v podobě intervenujících proměnných ze strany vyšetřujícího, vyšetřovaného, jejich vzájemného působení, ale i v podobě proměnných vstupujících do procesu vyšetřování, neboť se jedná o dynamický proces.

6.5.1 Vzájemná závislost mezi vyslychajícím a vyslychaným

V úvahu přichází fakt, že mezi vyslychajícím a vyslychaným vzniká situačně podmíněná závislost, která vychází z nerovnosti vztahu. Pro průběh interakce je tak důležité, jak tuto nerovnováhu jedinec vnímá. (Matiásek, Soukup, Bárta, 1968)

Tento nerovný vztah vyslychající může, ale nemusí přijímat, a to se pak projevuje do ochoty či neochoty spolupracovat. Vyslychající svým přístupem může zapůsobit na snížení, ale i na zvýšení takového pocitu nerovnosti. Do určité míry je toto působení regulované zákonem a etickým kodexem policisty, ale co zapůsobí na jednoho vyslychaného s vynikajícím výsledkem, může mít u jiného opačný efekt. Záleží na dovednostech a zkušenostech vyšetřovatele, jak si v určitých situacích bude počínat. Spurný (1998) uvádí, že jednou z hlavních příčin vzniku negativních postojů vyšetřovaného k celému úkonu i k samotnému vyšetřovateli pramení z neochoty vyšetřovatele regulovat tento nerovný vztah. Tato neochota je založena na jeho pocitu nezávislosti, který prezentuje navenek.

V praxi jsou formy vzájemné závislosti situačně podmíněné a projevují se následujícím způsobem.

Formy vzájemné závislosti/nezávislosti

- **věcná a předmětná závislost vyslychajícího na vyslychaném** pramenící z potřeby vyšetřovatele získat co nejpřesnější právně relevantní informace k prošetřovanému skutku
- **vztahová nezávislost vyšetřovatele** vyplývající z jeho postavení a možnosti uplatnění legitimní moci. To umožňuje vyslychajícímu vést interakci pomocí právních, kriminalistických a psychologických postupů
- **věcná a předmětná nezávislost vyšetřovaného z důsledku jeho informační moci.** Je to právě vyslychaný, který sehrává klíčovou roli v objasnění celého případu, neboť mnohdy disponuje informacemi důležitými pro objasnění celého případu. V případě procesního postavení svědka musí vypovídat pravdivě, ale v případě obviněného tomu tak není a je pouze na vyslychaném, zda poskytne či neposkytne právně relevantní informace.
- **Vztahová závislost vyslychaného na vyslychajícím,** kterému hrozí sankce v případě nerespektování oprávněných požadavků přicházejících ze strany vyslychajícího (Spurný, 2003)

Smyslem interakce je zapůsobit na komunikujícího partnera tak, aby se začal projevovat vyhovujícím způsobem pro naše představy. Avšak takovéto ovlivňování není jednoduché v běžné komunikaci, natož ve výslechové interakci, kde se vyšetřovatel snaží zapůsobit takovým způsobem, aby dosáhl co nejlepšího výsledku v podobě přesné výpovědi. To vše se musí uskutečňovat v mezích zákona, etiky a za okolností, kdy jeho komunikující partner nemůže nebo nechce vypovídat žádoucím způsobem. K tomu mu mohou napomoci psychologické prostředky neboli metody ovlivňování. (Čírtková, 2004)

6.5.2 Metody ovlivňování

Metody a způsoby ovlivňování ve vyšetřovací interakci jsou regulovány právními, sociálními i etickými normami. Z hlediska forenzní psychologie se

metody ovlivňování dělí na přípustné a nepřípustné. Níže uvedu, jak je ve své publikaci popisuje Čírtková (2000).

Přípustné metody

1. Demonstrování

Tato metoda je velmi účinná. Její nevýhodou však je, že ne vše se dá demonstrovat. Při této metodě nejde o komunikaci jako takovou, pro demonstraci je stěžejní smyslové vnímání. Nejde tedy o slova, ale o řeč faktů, o ověřování existence nějakého faktu smyslovými orgány. Například při vyčíslení škody obviněný často nechce uvěřit stanovené výši a teprve po přečtení výpočtu vytvořeného znalcem, je ochotný svůj názor změnit

2. Objasňování

Objasňování je založeno na předložení dostatečného množství nových informací o situaci. Základní podmínkou pro efektivní objasnění je pochopení logických faktů a jejich vztahů. Avšak ani dostatek informací není často postačující podmínkou pro žádoucí ovlivnění druhého. Například při domovní prohlídce se policista často setkává s neochotou spolupracovat. Teprve po obeznámení s právní normou a důvodem účasti na tomto procesním úkonu dojde k ovlivnění postoje osoby a zpravidla začne spolupracovat.

3. Přesvědčování

Způsob ovlivňování touto metodou spočívá v přesvědčení protistrany o nějakém tvrzení, jevu nebo faktu. K přijatelnosti přesvědčení je zapotřebí, aby bylo odůvodněné správností a pravdivostí tvrzení. K tomu se používají různé metody přesvědčování jako například předkládání argumentů a faktů, kladení otázek, nedirektivní působení, kladné odpovědi, používání apelů na city, čest, intelekt a podobně.

Nepřípustné metody

1. Sugescie

V sugesci se ovlivňující vědomě snaží působit na vědomí ovlivňovaného tak, aby jeho názory a přesvědčení korespondovaly s jeho cílem a záměrem. Při tomto způsobu ovlivňování sehrává důležitou úlohu osobnost ovlivňovaného a jeho aktuální psychický stav. Obecně lze říci, že děti, staří lidé a lidé s nižším intelektem jsou více sugestibilní. Únava a smutek také hrají ve prospěch náchylnosti k sugestibilitě.

2. Donucování

Asi nejzákladnějším předpokladem pro donucování je fakt, že donucený své rozhodnutí a konání prožívá jako nesvobodné a může to vnímat jako porážku. Přirozenou reakcí na takovou změnu přesvědčení je projev snahy o návrat do původního stavu, který je v souladu s danou osobou. Donucovací prostředky mohou být **přímé** v podobě hrozeb, výstrah, násilí nebo **nepřímé** v podobě zstrašovací prostředků.

S výčtem přípustných a nepřípustných metod se nabízí otázka, jak odlišit právně akceptovatelné metody od těch, které jsou nepřijatelné. Podle Čírtkové (2004) je toto kritérium postavené na posouzení, zda vyslychajícímu zůstává možnost volby mezi několika variantami. Autorka dále uvádí, že nelze hodnotit přípustnost či nepřípustnost ovlivňování taxativně podle výše uvedeného výčtu, neboť v praxi může docházet ve výjimečných případech i k neúmyslnému sugestivnímu působení ze strany vyšetřovatele (např. při výslechu zvláště sugestibilních jedinců s nízkou inteligencí).

6.6 Výslechová komunikace

Komunikaci obecně je věnována kapitola 4.1. Komunikace je neodmyslitelnou součástí veškeré lidské interakce tudíž, ani výslechová interakce se bez ní neobejde. Komunikace ve výslechu se tak stává přímým nositelem vzájemného působení mezi vyšetřovatelem a vyslychaným. Dochází mezi nimi

k výměně informací a rozvíjení jejich vzájemného vztahu. Jak je už známo komunikace se dělí na verbální, paraverbální a neverbální, tzn. na projev prostřednictvím řeči, tón řeči a prostřednictvím specifických projevů popsaných v podkapitole 4.1.2. Pro dobře vedený výslech je tak důležité, aby vyšetřovatel uměl kontrolovat své verbální a nonverbální projevy a současně tak uměl registrovat tyto projevy u vyslychaného.

6.6.1 Verbální komunikace ve výslechu

Verbální komunikace ve výslechu se týká především kriminalistické taktiky. Konkrétně se objevuje v kriminalistických postupech, jako je navázání psychologického kontaktu, analýza výpovědi v průběhu výslechu, pomoc při vybavování a reprodukci sdělovaného, motivaci k pravdivému vypovídání, ale objevují se i u zvláštních postupů jako je stimulace kladných vlastností, navození emocionálního napětí, problematice kladení otázek. K této problematice existují pro vyšetřovatele elementárně, ale i detailně zpracované možnosti dotazování, včetně uvedení jejich psychologického účelu a efektu. Tyto otázky v různých variacích vytváří taktický postup při výslechu a slouží pro vyšetřovatele jako podpůrný prostředek pro dobré zvládnutí vedení výslechu. (Čírtková, 2004)

6.6.2 Neverbální komunikace ve výslechu

Význam neverbální složky komunikace ve výslechu má velký význam. Složky neverbální komunikace jsou popsány v podkapitole 4.1.2. Umět rozpoznat a interpretovat neverbální projevy vyslychaného může přispět k zefektivnění výslechu. Při vhodné interpretaci v sobě tyto projevy nesou velmi důležité informace, které by měl umět vyšetřovatel využít ku prospěchu procesu. Funkce neverbálního projevu jsou rovněž popsány v podkapitole 4.1.2. Pro výslechovou praxi jsou důležité zejména tyto následující.

- 1. Neverbální projevy vypovídají přesněji než verbální o vzájemném vztahu jednacích osob.** Odhadnout povahu vztahu je

pro vyšetřovatele významné jak ve výslechové situaci, ale i při jiných interakcích s vyslychanou osobou, s jeho blízkými, spolupachateli při domovní prohlídce a podobně.

2. Neverbální projevy jsou nositeli informací o aktuálním emocionálním stavu vyšetřované osoby. Zpravidla se jedná o projevy vůlí neovlivnitelné, se základem v neuropsychických a vegetativních procesech (zčervenání, změna průměru zornice atp.). Změna aktuálního stavu umožňuje napovědět, zda se výslech ubírá směrem od neutrálního tématu k tématu, které je pro vyslychaného emocionálně nabitě.

3. Neverbální signály výrazně upřesňují, doplňují a nahrazují verbální sdělení. Tento poznatek se dá dobře využít při odhadu věrohodnosti výpovědi. Osoba, která lže, zpravidla používá jinou řeč těla než osoba mluvící pravdu. Pozor však na lháře profesionály, ti mají při lhaní jiné projevy. U těchto osob naopak nedochází k typickým projevům charakterizujícím možný výskyt lži, naopak se u nich mohou objevovat až znaky blaženosti nad svou „profesionalitou“.

4. Neverbální projevy lze využít k ovlivnění a vedení výslechu. Vyslychající může cíleně regulovat výslechovou situaci pomocí cíleně zvolené neverbální komunikace v pozitivním i negativním smyslu (např. při nevhodném použití tohoto druhu komunikace může dojít u vyslychaného až k blokaci paměti a ochotě vypovídat).

Registrace neverbálních projevů je zprostředkována vnímáním, myšlením, intuicí a empatií a jedná se o složitou záležitost. Je to diferencovaný proces závislý na schopnosti vyšetřovatele uvědomit si projevy vyslychané osoby. (Čírtková, 2004)

6.7 Interpersonální percepce ve výslechu

Jde především o orientační odhad, ke kterému dochází v úvodní fázi výslechu, do kterého vstupují intervenující proměnné jak ze strany vyšetřovatele, tak i ze strany vyšetřovaného. Tím je ovlivněn průběh a výsledek výslechu.

Princip a procesy interpersonální percepce jsou popsány podrobněji v kapitole 5.1.8. Ve stejné podobě jako je popsána v uvedené kapitole se objevuje i ve výslechové situaci. Jde o hlavní znaky jako subjektivní zkreslení, nejasné uvědomění si druhého, které se promítá do vzájemné interakce. Ačkoliv jak bylo uvedeno, jedná se o percepci, která se vyskytuje u obou zúčastněných, v této situaci je to vyšetřovatel, který by jako profesionál měl regulovat vliv této proměnné. (Čírtková, 2004)

Předcházet negativním vlivům interpersonální percepce, lze pouze v rámci konzultační činnosti, poskytnuté vždy ve vztahu ke konkrétnímu případu. Jsou zde i obecná doporučení, která uvádí zmíněná autorka a lze je obecně shrnout do tří bodů:

1. Význam sebepoznání

Člověk, který nezná sám sebe, mívá větší předpoklady k nesprávnému a povrchnímu vnímání druhých. Rozvoj sebepoznání by měl být součástí zvyšování profesní úrovně vyšetřovatelů. Ten, kdo zná své silné a slabé stránky, má představu o tom, jak bývá vnímán okolím, jaký je jeho způsob prosazování názorů i reakce na kritiku. Má vyšší schopnost spolehlivě vnímat druhé.

2. Význam empatie

Empatie je základní sociálně psychologická dovednost. To platí i ve vyšetřování, kde je míra schopnosti empatie ze strany vyšetřovatele základním předpokladem pro úspěšné vedení výslechu. Okamžitá a krátká reflexe, založená na prožitkovém splnutí s vyslychajícím může, zvýšit spolehlivost interpersonální percepce. Během výslechového procesu se vyšetřovatel vcítí do mysli vyšetřovaného a v představách konstruuje možné varianty jeho pravděpodobné reakce (např. odmítnutí výpovědi, tendence k podání nepravdivé výpovědi). Takto popsané empatické vcítění je odlišné od postupů při rozboru případu nebo přípravy na výslech.

3. Záměrná a vědomá kontrola výsledků interpersonální percepce.

Jedná se o vnitřní bilancování vnitřních postojů k výsledku a k pocitu, který vyslýchaný ve vyšetřovateli vyvolává. Samotné vědomí o principech interpersonální percepce je předpokladem pro snížení jeho možného negativního vlivu. Vyšetřovatel by měl být schopen sám sobě sdělit, jaký dojem v něm vyslychající vyvolává, na základě kterého projevu vyslychaného vytváří svůj úsudek.

6.8 *Nevhodné působení vyslychajícího na vyslychaného*

Cílem výslechové interakce je, jak už zde bylo několikrát zmíněno, získat právně relevantní informace. (Spurný, 2003). K tomu je potřeba zajistit vhodné podmínky v podobě žádoucího psychologického kontaktu. Věcná a vztahová stránka výsledku tvoří základní podmínky pro získání potřebného množství informací. Narušení vhodné psychologické atmosféry vede ke vzniku negativních emocí a snížení ochoty vypovídat. Psychologický kontakt může být narušený hned v úvodním setkání tím, že se ho nepodaří ani navázat. To může být způsobeno například **nevhodným způsobem předvolání**, ale i nevhodným působením vyšetřovatele při prvním setkání, třeba v podobě nepřijemného uvítání. V úvodní fázi výsledku má velký význam interpersonální percepce. Přesto, že se vyskytuje na obou stranách, v tomto případě je v kompetenci vyšetřovatele, aby z reflexe tohoto druhu vnímání uměl vyvodit závěry, které zpracuje žádoucím způsobem, tak aby se nevhodně nepromítla do výsledku. To se vyšetřovateli z různých důvodů nemusí podařit.

Protože je výslech dynamický proces, k narušení už vytvořeného kontaktu může dojít kdykoliv během jeho průběhu opět z různých důvodů. Může jít o **neuspokojenou potřebu** v podobě nedostatečného množství informací a tím i uvědomění si oslabené kompetentnosti, která může ve vyšetřovateli vyvolat zvýšenou psychickou zátěž, což se může promítnout i do jeho jednání. Toto jednání může zapříčinit narušení vztahu a tím způsobit blokaci ve výpovědi. Dalším důvodem může být **nevhodné uplatňování moci**, které svádí k manipulaci. Dále **přecenění své profesní sociální role, neosobní přístup**, ale i některé **nevhodně zvolené výslechové techniky** (např. použití neexistujících důkazů). To vše přispívá k neochotě vyslychaného vypovídat. I v dobře navozeném psychologickém klimatu může docházet k chybám ve vedení výslechu např. **přílišným přerušováním svědka** nebo **nevhodným pokládáním otázek** ve smyslu příliš rychlého tempa, nevhodného načasování položení otázky nebo kladení otázek, které vyžadují příliš krátké odpovědi (Wrightsman, Fulero, 2005, Wells, 2008). Dalším neblahým vlivem je používání příliš odborných termínů nebo nepřizpůsobení řeči intelektovým schopnostem vyslychaného. (Matiášek, Soukup, Bárta, 2008)

Nehodné zacházení s vyslychaným, zvláště pak vyslychaným v roli oběti může způsobit tzv. sekundární viktimizaci.

6.8.1 Viktimizace

Viktimizace značí proces poškození a způsobení újmy na člověku a tím z něj vytváří oběť trestného činu. Viktimizace má svůj vývoj a nekončí jejím vznikem. Zpravidla se rozděluje do tří fází: primární, sekundární a terciární. V souvislosti s problematikou této kapitoly se budu dále věnovat pouze viktimizaci sekundární. (Gillernová, Boukalová, 2006; Čírtková, 2004, Čírtková, 2000)

Sekundární viktimizace je újma, která vzniká nevhodným zacházením a nevhodnými reakcemi ze strany profesionálů jako jsou lékař, **policista**, soudce a další., ale i z nevhodných reakcí ze stran blízkého i vzdáleného okolí. Újma

způsobená sekundární viktimizací je výhradně psychického charakteru. Způsobení těchto ran může mít horší traumatizující dopad než samotná primární viktimizace. Na oběť může doléhat v podobě ztráty zaměstnání, rozpadu manželství i suicidálních tendencí. Oběť zažívá negativní emoční prožitky, pocit nespravedlnosti, bezpráví a smutku pramenící z myšlenky, že policie (soud) stojí na straně pachatele. Proto se doporučuje nejen policii, ale všem, kdo přichází do styku s obětí, aby měli vždy na paměti, že oběť trestný čin nespáchala a je nutné jednat s obětí zvláště citlivě s ohledem na její trauma. (Gillernová, Boukalová, 2006; Čírtková, 2004)

K sekundární viktimizaci přispívá i opakované vyslýchání na policii i před soudem. Hluboké rány z traumatu se tak vrací zpět a zároveň dochází k jejich prohloubení. Zvláště citlivou oblastí je opakovaný výslech sexuálně týraných dětí, u domácího násilí a vůbec u obětí násilné trestné činnosti. I z tohoto důvodu se doporučuje pořízení audio-videozáznamu z výslechu pro možný budoucí rozbor ze záznamu na místo opakování výslechu.

7 Výpověď

Z hlediska psychologie je výpověď výsledkem vzájemné interakce mezi vyšetřovatelem a vyslychaným. Zároveň je výpověď chápána jako výsledek procesu vnímání, zapamatování a schopnosti reprodukce dané osobnosti. (Čírtková 2004, Gillernová, Boukalová a kol., 2006)

Z hlediska kriminalistického se jedná o sdělení vyslychané osoby, která je v průběhu výslechu zaznamenávána na základě daných právních předpisů. (Porada, 2001). Dokumentace výpovědi se doporučuje doslovná, aby se předcházelo možným nedorozuměním. Takto doslovná výpověď se na závěr předloží vyslychanému, který její pravdivost stvrdí vlastnoručním podpisem. Jako praktické se jeví audio a video dokumentace pro možný pozdější rozbor, ale také jako možnost doložení v jakých podmínkách byl výslech realizován. Vyšetřovateli to umožňuje se plně soustředit na interakci a nemusí se věnovat záznamu výpovědi, který může působit rušivě. Výpověď slouží jako důkaz nebo jako vodítko pro tvorbu vyšetřovací verze, kterých bývá zpravidla několik.

7.1 *Problematika ve výpovědi*

Ve výslechu se jako problematická jeví výpověď **neúplná** nebo **nevěrohodná** (lživá). Nevěrohodnou výpověď může podat věrohodný svědek, stejně jako nevěrohodný svědek může podat věrohodnou výpověď. (Netík, 1997)

Cílem posouzení věrohodnosti výpovědi je odhalení lži tzn. určení, do jaké míry výpověď koresponduje se skutečnou událostí. Avšak je rozdíl v neúplnosti, nepřesnosti a věrohodnosti výpovědi. V případě nepřesnosti a neúplnosti nejde o záměrné zkreslení ze strany vyslychaného a uplatňují se zde jiné psychologické prostředky, než je tomu u působení na vypovídajícího, který lže. Naopak podle autorky Čírtkové (2006) je zcela přirozené, že neúplná výpověď bývá postupně doplňována.

7.1.1 Lživá výpověď

Téměř každá lživá výpověď v sobě nese určité typické indicie, na základě kterých se dá usuzovat na výskyt nějakého rozporu. Tyto indicie se objevují jak ve verbálním projevu, tak v neverbálním projevu. Této problematice se podrobněji věnují autorky Čírtková (2006) a Boukalová (2012). Avšak detekce lži je natolik obtížná, že přes velký zájem vědců o průzkum této problematiky, odborná veřejnost není schopná s jednoznačností určit na základě, kterých faktorů ji můžeme s jednoznačností detekovat. Například pouhé soustředění se na jednotlivé projevy řeči těla, na kterou poukazují někteří autoři (např. Lewis, (1989) nestačí. Naopak Vrij (2008) tvrdí, že na místo soustředění se na tyto jednotlivé projevy těla v identifikaci lži ve výpovědi, by se pozornost měla soustředit na podrobnější dotazování neboť k vymyšlení nepravdivého příběhu je potřeba vynaložit značné úsilí, které se projeví v minimalizaci gest a přirozenosti pohybů. Ze stejných důvodů autoři Frank a Ekman (1997) doporučují u zdatných lhářů motivaci ke lhaní právě proto, že čím víc lhář lže, tím víc se u něj projevuje snaha o kontrolu svých neverbálních projevů, která se odrazí v jeho mimické strnulosti. Dle mého mínění je nejjednoznačnější indicií výskyt rozporů ve výpovědi, pro který svědčí dostatečné množství relevantních důkazů. V následujícím textu uvedu taktické postupy, které slouží při překonávání lži v praxi. Uvedené postupy se používají buď jednotlivě, nebo v různých kombinacích.

7.1.2 Taktické postupy a psychologické působení při překonávání lživé výpovědi

Hlavním cílem těchto taktických postupů je psychologicky zapůsobit na vyslychaného, který lže, na jeho morální základ, etiku, city a rozum, takovým způsobem, aby přestal být motivován podávat lživou výpověď. (Konrád, Němec, Novotný, 2008)

1. Navázání psychologického kontaktu

Navázání dobrého psychologického kontaktu patří mezi základní taktické postupy. Jedná se o nejdůležitější předpoklad pro získání pravdivé výpovědi. Pokud se podaří připravit takto vhodné podmínky už v úvodu výslechu, může to být prevence proti vzniku problematické výpovědi. (Protivínský, Musil, Prerad, 1987)

2. Odhalení a odstranění příčin motivujících lež ve výpovědi

Princip tohoto postupu spočívá v odhalení a odstranění motivů, které nutí vyslýchaného podávat lživou výpověď. Vyšetřovatel si během výpovědi vytváří hypotézy o motivaci lži na základě jejího průběžného hodnocení. Takto vykonstruované hypotézy se pak snaží prověřit dalším taktickým postupem ve výslechu. (Porada, 2001)

3. Využití emocionálního napětí vyslýchaného

Tento taktický postup má největší význam, pokud je výslech proveden v co nejkratší době po spáchání trestného činu, neboť v ten moment bývá emocionální vypětí na nejvyšší úrovni. Svou úlohu však sehrává i u výslechu, ke kterému dojde až po delším čase od spáchání. Po takové době dojde k momentu překvapení a vypovídající zpravidla nemívá dokonale promyšlenou lživou výpověď. Princip takto vedeného výslechu je velmi účinný, jelikož tlak, kterému vyslychající odolává, se stává natolik vyčerpávajícím, že je pro něj výhodnější vypovídat pravdivě. Avšak vše je závislé na zkušenostech vyšetřovatele a na tom, jak si dokáže v průběhu jednotlivé působení načasovat. (Protivínský, Prerad, Musil, 1987)

4. Stimulování kladných vlastností

Tento přístup má hodnotu zejména u těch vypovídajících, kteří mají osvojené určité morální hodnoty a nepravdivé vypovídání v nich vyvolává emocionální napětí a nerovnováhu. Je proto nezbytné, aby vyšetřovatel nepodcenil přípravu na výslech a dopředu si obstaral dostatek informací, které by mu mohly umožnit využití této taktiky.

5. Využití vnitřních rozporů ve výpovědi

Tato metoda je velmi účinná a také velmi často využívána. Tomu nasvědčuje i sonda autorky Boukalové (2012) provedená na území České republiky. Rozpory ve výpovědi mohou být více či méně závažné a většinou bývá nepravdivá jen v některých částech. Existují taktická doporučení, včetně jejich odůvodnění, kdy a jaké rozpory předkládat. Obecně se doporučuje nepředkládat důkazy ihned při odhalení lži, ale naopak nechat vypovídajícího mluvit a smýšlet lži i v dalším průběhu. (Protivínský, Musil, Prerad, 1987). Lži se tak stanou lépe prokazatelné, neboť vymýšlet lživou výpověď je velmi kognitivně náročný proces, který se později může stát nezvladatelný. Tato výslechová taktika je dobře kombinovatelná s taktikou emočního napětí.

6. Využití reflexivních úvah osoby, která lže

Při realizaci této taktiky dochází k využití reflexivního myšlení. Klade vysoké nároky na znalosti a zkušenosti vyšetřovatele, který vytváří myšlenkové procesy, které vyslychající může s pravděpodobností řešit. Aplikace této taktiky je velmi obtížná z hlediska kontroly jednání, které musí být v souladu se zákonem. (Porada et al., 2007)

7. Konfrontace

Tato metoda je řazena mezi zvláštní formy výslechu. Konfrontaci lze použít ve výjimečných případech v souladu se stanovou trestního řádu, kdy rozpory vzniklé na základě dřívějších výpovědí nelze vyjasnit jiným způsobem. Jde o střet tváří v tvář již dříve vyslechnutých osob (svědků, obviněných), kdy odpovídají na otázky vyšetřovatele. Oproti klasickému výslechu disponuje tato metoda řadou specifických rysů zajímavých jak z hlediska kriminalistického, tak z hlediska psychologického. (Musil et al., 1994)

8. Křížový výslech

V tomto případě realizace výslechu spadá do kompetence několika vyšetřovatelů (nejméně dvou). Princip spočívá v kladení otázek v rychlém sledu. To má za následek vznik situace, při které není možné dokonale promýšlet lživou odpověď. Dříve připravený scénář lživé výpovědi tak selhává a je větší pravděpodobnost, že se vyslýchaný začne do lží zaplézat. (Gillernová, Boukalová, 2006)

7.1.3 Taktické postupy a psychologické působení při překonávání zdánlivě zapomenutého

K této situaci dochází v případě, kdy vyslýchaný vnímal vyšetřovanou situaci svými smysly, je způsobilý vypovídat, ale momentálně si z různých důvodů nemůže vybavit okolnosti související s vyšetřovaným případem. Ke slovu přichází vhodné psychologické působení, které by mohlo pomoci odstranit překážky při vybavování zdánlivě zapomenutého. Vhodné psychologické působení spočívá například v již dříve zmiňovaném **navázání vhodného psychologického kontaktu**. Je zcela přirozené, že každá výslechová situace vyvolává ve všech osobách (až na výjimky) stres, který způsobuje emocionální vypětí. Proto dalším důležitým bodem je **snížení emocionálního vypětí**, neboť to má negativní vliv na procesy vybavování. Přesto i v takto navozených podmínkách může docházet k blokaci paměti. V těchto případech může mít psychologické působení podobu osvěžování paměti ve smyslu **znovupoznání, stimulace asociačních mechanismů** nebo působení v podobě **kognitivního interview** či **vyšetřovací hypnózy**.

Vyšetřovací hypnóza

Jde o jev, při kterém je navozen změněný stav vědomí. Hlavním cílem tohoto působení je odblokování paměti. Princip spočívá v zaměření koncentrace

na ohniskový bod. Tělo je při tomto procesu relaxované, uvolněné a oči zavřené. Za těchto okolností může mozek vyplavit potlačené a podvědomé obsahy mysli. V odborné literatuře se uvádí, že rozdíl v navýšení paměťových schopností oproti bdělému stavu se pohybuje v rozmezí 16-20%. Výsledky uváděné ve spojení s hypnózou jsou až 90-ti procentní ve prospěch přesnosti, skutečnosti a pravdivosti. Přesto tato metoda není přijímána bez výhrad. Jejími odpůrci jí bývá často vytýkána možnost kontaminace paměti novými údaji, o kterých dotyčný může vypovídat přesvědčivě jako o okolnostech skutečnosti. To se ovšem neslučuje s cílem a technikou vyšetřovací hypnózy. Ta se důsledně vyhýbá využití jevů, které by mohly způsobit ovlivnění paměti ve smyslu reality. Tento způsob působení se liší od postupů využívaných v klinickém prostředí v podobě terapie. Ale ani v těchto podmínkách není možné ovlivnit bytost hypnózou natolik, aby ji donutila například ke spáchání trestného činu či k sebevraždě, jak si často myslí laická veřejnost. (Čírtková, 2004)

Kognitivní interview

V případě kognitivního interview se jedná o specifický druh výslechu, při kterém dochází k oscilaci mezi běžně vedeným výslechem a vyšetřovací hypnózou. Tato metoda má teoretický základ založený na psychologických poznatcích o paměti. Výslech je zaměřen na maximální podporu vybavování z paměťových stop vyslychané osoby. Kognitivní interview se skládá ze čtyř komponent:

1. Prožitkový návrat do prošetřované situace

Díky takto stimulované představě dochází k podpoře paměťového výkonu

2. Sdělení všeho, co si osoba k dané věci vybavuje

Pozitivně působí na podporu asociace

3. Vybavování vzpomínek v různém pořadí

Účelem je zabránit vypovídání o událostech, které sice logicky zapadají do situace, ale ve skutečnosti nebyly vnímány

4. Změna perspektivy

Změnou pohledu dochází k podpoře hůře dostupných detailů ukrytých v paměti (Čírtková, 2004)

8 Psychologické aspekty dalších procesních úkonů v přípravném řízení

V přípravném trestním řízení dochází k postupnému odhalování skutečností týkající se šetřené události. Kromě výslechu může vyšetřovatel využít i jiných postupů, a to na základě charakteru spáchaného činu a na základě poznatků o skutečnosti získaných z výslechu. Psychologické poznatky, které se uplatňují při získávání výpovědi, bezpochyby nachází své uplatnění i v procesních úkonech mezi které patří: prověrka výpovědi na místě, rekonstrukce případu, konfrontace nebo rekognice. Protože podrobný rozbor všech procesů přípravného řízení by vydal přinejmenším na celou diplomovou práci a předmětem této práce je zejména interakce a rekognice, budu se těmito procesními úkony věnovat pouze stručně s ohledem na téma diplomové práce s výjimkou zmíněné rekognice, které bude následně věnována samostatná kapitola i empirická část.

8.1 *Prověrka výpovědi na místě*

Hlavním cílem je prověření údajů získaných z výpovědi na místě činu. Prověřují se informace o spáchaném skutku, které podal obviněný či svědek v návaznosti na prostor a předměty spojené s objasňováním. Zjednodušeně řečeno, zjišťuje se, zda se skutek stal, tak jak byl popsán vyslychanými, a to za jejich přítomnosti. Vyšetřovatel do procesu zasahuje s doplňujícími otázkami tak, aby došlo k odskrytí případných nesrovnalostí. Celý proces je velmi náročný na koordinaci časovou, prostorovou i logickou a musí být pečlivě zdokumentován. S ohledem na náročnost, koordinaci a pozornost je velkou výhodou pro možný budoucí psychologický rozbor videozáznam celého procesu.

Z psychologického hlediska je prověrka výpovědi na místě velmi bohatá na řadu proměnných vycházejících z prostředí a interakce vyšetřovatele projevujících se v osobnostních charakteristikách vyšetřovaného. Kromě analýzy obsahu je zajímavé sledovat, jak vypovídající reaguje v situacích, kdy je mu

předložen rozpor ve výpovědi nebo když je požádán, aby názorně opakoval, jak postupoval při páčání trestného činu. (Gillernová, Boukalová a kol., 2006)

8.2 Rekonstrukce případu

Cílem této metody je bezprostřední zkoumání poznatků z výpovědi šetřené události a nabytí nových poznatků majících důkazní hodnotu nebo pomoc při volbě dalších taktických postupů. V tomto procesním úkonu se jedná o obnovení prošetřované události, kde se rekonstruují místa, předměty, jednání nebo události. V průběhu rekonstrukce vyšetřovaný vypovídá a demonstruje např. na figurantech, jak se daná situace odehrála. Dále dochází k osvětlování kdy, kdo, jakým způsobem a za jakých okolností se na daném místě vyskytl. V některých případech může dojít k přerušení procesu za účelem realizace vyšetřovacího pokusu, který má poukázat, zda se děj mohl odehrát popisovaným způsobem.

V místě na kterém se rekonstrukce odehrává, zůstávají často stopy po spáchaném činu, které připomínají celou událost. Takovéto prostředí působí na vyšetřované velmi emotivně, neboť se jim vybavují události připomínající děj, který se odehrál. Z psychologického hlediska je zajímavé sledovat dynamiku procesu, také emoční reakce vyšetřovaného při konfrontaci s prostředím, simulací jednání nebo reakce při odhalení nesrovnalostí ve výpovědi. V případě účasti vícera pachatelů je z hlediska interakce zajímavé sledovat, jaké jsou vztahy mezi spolupachateli, jak na sebe reagují a podobně. (Gillernová, Boukalová a kol., 2006)

8.3 Konfrontace

Hlavním cílem tohoto úkonu je odstranění nesrovnalostí vzniklých ve výpovědi mezi dvěma vypovídajícími. Konfrontace spočívá ve střetu dvou vypovídajících tváří v tvář. Úkon je velmi náročný na korigování vzájemné

interakce mezi vyšetřovanými. Zvláště naskytne-li se mezi vyšetřovanými tendence vyhrožovat nebo domlouvat se, ať už se jedná o svědka nebo podezřelého. Na druhou stranu reaktivita obou zúčastněných je podmínkou pro celý proces, proto se v některých případech na místo korigování musí podpořit.

K interakcím zde dochází ve velmi rychlé frekvenci, proto je praktické provádět dokumentaci prostřednictvím videozáznamu pro pozdější podrobnou analýzu celého procesu. (Gillernová, Boukalová a kol., 2006)

9 Rekognice

Rekognice se považuje za jednu z nejstarších forem důkazu a v dnešní době patří mezi nejčastěji používaný procesní úkon hned po výslechu. Stejně jako na výslech je možné na rekognici pohlížet z psychologického, kriminalistického a také trestně procesního hlediska. Ne nadarmo byla před rokem 2001, než prošla rekognice novelizací trestního řádu, považována za zvláštní formu výslechu. Po této úpravě trestního řádu je rekognice spolu s jinými úkony zařazena mezi zvláštní způsoby dokazování. Tyto zvláštní způsoby dokazování, včetně rekognice jsou právně vymezeny §104b zákona č. 141/1961 Sb. TrŘ.

Z hlediska psychologie je rekognice založena na znovupoznání dříve vnímaného objektu. Jedná se o složitý kognitivní proces, který je ovlivněn řadou psychologických jevů, mezi které patří především vnímání, pozornost, myšlení, formace vnímaného, uchování paměťové stopy, znovuvybavení a porovnání s demonstrováním objektem. To celé je ovlivněno aktuálním psychickým stavem v době zapamatování i v době vybavení, osobnostními rysy daného jedince a fyziologickými podmínkami v době ukládání i vybavení paměťové stopy.

Z kriminalistického hlediska autoři Konrád a Veselá (2008) popisují rekognici jako procesní úkon, který se využívá za účelem identifikace objektů důležitých pro objasnění případu, který spočívá ve schopnosti jedince znovu poznat demonstrováný objekt na základě paměťových stop, které byly vyvolány vlivem asociace po předložení zkoumaných objektů. Podle Strause a kol. (2008) lze rekognici provádět pouze s objekty, které se vyznačují svou individualitou, tedy jsou charakteristické svou jedinečností, která je umožňuje rozlišit od jiných objektů.

Cílem rekognice není pouze identifikace, ale i zamítnutí přítomnosti identifikovaného objektu pokud ho subjekt rekognice nerozpozná. Oba poznatky jsou pro šetření důležité. Na rozdíl od výpovědi, kde může vyšetřovaný vypovídat i o zprostředkovaných informacích jinou osobou, u rekognice se jedná o identifikaci objektu, kterou daná osoba vnímala bezprostředně svými smysly. (Straus a kol., 2008)

9.1 Rekognice vs. výslech

Ačkoliv v dřívější právní úpravě měla rekognice označení zvláštní formy výslechu, mezi rekognicí a výslechem jsou podstatné rozdíly, které stojí za zmínku.

1. V aktuální podobě zákona je rekognice považována za samostatný úkon, jehož podstata spočívá ve znovupoznání dříve vnímaného obrazu, který je uchován v mysli v podobě paměťové stopy. Naproti tomu u výslechu se jedná o reprodukci dříve vnímaného, tedy psychologická podstata spočívá na jiném základu. Reprodukce může být uskutečněna bez toho, aby vypovídající objekt opět vnímal. Když vezmu například situaci, kdy mezi šetřenou událostí a výslechem dotyčný vyslýchaný oslepl, může se k události vyjádřit prostřednictvím reprodukce nikoliv prostřednictvím rekognice.
2. V rekognici poznávající osoba (subjekt rekognice) rozpoznává (vypovídá) o objektu rekognice, který bezprostředně vnímala svými smysly. Výpověď může uskutečnit i svědek, který k události vypovídá jako zprostředkovatel informací, které jsou mu známy z jiného zdroje.
3. Rekognici na rozdíl od výslechu není možné provádět opakovaně.
4. Rekognici nelze přerušit, naproti tomu výslech za určitých okolností přerušit lze.
5. U rekognice je jasně daný cíl. Cílem výpovědi je získat co největší množství relevantních informací, které poslouží k došetření případu.

6. U rekognice osob in natura je potřeba přítomnost subjektu rekognice, objekt rekognice a figuranti. U klasického výslechu je ze zainteresovaných do šetřené události zapojený vypovídající.
7. U rekognice je ze zákona potřebná přítomnost nezainteresované osoby, která dohlíží na průběh rekognice pro případ podání potřebného svědectví o jejím průběhu. (Musil, Konrád, Suchánek, 2004)

9.2 Účastníci rekognice

Rekognice se zpravidla účastní poznávací osoba označována jako subjekt rekognice, kterou může být pouze osoba, která dříve vnímala objekt rekognice svými smysly a v době úkonu je schopna svými smysly objekt identifikovat. **Subjektem rekognice** může být svědek, obviněný i obžalovaný. **Objektem rekognice** můžou být osoby živé i neživé, zvířata živá, neživá i jejich ostatky, věci movité i nemovité. Dále jsou přítomní **figuranti**. (Protivínský, 1971). Podle tohoto autora nejčastěji dochází k rekognici ze strany svědka (poškozeného), který identifikuje podezřelého. Další přítomný je **vyšetřovatel** jako administrátor a ze zákona musí být rekognici přítomna i **nezávislá přizvaná osoba**, která dohlíží na průběh rekognice.

V některých zemích je doporučováno, aby administrátor rekognice neznal totožnost objektu. (Rodiguez, Berry, 2014). Někteří autoři dokonce uvádí, že v případě realizace několika rekognic prováděných postupně s několika svědky, by měl být administrátor vždy jiný, aby se zabránilo jeho možnému vlivu. (Douglass, Smith, Fraser, 2005)

9.3 Druhy rekognice

Rekognici lze dle autorů Strause a kol. (2008) i Němce (2004) rozdělit podle následujících charakteristik.

1. Podle způsobu předvedení objektu

- rekognice in natura
- rekognice fotografií

2. Podle charakteru ztotožňovaného objektu

- rekognice osob – živých/neživých
- rekognice věcí – movitých/nemovitých
- rekognice zvířat - živých/neživých

3. Podle charakteru identifikačních znaků

- anatomických - tvar hlavy, oči vlasy atd.
- morfologických – mimika, chůze

4. Podle způsobu předvedení objektu

- ve skupině
- jednotlivě (pouze u mrtvol)
- sekvenčně (postupně po jednom objektu dochází k prezentaci)
- skrytá (objekt neví, že je rekoniován)
- prázdná (rekognice záměrně provedená bez přítomnosti objektu)

9.4 Průběh rekognice

S ohledem na téma diplomové práce a realizaci empirické části této práce se budu vyjadřovat k rekognici osob. Průběh rekognice je upraven §104 TrŘ. Tento procesní úkon patří mezi zvláštní způsoby dokazování. K rozhodnutí o provedení rekognice dochází na základě informací získaných z výpovědí. Před samotnou realizací rekognice je potřeba tento úkon řádně připravit. Příprava zahrnuje obsahovou a organizační část, přičemž obsahová příprava je zastoupena analytickou a syntetickou fází.

9.4.1 Obsahová příprava

Rozhodnutí o provedení rekognice musí vyplynout z dosavadního šetření okolností, které se stávají předpokladem zajištění obsahové stránky. Podle Konráda a Veselé (2008) zahrnuje obsahová příprava analytickou a syntetickou fází.

V **analytické fázi**, jak sám název napovídá, dochází k podrobné analýze dosavadních informací z výpovědí. Pro analýzu jsou důležité především informace, zda objekt rekognice vnímal subjekt podle jeho charakteristických znaků, na základě kterých bude schopný ho opět rozpoznat. Zjištění těchto charakteristických znaků poslouží pro sestavení line-upů (figurantů a objektů rekognice), rozhoduje se i o vhodnosti počtu figurantů. V TrŘ je počet figurantů stanoven minimálním počtem tří figurantů a objektů rekognice. Zjištěním, za jakých podmínek došlo ke vnímání objektu, se vyvodí závěry, zda bude subjekt rekognice schopen znovupoznání a také možné potencionální nebezpečí pro rozpoznávacího, které může hrozit v případě rekognice in natura. (Konrád, Veselá, 2008)

V **syntetické fázi** se vytváří plán, kdy se rekognice uskuteční, kdo se jí bude účastnit, jaký druh rekognice bude použit, jakým způsobem bude tento úkon dokumentován a podobně. Dále způsob předvedení objektu, případně úprava jeho zevnějšku, pakliže došlo k jeho změně od doby, kdy byl vnímán v souvislosti se šetřenou událostí. (Konrád, Veselá, 2008)

9.4.2 Organizační příprava

Tato fáze přípravy předchází bezprostředně samotné rekognici a provádí se zde úkony, které přímo souvisejí s realizací rekognice. Patří sem obeznámení účastníků (objektu, subjektu, figurantů) s touto metodou a jejím průběhem. Dále také poučení o právech a povinnostech těchto účastníků a zajištění techniky přítomné v místnosti za účelem dokumentace. (Konrád, Veselá 2008; Straus a kol., 2008)

Dle mého názoru je rekognice taktický úkon poměrně náročný a z tohoto důvodu by řádná příprava neměla být podceňována. Teprve po důkladné přípravě se přistupuje k realizaci samotné rekognice. Přestože je realizace rekognice upravena §104 TrŘ, ani sebelepší přípravou nelze zabránit všem nežádoucím vlivům, které ovlivňují správnost výsledku. Především je nutno zdůraznit, že správný výsledek není jenom pozitivní výběr z prezentovaných osob, ať je to in

natura nebo z fotografií, ale správný výběr je i negativní v případě, že se osoba podezřelá v prezentaci nevyskytuje.

9.4.3 Realizace úkonu

Rekognice je zahájena podobně jako výslech. To znamená, že u subjektu rekognice musí dojít k ověření její totožnosti, k poučení o jejích právech a povinnostech a dále je jí sdělen důvod výslechu. Hlavní smysl výslechu před rekognicí je zjistit, zda osoba je (byla) schopna objekt vnímat svými smysly, zda ho vnímala, za jakých podmínek a na základě jakých znaků je subjekt schopný objekt rekognice rozpoznat. Je velmi důležité, jaké znaky budou popsány, jelikož tyto znaky musí korespondovat s výběrem objektů kognice.

Zákon nevymezuje, nakolik si musí být objekty v prezentaci podobné, ale uvádí, že **osoby se nesmí výrazně lišit**. Podle Němce (2004) by zástupci objektu měli být přibližného věku, výšky, podobné konstituce těla a stejného pohlaví a rasy. Při použití rekognice dle fotografií by měl být zachován jejich formát (Straus a kol., 2008). Fotografie by měly být buď všechny černobílé, nebo barevné. Autoři Musil, Konrád, Suchánek (2004) se domnívají, že fotografie by měly být barevné. Jsem toho názoru, že i známky opotřebení by měly být shodné, ale spíše žádné neboť i míra opotřebení může mít vliv na rozhodnutí poznávací osoby. Další úskalí ve výběru může nastat, pokud objekt rekognice výrazně změní zevnějšek od doby, kdy byl spatřen v souvislosti se šetřenou událostí. Drobné změny jako délka vlasů, vousů, modřiny se dají upravit nebo zamaskovat tak, aby odpovídaly popisu subjektu rekognice v době vnímání objektu. V ČR se rekognice podle fotografií může provádět v případech, kdy úkon nelze provést v provedení in natura. Obě formy mají své klady i zápory.

Při fotorekognici je objekt rekognice umístěn mezi ostatní fotografie figurantů. Nevýhodou, která se může promítnout do identifikace nevhodným způsobem je (ne)fotogeničnost objektu. Poznávající osoba vnímala objekt a jeho charakteristické znaky naživo. Tyto znaky pak mohou být na fotografii hůře rozpoznatelné. Některé osoby za určitých okolností mohou na fotografii vypadat

jinak, než je tomu ve skutečnosti. Naopak výhodou fotorekognice, podle Wogaltera, Malpasse a McQuistoné (2004), oproti rekognici in natura je její organizační i finanční úspora. Neboť zajistit přítomnost potřebného množství figurantů, kteří navíc mají podobné charakteristické znaky jako objekt rekognice je poměrně náročné. Jako další výhodu autoři uvádí, že se subjekt rekognice (často v roli oběti) nemusí s podezřelým setkat tváří v tvář. Takové setkání může u oběti prohlubovat následky viktimizace, jenž se mohou negativně projevit i na výsledku tohoto úkonu. Avšak toto riziko se dá v dnešní době dobře minimalizovat realizací přes jednocestné zrcadlo. Je tu další problematický faktor, a to, že při rekognici in natura se nedají ovlivnit některé nežádoucí projevy objektu rekognice, kterými záměrně maří průběh tohoto úkonu.

Minimální počet figurantů nemůže klesnout pod číslo tři, horní hranice není zákonem určena. Němec (2004) doporučuje pět až osm osob v závislosti na věku (děti, dospělí, staří lidé) poznávací osoby. Rekognice jednoho objektu tzv. show up v ČR není zakotven v trestním řádu, tudíž ani jeho použití není v souladu se zákonem, výjimku tvoří identifikace mrtvol. Jinak je tomu např. u některých států USA a Kanady (Memon et al., 2004). Při tomto druhu rekognice dochází k prezentaci pouze jednoho objektu poznávající osobě. Většinou se tak děje bezprostředně nebo krátce po spáchání trestného činu (Clark, 2010; Wells, 2006). U nás je rekognice považována za neopakovatelný úkon (Straus, 2008). Střetnutí s osobou (na fotografii nebo in natura), která by později měla být součástí rekognice, ať v podobě objektu rekognice nebo v podobě jejího figuranta, není možné z důvodu možného zkreslení původní paměťové stopy skutečného podezřelého či pachatele. V procesu rekognice by tak mohlo dojít k označení nevinného pouze na základě povědomosti nikoliv na základě vjemu souvisejícího s šetřenou událostí (Ainsworth 1998, Musil, Konrád, Suchánek 2004, Hinz, Pezdek, 2001). Osobně se domnívám, že by před samotným úkonem měla zaznít otázka, zda se rozpoznávající osoba nesešla s objektem před rekognicí, a to jak tváří v tvář nebo z fotografie např. z médií. V praxi často bývá tento úkon zmařen tím, že média zveřejní portrét podezřelého dříve než je žádoucí nebo se objekt se subjektem střetne v prostorách budovy policie, kde bývá většinou rekognice

realizována (Malpass et al., 2009). V případě, že dojde ke střetnutí těchto účastníků rekognice, ztrácí tento úkon důkazní hodnotu.

Při rekognici *in natura* obdrží účastníci prezentace destičku s číslem, přičemž objekt rekognice má právo určit si místo pořadí v řadě. Před takto destičkou vybavenými zástupci objektu a objekt rekognice je přiveden subjekt rekognice, který po důkladné prohlídce všech figurantů rozhodne na základě svého úsudku o přítomnosti či nepřítomnosti objektu. (Němec, 2004)

Zákon stanovuje, že k rekognici musí být přizvána v případě nezainteresovaná osoba tak, aby mohla být svědkem pro dodržení zákonem stanovených podmínek. Tato přizvaná osoba dohlíží, aby nedošlo k vytvoření nátlaku nebo kladení sugestivních otázek na rozpoznávající osobu. Bohužel zákon blíže nespecifikuje tuto osobu ani požadavky na její vzdělání. Obávám se, že osoba neznalá problematiky související s rekognicí a jejími psychologickými aspekty, nemůže být dostatečně kompetentní pro posouzení správného vedení tohoto úkonu.

9.4.4 Možné aspekty ovlivňující rekognici

Na rekognici s nesprávným výsledkem, v podobě falešně označeného objektu nebo neschopnosti identifikovat skutečného pachatele (podezřelého) se může podílet řada faktorů. Mezi ty nejčastější na straně poznávající osoby patří obecně problémy týkající se paměti. Podle Loftusové (1993) je mechanismus vštěpování do paměti ovlivněn jak scénářem spáchané události, tak individualitou jednotlivce. Úspěšnost a objektivnost rekognice je závislá i na stavu emocí. Ve vypjatých a náročných situacích nemusí mozek vnímat tvář pachatele, ale pozornost může být zaměřena na jiný objekt aktuální hrozby (Rak, Matyáš, Řáha, 2008, Loftus, Burns, 1982). Původní paměťová stopa může být přepsána, z důvodu zahlédnutí ať fyzicky nebo na fotografii, jiné osoby ještě před rekognicí. Původní tvář pachatele, uchována ve vzpomínce je tak nahrazena jinou tváří,

respektive paměťovou stopou na tuto tvář, kterou svědek v rekognici může označit jako pachatele (Hinz, Pezdek, 2001). Avšak i vyvolání paměťové stopy z paměti svědka může být negativně ovlivněno nevhodným pokládáním sugestivních otázek, na základě kterých může dojít k překrytí původní paměťové stopy (Loftus, Palmer, 1974). Další prvek, který se může negativně promítnout do výsledku rekognice, je nevhodný výběr figurantů. Například když se figuranti příliš liší (černoch mezi bělochy) nebo když se rekognice sestavuje z figurantů na základě popisu pachatele svědkem. Policisté mohou zařadit mezi figuranty osobu nevinnou pouze na základě její podobnosti s pachatelem. Taková osoba je pak náchylnější k falešnému označení více než jiný figurant (Tunnickliff, Clark, 2000)

Obrázek 2 Skutečný pachatel vs. portrét pachatele

Obrázek 3 vlevo falešně identifikovaný, vpravo pravý pachatel (www.pbs.org)

Dalším z mnoha faktorů ovlivňujících výsledek je forma rekognice (sekvenční vs. simultánní). Simultánní způsob znamená, že podezřelá osoba a figuranti jsou prezentováni v řadě najednou. Naproti tomu sekvenční probíhá tak, že jsou tváře prezentovány jednotlivě. Názory na jednotlivé prezentace jsou rozličné. Každý způsob má své výhody i úskalí. U simultánní prezentace dochází k rozpoznání na základě relativního úsudku. Poznávací osoba tak srovnává tváře a vybírá tu, která je nejvíce podobná pachateli a tak může dojít ke zvýšení

chybovosti ve výběru. V sekvenční prezentaci dochází k výběru na základě absolutního úsudku. Poznávací osoba tak stojí před rozhodnutím u každé osoby zvlášť a odpovídá na otázku, jestli to je nebo není podezřelá osoba (Wells, 2006). Výsledky studií nasvědčují tomu, že sekvenční prezentace je přesnější v případě, že se objekt nenachází v prezentaci. Ke správnému odmítnutí došlo v 72% ve srovnání s prezentací simultánní, kde došlo ke správnému zamítnutí v 49%. Jinak tomu bylo v případě, kdy se objekt rekonice v line-upu vyskytoval. Za těchto podmínek došlo ke správné identifikaci ve prospěch simultánní prezentace, a to v 46% oproti sekvenční prezentaci, kde správné identifikace byly provedeny v 35% (Stabley et al., 2001). Jisté ale je, že sekvenční prezentace se oproti simultánní prezentaci dá více zmanipulovat ze strany administrátora rekonice (vyšetřovatele). Clark (2005) uvádí, že když policejní vyšetřovatel, který věří, že si svědek bude dobře pamatovat tvář podezřelého (např. z důvodu dobré viditelnosti během incidentu), je pravděpodobné, že bude svědka povzbuzovat k výběru jedné z prezentovaných osob s důvěrou ve správný výběr. Stejného názoru jsou i další autoři. (Phillips et al., 1999, Sporer, Malpass & Koehnken, 1996, Wells et al., 1998). Administrátor může například prodlužovat dobu prezentace u podezřelé osoby nebo ji věnovat delší pohled (Phillips et al., 1999). Podle Rosenthala (1980) i neuvědomovaná nebo nepatrná řeč těla ze strany administrátora může ovlivnit volbu. To, že je sekvenční způsob náchylnější k ovlivnění ze strany administrátora připouští i Stableyová et al. (2001). Přesto tvrdí, na základě poznatků získaných z metaanalýzy, že použití sekvenčního způsobu oproti simultánnímu je výhodnější. Výsledky z uvedené metaanalýzy, kterou tvořilo 23 studií, vyplynulo 56% správných zásahů ve výběru ve prospěch sekvenční prezentace, oproti simultánní prezentaci, kde bylo správných zásahů 48%. Správným zásahem se rozumí i odmítnutí identifikace v případě, že objekt se v prezentaci (line-upu) nenachází. Předcházet takovému vlivu ze strany administrátora rekonice by se dalo například tím, že lidský prvek by byl nahrazen počítačem, který by fotografie prezentoval. Jako další možnost Wells et al. (1998) uvádí, vedení rekonice naslepo. To znamená, že administrátor by neměl znát totožnost podezřelého a tím by se předešlo možnému ovlivňování úkonu. Podle Douglassa, Smitha & Fraser-Thilla (2005) by vedení rekonice, které je zadáváno několika svědkům po sobě, mělo být dvojité slepé (double

blind), tedy každá rekognice by měla být vedena jiným administrátorem, který nezná totožnost podezřelého. Z jejich výzkumu vyplynulo, že i administrátor, který nezná totožnost podezřelého, může být ovlivněn výběrem svědků rekognic.

Ačkoliv v ČR je podle trestního řádu rekognice realizována převážně sekvenčním způsobem, osobně jsem měla možnost vidět několik ukázkových fotoalbumů, které se používají v praxi. Realizace rekognice za použití takového albumu má, dle mého názoru, podobu někde mezi sekvenční a simultánní prezentací. Album má velikost A4, obsahuje titulní stranu s označením rekognice, dále jsou na každé liché straně umístěny nad sebou dvě fotografie velikosti A5. Při prezentaci tak administrátor listuje tímto albem. Poznávací osoba tak shlédne dvě fotografie zároveň. Ukázkou takto provedené rekognice v ČR je možné shlédnout i na www.youtube.com/watch?v=q_BWv2Mjx2g

V ČR se na rekognici může nahlížet jako na jeden z dalších kroků v ověřování policejních důkazů. Na základě několika důkazů bývá viník postaven před soud a odsouzen. Jinak je tomu, ale v některých zahraničních zemích. Podle anglosaské legislativy se nemusí požadovat dalších důkazů po úspěšné rekognici. Označená osoba může být rovnou postavena před soud a odsouzena (Rak, Matyáš, Říha, 2008). Avšak očitá svědectví mohou být zatížena velkým množstvím chyb a nepřesností, které mohou být zapříčiněny různými faktory. Tyto faktory se do výpovědi či identifikace mohou promítnout dokonce i v případech, kdy si je svědek svou správností výpovědi i identifikace velmi jistý (Wells, Olson, 2003). Jistota očitých svědků nekoreluje se správností identifikace (Wells, Olson, Charman, 2002). Vysoká důvěra ve správnost výběru ze strany svědka, může být způsobena i nepatrnou neformální poznámkou či neverbálním náznakem ze strany administrátora rekognice (Wells, Bradfield, 1998). Na základě jistoty očitých svědků o správnosti identifikace bylo v USA odsouzeno velmi mnoho nevinných. Loftus in Wells (2012) uvádí, že až 75% odsouzených na základě chybné identifikace bylo nevinných. Ke zvýšení důvěry ve správnost vlastního výběru, a to i v případě výběru nesprávného, může mít již výše zmíněná pozitivní zpětná vazba neboli pozitivní feedback ze strany vyšetřovatele. Například v podobě

poznámky „ano to je náš podezřelý“, dokonce postačí i neverbální vyjádření souhlasu, který se projeví ve zvýšení jistoty správné volby u očitého svědka (Douglas, Stabley, 2006). Vše se změnilo až v 80-tých letech minulého století, kdy jsme díky vědeckému pokroku schopni identifikovat jedince na základě analýzy DNA (Rak, Matyáš, Říha, 2008). V USA vzniká organizace s názvem The Innocence Project, která se prostřednictvím soudních sporů snaží očistit nevinně odsouzené na základě testu DNA. Tato organizace se dále zasloužila o reformu soudnictví tak, aby se předcházelo této nespravedlnosti do budoucna. Do dnešního dne se díky této organizaci podařilo ospravedlnit více jak 300 nevinně odsouzených. Z toho 18 osob vykonávalo svůj trest v celách smrti. Ostatní byli v průměru vězněni 14 let, než byli propuštěni na svobodu. (<http://www.innocenceproject.org>)

Dalším aspektem, který se podílí na přesnosti identifikace, je formulace obdržené instrukce před rekognicí. Tomuto aspektu bude věnována i empirická část této práce.

Empirická část

10 Empirická část

10.1 Úvod

V ČR se na rekognici může nahlížet jako na jeden z dalších kroků v ověřování policejních důkazů. Na základě několika důkazů bývá viník postaven před soud a odsouzen. Jinak je tomu, ale v některých zahraničních zemích. Podle anglosaské legislativy se nemusí požadovat dalších důkazů po úspěšné rekognici. Označená osoba může být rovnou postavena před soud a odsouzena (Rak, Matyáš, Říha, 2008). Avšak očitá svědectví mohou být zatížena velkým množstvím chyb a nepřesností, které mohou být zapříčiněny různými faktory. Tyto faktory se do výpovědi či identifikace mohou promítnout dokonce i v případech, kdy si je svědek svou správností výpovědi i identifikace velmi jistý (Wells, Olson, 2003). Jistota očitých svědků nekoreluje se správností identifikace (Wells, Olson, Charman, 2002). Vysoká důvěra ve správnost výběru ze strany svědka, může být způsobena i nepatrnou neformální poznámkou či neverbálním náznakem ze strany administrátora rekognice (Wells, Bradfield, 1998). Na základě jistoty očitých svědků o správnosti identifikace bylo v USA odsouzeno velmi mnoho nevinných. Loftus in Wells (2012) uvádí, že až 75% odsouzených na základě chybné identifikace bylo nevinných. Ke zvýšení důvěry ve správnost vlastního výběru, a to i v případě výběru nesprávného, může mít již výše zmíněná pozitivní zpětná vazba neboli pozitivní feedback ze strany vyšetřovatele. Například v podobě poznámky „ano to je náš podezřelý“, dokonce postačí i neverbální vyjádření souhlasu, který se projeví ve zvýšení jistoty správné volby u očitého svědka (Douglas, Stabley, 2006). Vše se změnilo až v 80-tých letech minulého století, kdy jsme díky vědeckému pokroku schopni identifikovat jedince na základě analýzy DNA (Rak, Matyáš, Říha, 2008). V USA vzniká organizace s názvem The Innocence Project, která se prostřednictvím soudních sporů snaží očistit nevinně odsouzené na základě testu DNA. Tato organizace se dále zasloužila o reformu soudnictví tak, aby se předcházelo této nespravedlnosti do budoucna. Do

dnešního dne se díky této organizaci podařilo ospravedlnit více jak 300 nevinně odsouzených. Z toho 18 osob vykonávalo svůj trest v celách smrti. Ostatní byli v průměru vězněni 14 let, než byli propuštěni na svobodu.

Identifikace pachatele očitým svědkem slouží jako důkazní prostředek a hraje důležitou roli v právním systému. S rozvojem vědy a možností identifikace osob pomocí DNA analýzy byla odhalena řada justičních omylů, kdy došlo k odsouzení nevinného člověka na základě špatné identifikace ze strany svědka. Z tohoto důvodu se tímto tématem začala intenzivně zabývat odborná veřejnost, která přispěla do této oblasti řadou užitečných poznatků. Nesprávná identifikace může být provedena buď ve formě falešného označení nevinné osoby, nebo neoznačení skutečného pachatele, který je prezentován v sadě fotografií nebo řadě osob in natura (Malpass, Devine, 1981). Obě situace komplikují vyšetřování a mohou mít vážný dopad na další průběh. Faktorů, které se podílejí na výsledku rekognice, může být celá řada. V této diplomové práci bude pozornost zaměřena na interakci a formulaci instrukce v průběhu rekognice resp. před zahájením samotného výběru ze sady fotografií. Konkrétně se bude jednat o vliv podání objektivní instrukce (unbiased instruction-UI) a neobjektivní instrukce (biased instruction- BI) za podmínek přítomnosti nebo nepřítomnosti cílové osoby, tedy podezřelého. Někteří autoři se domnívají, že podáním BI může dojít k nárůstu ochoty k výběru (Clack, 2005). Takovouto instrukci může vyšetřovatel použít například, když si myslí, že svědek musí mít jasnou vzpomínku na pachatele, třeba z důvodu vhodných podmínek pro zapamatování jeho tváře (Clack, 2005). Očitý svědek, který je požádán o vykonání rekognice s podáním instrukce typu: „Prosím podívejte se pozorně na prezentované fotografie a vyberte podezřelou osobu.“ nebo „Rádi bychom identifikovali osobu, kterou jste viděl. Vyberte prosím z následujících fotografií tvář podezřelého.“ může nabýt dojmu, že policie umístila podezřelého mezi figuranty automaticky. Tato domněnka může ve svědkovi vyvolat tlak, který se může projevit v nesprávné identifikaci nevinného. Přeformulováním instrukce na objektivní/nenátlakovou instrukci (unbiased instruction-UI) „Prosím podívejte se pozorně na prezentované fotografie. Vyberte hledanou osobu, jestli se nachází v řadě fotografií. Tato osoba tam může, ale

nemusí být.“ se mohou zcela změnit výsledky rekognice. Tomu nasvědčují i některé zahraniční výzkumy, které se staly inspirací pro tuto práci.

10.2 Předchozí výzkumy

Stableyová (1997) uskutečnila metaanalýzu, ve které se zabývala otázkou vlivu užití objektivní (U-unbiased) a neobjektivní (B-biased) instrukce při rekognici. Tento vliv označila jako U-B efekt. Do této metaanalýzy bylo zařazeno 18 studií uskutečněných mezi lety 1975-1996. V těchto studiích bylo zapojeno 2588 participantů, přičemž nejmenší studie zahrnovala 36 respondentů a nejpočetnější 354 respondentů. Jako neobjektivní instrukce byla označena taková, která buď navádí k výběru, nebo naopak od výběru odrazuje. Z výsledku této analýzy vyplynulo, že šest studií vykazuje známky správnosti výběru ve prospěch užití neobjektivní instrukce, šest vykazuje známky větší správnosti výběru ve prospěch objektivní instrukce a u dvou studií došlo k nulovému efektu. 56% správných výběrů se uskutečnilo za podmínky objektivní instrukce a 44% správných odpovědí za podmínky neobjektivní instrukce. Dále bylo zjištěno, že při podmínkách, kdy je cílová osoba přítomna, U-B efekt není signifikantní (54% vs. 53% ve prospěch objektivní instrukce). Jinak tomu je při podmínce, kdy cílová osoba v sadě fotografií přítomna není. Za těchto podmínek došlo ke správnému výběru v 60% ve prospěch objektivní instrukce oproti 35% při užití neobjektivní instrukce. Z analýzy dále vyplynulo, že doba od zhlédnutí inscenace události do rekognice a druh rekognice (foto, live, video) na projev U-B efektu neměla významný vliv.

Autoři Thompson a Johnson (2008) uskutečnili dva výzkumy zabývající se vlivem použití objektivní a neobjektivní instrukce před rekognicí. V prvním experimentu participantů (N=96) shlédli videozáznam s inscenovanou krádeží. O pár minut později byli vyzváni k rekognici. Polovině participantů byla předložena sada fotografií, kde se cílová osoba nacházela a druhá polovina shlédla sadu fotografií, kde cílová osoba nebyla přítomna. V obou skupinách pak polovina obdržela objektivní instrukci a druhá polovina neobjektivní instrukci. V případě

přítomnosti cílové osoby v prezentované sadě fotografií z výsledků vyplynulo, že vliv objektivní a neobjektivní instrukce nebyl signifikantní. Jinak tomu bylo v případě, když se cílová osoba v sadě fotografií nevyskytovala. Za těchto podmínek došlo k nárůstu falešně pozitivního výběru při užití neobjektivních instrukcí ze strany vyšetřovatele. Efekt důvěry ve správný výběr byl vysoký v obou podmínkách, avšak za podmínky přítomnosti cílové osoby v line-upu byla důvěra ve správný výběr nepárně vyšší oproti podmínce, kde cílová osoba přítomna nebyla.

V druhém experimentu (N=64) se autoři zaměřili na vliv užití objektivní a neobjektivní instrukce při rekognici, kde cílová osoba není přítomna v sadě fotografií, přičemž se snažili přiblížit podmínky testování reálným podmínkám u jedné poloviny participantů. Těmto participantům byla podána informace, že jejich pomoc při identifikaci podezřelého bude potřebná pro další průběh šetření případu, který zhlédli na videozáznamu, jenž byl pořízen na reálném místě činu. Druhá polovina byla testována standardním laboratorním postupem. Autoři došli k závěru, že simulace reálných podmínek nemá vliv na přesnost identifikace. Při užití neobjektivní instrukce ani jeden participant neodmítl výběr, tudíž žádný výběr nebyl správný a došlo k falešně pozitivnímu výběru. Při užití objektivní instrukce správně zamítlo 14% participantů. Efekt důvěry ve správný výběr byl vysoký v obou podmínkách. Další výzkum týkající se této problematiky s podobnými výsledky uskutečnil Malpasse, Devine (1981) a Lindseyová, Wells (1985). Při použití nátlakové instrukce je nesprávné označení nevinné osoby patrné zvláště v případech, kdy se podezřelý v prezentaci nenachází. Tato situace v praxi může nastat zcela běžně, neboť policisté při sestavování rekognice nemají známost, jestli zařazený podezřelý je skutečně hledaný pachatel. Lindseyová a Wells (1985) došli ke stejnému závěru, pokud pachatel v prezentaci (line-upu) není přítomný, zvyšuje se riziko označení nevinného. Zároveň dodávají, pokud je subjekt rekognice obeznámen s faktem, že podezřelý může, ale nemusí být v prezentaci přítomen, sníží se riziko označení nevinného.

Clarka (2005) zastává názor, že neobjektivní instrukce vede k celkovému nárůstu (správné i špatné) identifikace u obou podmínek, kdy cíl přítomný v sadě

fotografií je, a kdy cíl přítomný v sadě fotografií není. Na rozdíl od Stableyové a jiných tvrdí, že při podmínce neobjektivní instrukce dochází k nárůstu správných identifikací v případě, že je cílová osoba přítomna v sadě fotografií oproti podmínce užití objektivní instrukce.

10.3 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu této diplomové práce je ověřit vliv U-B efektu na rekognici podezřelé osoby, kterou respondenti měli možnost shlédnout na videozáznamu zinscenované krádeže. U-B efektem označila Stableyová (1997) vliv použití objektivní instrukce (unbiased instruction) nebo neobjektivní instrukce (biased instruction) před samotným výběrem ze sady fotografií při rekognici. V tomto výzkumu došlo k použití těchto instrukcí za podmínek přítomnosti nebo nepřítomnosti cílové osoby (podezřelého) v sadě fotografií.

Kombinací těchto podmínek vznikly celkem čtyři skupiny.

1. skupina obdržela neobjektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) nebyla přítomna.
2. skupina obdržela neobjektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) byla přítomna.
3. skupina obdržela objektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) nebyla přítomna.
4. skupina obdržela objektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) byla přítomna.

Instrukce byly v následujícím znění

Neobjektivní instrukce

„Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu a vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu.“

Objektivní instrukce

„Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu. **Pokud se tam bude nacházet**, vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu. **Podezřelá osoba se v tomto fotoalbu může, ale nemusí nacházet**. Prosím při výběru berte na vědomí, že podezřelá osoba mohla změnit svou vizáž například úpravou délky nebo barvy vlasů. Zaměřte se při svém výběru na znaky trvalejšího charakteru, které nepodléhají těmto změnám“

10.4 Výzkumné hypotézy

H1₀ – Chybovost výběru je nezávislá na typu situace přítomnosti/nepřítomnosti cíle.

H1_A - Mezi chybovostí výběru a typem situace přítomnosti/nepřítomnosti cíle vzniká závislost.

H2₀ – Správné zamítnutí v situaci nepřítomnosti cíle je nezávislé na podání objektivní/neobjektivní instrukce.

H2_A – Mezi správností zamítnutí v situaci nepřítomnosti cíle vzniká závislost na podání objektivní/neobjektivní instrukce.

H3₀ – Správný výběr je nezávislý na situaci přítomnosti/nepřítomnosti cíle.

H3_A – Správný výběr je závislý na situaci přítomnosti/nepřítomnosti cíle.

H4₀ – Správný zásah (pozn. při situaci nepřítomnosti cíle zamítnutí výběru, při situaci přítomnosti cíle výběr podezřelého) při užití neobjektivní instrukce je nezávislý na situaci přítomnosti/nepřítomnosti cíle.

H4_A - Správný zásah při situaci nepřítomnosti cíle je závislý na situaci přítomnosti/nepřítomnosti cíle.

H5o – Subjektivní jistota vlastního výběru respondenta není závislá na správném výběru.

H5A - Mezi subjektivní jistotu vlastního výběru respondenta vzniká závislost na správném výběru.

H6o – Subjektivní hodnocení obtížnosti respondenta je nezávislé na správném výběru.

H6A – Mezi subjektivním hodnocením obtížnosti respondenta a správností výběru vzniká závislost.

H7o – Výsledek výběru nebude závislý na přehlednosti situace

H7A – Mezi přehledností situace a výsledkem vzniká závislost

10.5 Metodika výzkumu

Respondentům byl odprezentován videozáznam zinscenované krádeže v kavárenských prostorách a po časové prodlevě 6-8 dní byli požádáni o identifikaci pachatele z videozáznamu v rozdílných interakčních podmínkách za přítomnosti nebo nepřítomnosti pachatele v sadě fotografií. Pro videoprezentaci zinscenované události bylo rozhodnuto z praktického důvodu s ohledem na množství dat, eliminaci nežádoucích proměnných a zajištění konzistentních podmínek pro všechny respondenty.

10.5.1 Předvýzkum

Předvýzkumu se zúčastnilo 8 (v každé výzkumné skupině dvě osoby) respondentů. Jejich věk byl na hranici dospělosti a videozáznam jim byl prezentován hromadně. Tito respondenti se výzkumu účastnili dobrovolně s ústním souhlasem rodičů, tedy bez podepsání písemného souhlasu. Na výsledky

tohoto předvýzkumu nebyl brán zřetel a nebyly zahrnuty do hlavního výzkumu. Výzkum se skládal ze dvou částí stejně jako výzkum hlavní. První část obsahovala úvod v podobě informací o průběhu a časové náročnosti výzkumu. Respondentům bylo sděleno, že jim bude prezentován videozáznam, na který budou navazovat další části výzkumu. Respondent tedy konkrétně nebyl informován, že se bude jednat i o identifikaci pachatele, a to ze snahy přiblížit výzkum reálnějším podmínkám a zabránit tak případnému soustředění se na danou osobu. Respondent byl informován o tom, že scénář videonahrávky je zinscenovaný, avšak předem nebyl seznámen s dějem dané události. Na tuto část v pilotní verzi výzkumu dále navazovalo přiřazení kódu každému z respondentů za účelem identifikace v druhé části výzkumu, dále záznam informací o pohlaví, věku a vzdělání. Poté následovala prezentace videozáznamu zinscenované krádeže, po kterém byl respondent požádán o ohodnocení jasnosti nahrávky, což byl konec první část u konce. V druhé části výzkumu po uvítání, opětovném obeznámení s navazujícím průběhem výzkumu a identifikace dle přiděleného kódu administrátor podal doplňující informace k videonahrávce o odcizené aktovce, která obsahovala velmi hodnotné dokumenty a notebook s důležitými daty. Dále jim bylo sděleno, že budou požádáni o pomoc při identifikaci podezřelé osoby. Následně byly zaznamenány údaje o pohlaví, věku, vzdělání a odpovědi na vnímání kvality videozáznamu. Poté se administrátor ujistil, že respondenti všemu dostatečně porozuměli, popřípadě zodpověděl kladené dotazy a přistoupil k instrukcím dle typu skupiny uvedené níže. Tento postup se ukázal jako nepříliš organizačně praktický, proto při realizaci výzkumu došlo ke změně a první část se skládala pouze z úvodu, informovanosti o výzkumu, podpisu souhlasu a prezentace videozáznamu. V druhé části pak byly kladeny a zaznamenány všechny odpovědi týkající se dané osoby, videozáznamu a výsledku identifikace. Tím odpadly procesy s přidělováním kódů kvůli opětovné identifikaci v druhé části výzkumu, které se ukázaly jako problematické.

10.5.2 Hlavní výzkum

Hlavní výzkum se skládal také ze dvou částí. První část obsahovala úvod v podobě informovanosti o průběhu, časové náročnosti výzkumu a žádosti o

podepsání souhlasu o účasti na výzkumu. Účast byla dobrovolná a anonymní. Vzor tohoto formuláře je znázorněn v Příloze č. 1. Před podepsáním souhlasu o účasti na tomto výzkumu bylo respondentům sděleno, že jim bude prezentován videozáznam, na který budou navazovat další části výzkumu. Respondent tedy konkrétně nebyl informován, že se bude jednat i o identifikaci pachatele, a to ze snahy přiblížit výzkum reálnějším podmínkám a zabránit tak případnému soustředění se na danou osobu. Respondent byl informován o tom, že scénář videonahrávky je zinscenovaný, avšak předem nebyl seznámen s dějem dané události. Poté následovala prezentace videozáznamu zinscenované krádeže, tím byla první část u konce. V druhé části výzkumu po uvítání a opětovném obeznámení se s navazujícím průběhem výzkumu administrátor podal doplňující informace k videonahrávce o odcizené aktovce, která obsahovala hodnotné dokumenty a notebook s důležitými daty. Dále bylo respondentům sděleno, že budou požádáni o pomoc při identifikaci podezřelé osoby. Poté byly zaznamenány odpovědi týkající se pohlaví, věku, vzdělání a vnímání kvality videozáznamu. Následně se administrátor ujistil, že respondenti všemu dostatečně porozuměli, popřípadě zodpověděl kladené dotazy, a přistoupil k instruktaži dle typu skupiny, která je podrobněji popsána níže.

Videozáznam byl respondentům přehrán pouze jednou na notebooku a prezentace probíhala jednotlivě nebo po malých skupinách, nejvíce však po čtyřech osobách. Tito respondenti byli požádáni, aby mezi sebou nekonzultovali videozáznam po dobu, než bude celý výzkum dokončen, ačkoliv se domnívám, že by to na výsledek nemělo velký vliv, jelikož respondenti neznali další postup výzkumu. Samotného výběru ze sady fotografií se každý respondent účastnil jednotlivě. V průběhu jedné prezentace došla energie v notebooku a respondentovi nebylo umožněno shlédnout celý videozáznam. Za těchto okolností nemohl pokračovat v další účasti na výzkumu. Na sběru dat se celkem podíleli čtyři administrátoři z oblasti severních Čech a střeďočeského kraje, přičemž každý z administrátorů sbíral data pouze za určitých podmínek podle typu skupiny, které jsou popsány níže. Tento postup byl zvolen z důvodu minimalizace nežádoucích proměnných v podobě možných chyb. Celkem byly vytvořeny čtyři skupiny:

10.5.3 Typy výzkumných skupin

1. skupina obdržela neobjektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) nebyla přítomna
2. skupina obdržela neobjektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) byla přítomna
3. skupina obdržela objektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) nebyla přítomna
4. skupina obdržela objektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) byla přítomna

S retenčním intervalem v tomto výzkumu manipulováno nebylo. Všichni participanti oslovení v první části (mimo třech osob, se kterými se nepodařilo navázat opětovný kontakt za účelem realizace druhé části výzkumu ve vymezeném časovém odstupu) se účastnili druhé části v časové prodlevě 6-8dní.

V druhé části výzkumu po uvítání a opětovném obeznámení s navazujícím průběhem výzkumu byla respondentům podána informace k videozáznamu, o odcizené aktovce, která obsahovala hodnotné dokumenty a notebook s důležitými daty a že budou požádáni o pomoc při identifikaci podezřelé osoby. Dále byli dotázáni na otázky týkající se jejich pohlaví, věku, vzdělání a na vnímání kvality videozáznamu. Poté se administrátor ujistil, že respondenti všemu dostatečně porozuměli, popřípadě zodpověděl kladené dotazy a přistoupil k instrukcím dle typu skupiny. Po dokončené identifikaci byli respondenti dotázáni na zbývající otázky týkající se jistoty a obtížnosti identifikace.

10.5.4 Formulace otázek a instrukcí při administraci

1. Prosím ohodnoťte na pětibodové škále od nejlepšího po nejhorší

- přehlednost a čitelnost situace na videozáznamu.
2. Nakolik jste si jistý/á správností Vašeho výběru. Ohodnoťte prosím na pětibodové škále od úplně nejistý (č. 1) po úplně jistý (č. 5).
 3. Nakolik pro vás bylo obtížné učinit tento výběr. Ohodnoťte prosím na pětibodové škále nenáročné (č. 1) po velmi náročné (č. 5).

10.5.5 Typ instrukce

- **Neobjektivní instrukce:**
„Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu a vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu.“
- **Objektivní instrukce:**
„Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu. **Pokud se tam bude nacházet**, vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu. **Podezřelá osoba se v tomto fotoalbu může, ale nemusí nacházet.** Prosím při výběru berte na vědomí, že podezřelá osoba mohla změnit svou vizáž například úpravou délky nebo barvy vlasů. Zaměřte se při svém výběru na znaky trvalejšího charakteru, které nepodléhají těmto změnám“

Odpovědi byly zapsány administrátorem do záznamových archů, které byly později přepsány do PC programu MC Excel za účelem statistického zpracování. Správný výběr byl takový, pokud došlo k označení cílové osoby při podmínce její přítomnosti v line-upu (prezentaci) nebo ke správnému zamítnutí výběru při podmínce, kdy cílová osoba v sadě fotografií přítomna nebyla.

10.5.6 Fotoalbum

Fotografie o velikosti 13x9 byly prezentovány ve fotoalbu o velikosti A4 po dvou na každé druhé straně. Respondenti tak měli možnost shlédnout dvě fotografie zároveň. Tento formát prezentace fotografií byl zvolen po vzoru albumů, které využívá policie v praxi za účelem rekognice. Každá fotografie byla opatřena číslem, podle kterého respondenti učinili výběr. Respondenti nebyli ve výběru časově limitováni, měli tedy možnost shlédnout album podle jejich individuální potřeby. V případě žádosti o shlédnutí albumu opakovaně jim bylo vyhověno. Respondenti tak shlédli kompletní album nikoliv jednotlivé fotografie. Po uskutečnění výběru ze sady několika fotografií byli respondenti dotázáni na jejich jistotu správnosti výběru a obtížnost úkolu. Jako poděkování obdržel každý respondent sadu mini zápalek s motivem Prahy, které do realizace výzkumu věnovala firma Suvenýry.com.

10.5.7 Videozáznam-scénář události

Do prázdné kavárny vchází žena, objednává si občerstvení u obsluhy baru a odchází ke stolu, kde se posadí čelem k baru. Po chvíli do kavárny vchází muž s aktovkou, přistupuje k baru a objednává si občerstvení s sebou. Odkládá aktovku na zem, vyndává si peníze a platí. Po převzetí občerstvení odchází bez aktovky. Žena sedící u stolu přistupuje k baru a nohou si nepozorovaně přibližuje ležící aktovku k sobě. Zároveň hovoří s obsluhou a vyndává peněženku z kabelky přes rameno. Po zaplacení zvedá aktovku ze země a odchází. Původní verze videozáznamu byla pořízena z místa činu prostřednictvím průmyslových kamer. Tato nahrávka byla bohužel natolik nečitelná, že se nedala použít. Z tohoto důvodu byl videozáznam pořízen ještě jednou na kameru. Ukázka videozáznamu se nachází v Příloze č. 4

Obrázek 4. Ukázka z videonahrávky I

Obrázek 5. Ukázka z videonahrávky II

10.5.8 Proměnné

Ve výzkumu se manipulovalo s přítomností a nepřítomností cílové osoby v prezentované sadě fotografií. Dále se manipulovalo s formulací podávané instrukce před vykonáním identifikace. Část respondentů obdržela neobjektivní instrukci v podobě: „Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu a vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu.“ Druhá část respondentů obdržela objektivní instrukci v podobě: „Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu. Pokud se tam bude nacházet, vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu. Podezřelá osoba se v tomto fotoalbu může, ale nemusí nacházet. Prosím při výběru berte na vědomí, že podezřelá osoba mohla změnit svou vizáž například úpravou délky nebo barvy vlasů. Zaměřte se při svém výběru na znaky trvalejšího charakteru, které nepodléhají těmto změnám.“ Těmito kombinacemi tedy vznikly celkem čtyři skupiny:

1. skupina obdržela neobjektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) nebyla přítomna
2. skupina obdržela neobjektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) byla přítomna
3. skupina obdržela objektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) nebyla přítomna
4. skupina obdržela objektivní informaci před zahájením výběru ze sady fotografií, kde cílová osoba (podezřelý) byla přítomna

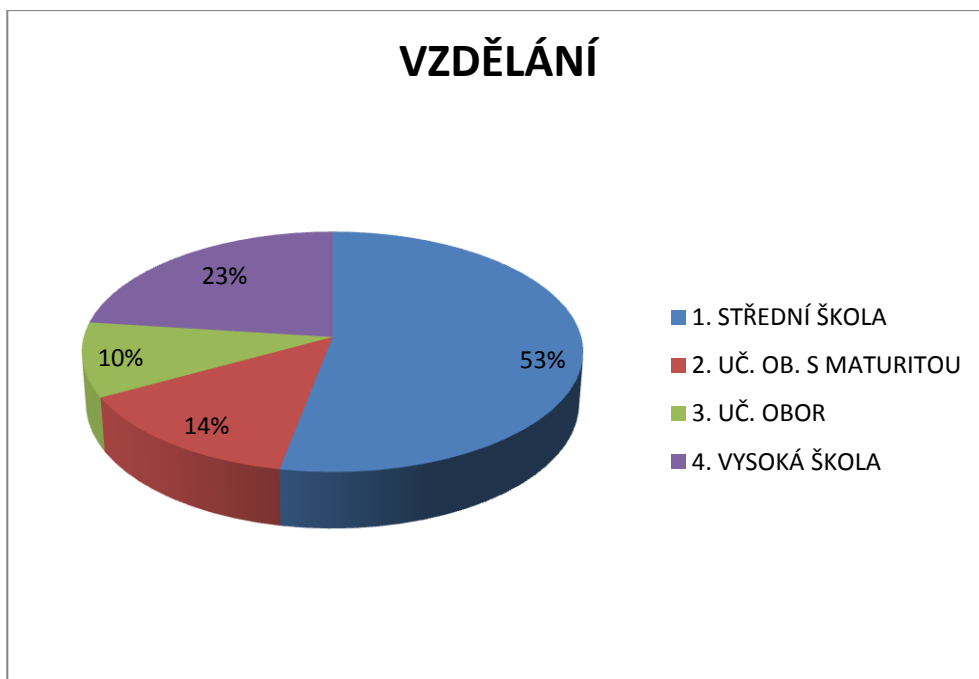
10.6 Výzkumný vzorek

Výzkumu se zúčastnilo celkem 166 participantů, z čehož bylo 74 (45%) mužů a 92 (55%) žen z oblasti severních a středních Čech. Na sběru dat se podíleli celkem čtyři administrátoři. Výzkumný vzorek je nereprezentativního charakteru.

Jednalo se o nenáhodný výběr oportunní a nenáhodný výběr samovýběru. Věkový rozptyl participantů se pohyboval od 19 do 64 let. Věkový průměr je 29 let. Participantí byli rozděleni do čtyř skupin podle typu situace, kdy cílová osoba (podezřelá) byla nebo nebyla přítomna a podle typu formulované informace (objektivní/neobjektivní). Tyto skupiny byly věkově i genderově vyvážené viz. Tabulka č. 1. Úroveň vzdělání byla rozdělena do následujících kategorií: učební obor (UO), učební obor s maturitou (UOM), střední škola (SŠ) a vysoká škola (VŠ). Konkrétní úrovně vzdělání jsou znázorněny v Grafu č. 1.

	Cílová osoba přítomna CP		Cílová os. nepřítomna CN		Celkem
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	
Objektivní informace OI	22	20	20	24	86
Neobjektivní informace NI	15	24	17	24	80
Celkem	37	44	37	48	166

Tabulka č.1 - Genderové zastoupení ve výzkumných situacích

Graf č. 1- Úroveň vzdělání v %

10.7 Výsledky výzkumu

Na základě prostudované literatury a zahraničních výzkumů typů jsme vytvořily celkem šest hypotéz, které byly ověřovány statistickou metodou Chí-kvadrát test nezávislosti. Statistické výstupy jsou uvedeny v Příloze č. 5.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 166 respondentů (N=166). Tito respondenti byli rozděleni do dvou skupin podle přítomnosti cíle v sadě fotografií. První skupina měla cíl v line-upu přítomen (CP N=81) a druhou skupinu charakterizovala nepřítomnost cíle v sadě fotografií (CN N=85). Obě tyto skupiny byly dále rozděleny podle typu formulace instrukce, objektivní (OI), neobjektivní (NI) před výběrem ze sady fotografií CP/NI N= 42, CP/OI N= 39, CN/NI N= 44, CN/OI N= 41. Pro lepší přehlednost je situace znázorněna v Tabulce č. 2.

	Cílová osoba přítomna CP	Cílová osoba nepřítomna CN	Celkem
Objektivní informace OI	42	44	86
Neobjektivní informace NI	39	41	80
Celkem	81	85	166

Tabulka č. 2 – Zastoupení respondentů v jednotlivých skupinách

10.7.1 Celkové výsledky

V celém výzkumu bylo celkem 81 (49%) správných zásahů z N=166. To znamená, že došlo ke správné identifikaci za podmínky přítomnosti cíle a správnému odmítnutí výběru za podmínky nepřítomnosti cíle v sadě fotografií. Špatných zásahů bylo 85 (51%) z N=166. To znamená, že respondenti učinili buď špatný výběr ve formě figuranta při podmínce, kdy cílová osoba přítomna byla, nebo učinili výběr jednoho z figurantů při podmínce, kdy cílová osoba přítomna nebyla. Přičemž celkově, při podmínce neobjektivní instrukce (NI), bylo učiněno 28 (32%) správných výběrů z N=86 a 58 (67%) chybných výběrů ze stejného počtu respondentů N=86. Při podání této instrukce byl velmi významný rozdíl v přítomnosti a nepřítomnosti cílové osoby. V případě přítomnosti cíle a podání neobjektivní instrukce bylo správných identifikací celkem 24 (57%) z N=42. Nesprávných identifikací bylo 18 (43%) ze stejného počtu respondentů. Velký nárůst nesprávných identifikací byl zaznamenán při podmínce nepřítomnosti cíle a podání neobjektivní instrukce. Zde byly pouze 4 (9%) zásahy správné z N=44 a celých 40 (90%) zásahů chybných. Jednalo se o situaci, kdy správným výsledkem bylo zamítnutí identifikace. Při užití objektivní instrukce nejsou rozdíly tak markantní. V situaci při podání objektivní instrukce za podmínky nepřítomnosti

cíle bylo učiněno 28 (68%) správných výběrů z N=41 a 13 (32%) chybných výběrů. V situaci při podání objektivní instrukce za podmínky přítomnosti cíle bylo učiněno 25 (64%) správných výběrů z N=39 a 14 (35%) chybných výběrů ze stejného počtu respondentů. Celkově bylo správných zásahů při užití objektivní instrukce 53 (66%) a 27 (33%) zásahů bylo chybných z N=80.

10.7.2 Výsledky stanovených hypotéz

Na základě typů proměnných jsme stanovily celkem sedm hypotéz, které byly ověřovány statistickou metodou Chí- kvadrát test nezávislosti. Tabulky k výsledkům jsou uvedeny v Příloze č. 5.

H1₀ – Chybovost výběru je nezávislá na typu situace přítomnosti/nepřítomnosti cíle (CN, CP).

H1_A - Mezi chybovostí výběru a typem situace přítomnosti/nepřítomnosti cíle vzniká závislost (CN, CP).

Z výsledků a tabulek vyplývá, že na hladině významnosti $p=0,01$ se nulová hypotéza o nezávislosti H1₀ zamítá a přijímá se alternativní hypotéza H1_A, která vypovídá o určité závislosti mezi situací (CN, CP) a chybovostí. Z celkových výsledků je patrné, že v situacích chybějícího cíle došlo k chybnému zásahu v 53 případech (62%) oproti situaci přítomnosti cíle, kdy chybných výsledků bylo 32 (39%).

H2₀ – Správné zamítnutí v situaci chybějícího cíle je nezávislé na typu instrukce (objektivní/ neobjektivní)

H2_A – Mezi správností zamítnutí v situaci chybějícího cíle vzniká závislost na typu (objektivní/ neobjektivní) instrukce.

Z výsledků testování se došlo k závěru, že na hladině významnosti $p=0,01$ zamítáme nulovou hypotézu H2₀ a přijímáme alternativní hypotézu H2_A, která vypovídá o tom, že zde existuje závislost mezi správným zamítnutím v situaci nepřítomnosti cíle a typem podané instrukce před zahájeným výběrem ze sady

fotografií. V případě situace nepřítomnosti cíle a podáním neobjektivní instrukce došlo pouze k 4 (9%) správným zamítnutím z N= 44 a v situaci nepřítomnosti cíle a podáním objektivní instrukce došlo ke správnému zamítnutí ve 28 (68%) případech z N= 41.

H3₀ – Správný výběr je nezávislý na situaci přítomnosti či nepřítomnosti cíle.

H3_A – Správný výběr je závislý na situaci přítomnosti či nepřítomnosti cíle.

Z výsledků testování vyplývá, že na hladině významnosti $p=0,01$ zamítáme nulovou hypotézu H3₀ a přijímáme alternativní hypotézu H3_A, která nám říká, že zde existuje závislost mezi správným výběrem a typem situace přítomného/nepřítomného cíle. V situaci, kdy byla cílová osoba přítomna v sadě fotografií došlo ke správnému zásahu celkem ve 49 (61%) případech z N=85 oproti situaci, kdy cílová osoba přítomna v sadě fotografií nebyla a došlo ke správnému zásahu celkem ve 32 (38%) případech z N=81.

H4₀ – Správný zásah při užití neobjektivní instrukce je nezávislý na situaci přítomnosti/nepřítomnosti cíle.

H4_A - Správný zásah při užití neobjektivní instrukce je závislý na situaci přítomnosti/nepřítomnosti cíle.

Z výsledků vyplývá, že na hladině významnosti $p=0,01$ zamítáme nulovou hypotézu H4₀ o nezávislosti a přijímáme hypotézu alternativní H4_A, která nám říká, že zde existuje závislost mezi správným zásahem při užití neobjektivní instrukce v situacích přítomnosti/nepřítomnosti cíle. V případě užití neobjektivní instrukce v situaci, kdy cílová osoba nebyla přítomna v sadě fotografií, došlo k zamítnutí výběru pouze ve 4 (9%) případech z N=44. Naproti tomu při užití neobjektivní instrukce v situaci, kdy cílová osoba byla přítomna, došlo k zamítnutí z výběru v 18 (43%) případech z N=42.

H5₀ – Subjektivní jistota vlastního výběru respondenta není závislá na správném výběru.

H5_A - Subjektivní jistota vlastního výběru respondenta je závislá na správném výběru.

Z výsledků vyplývá, že na hladině významnosti $p=0,05$ nezamítáme nulovou hypotézu H5₀ o nezávislosti. Bylo zjištěno, že subjektivní jistota o správnost výběru ze sady fotografií není závislá na správnosti výsledku. Například svou jistotu správného výběru škálovým stupněm 5 (velmi jistý) označilo 26 respondentů u správného výběru a 24 respondentů u nesprávného výběru. Podobně je to u škálového stupně 1 (nejsem si vůbec jistý). Pro toto ohodnocení se rozhodlo 10 participantů se správným zásahem a 13 participantů s nesprávným výběrem z prezentované sady fotografií. Nejméně byla zastoupena škála 1 u správného zásahu (10x) a nejvíce byla zasažena škála 5 u správného výběru (26x).

H6₀ – Subjektivní hodnocení obtížnosti respondenta je nezávislé na správném výběru.

H6_A – Mezi subjektivním hodnocením obtížnosti respondenta a správností výběru vzniká závislost.

Ověřením této hypotézy z výsledků vyplynulo, že na hladině významnosti $p=0,01$ nevzniká žádná závislost mezi správným výběrem a subjektivním hodnocením obtížnosti respondentů. Na tomto základě nezamítáme nulovou hypotézu H6₀. Zajímavé však je zjištění u podrobnější analýzy jednotlivých skupin. V situacích nepřítomnosti cíle a užití objektivní instrukce a situaci nepřítomnosti cíle a podáním neobjektivní instrukce respondenti daleko častěji směřovali k hodnocení obtížnosti škálou 3. Celkem 19x z 28 u nepřítomnosti cíle a objektivní instrukce při správném výběru a 19x ze 40 při špatném výběru v situaci nepřítomnosti cíle a neobjektivní instrukce. Z čehož by se dalo usuzovat, že v situacích kdy cílová osoba není přítomna, respondenti pocítují jakýkoliv výběr jako subjektivně obtížný.

H7₀ – Správný výběr nebude závislý na přehlednosti situace.

H7_A – Mezi přehledností situace a výsledkem vzniká závislost.

Z výsledků ověřování těchto hypotéz vyplývá, že na hladině významnosti $p=0,01$ nevzniká závislost mezi správným výběrem ze sady fotografií a vnímáním přehlednosti situace na videozáznamu, tudíž nezamítáme nulovou hypotézu $H7_0$. Ačkoliv byla možnost hodnotit přehlednost na pětibodové škále, škála 4 a 5 nebyla zvolena ani v jednom případě. Nejčastěji byla volena škála 1, celkem 109x z $N=166$ a nejméně často škála 3, celkem 5x z $N=166$. Z těchto výsledků by se dalo vyvozovat, že situace na videozáznamu byla pro respondenty dostatečně přehledná.

10.7.3 Shrnutí výsledků

- Užití objektivní instrukce se jeví jako výhodnější ve správném výběru oproti neobjektivní instrukce.
- V situacích, kdy cíl není přítomen dochází k častější chybovosti, oproti situaci, kdy cíl je přítomen.
- V situacích, kdy cíl není přítomen se výhodněji projevilo užití objektivní instrukce, než užití neobjektivní instrukce.
- V situacích, kdy je cíl přítomen se účinek co do správnosti zásahu u obou podmínek užití objektivní/neobjektivní instrukce vyrovnává.
- Užití neobjektivní instrukce se ukázalo jako signifikantně nevýhodné při podmínce, kdy cíl nebyl přítomen.
- Jistota vlastního výběru respondenta se projevila vyrovnaně jak u správných, tak u chybných zásahů.

10.8 Diskuze

Výsledky tohoto výzkumu podporují hypotézu, že neobjektivní instrukce signifikantně ovlivňuje svědky ve výběru ze sady fotografií. Přehled výsledků je

znázorněn v Tabulce- 2. Přičemž celkově při podmínce neobjektivní instrukce bylo učiněno 28 (32%) správných výběrů a 58 (67%) chybných výběrů. Významný efekt byl zaznamenán zvláště v kombinaci neobjektivní instrukce a sadou fotografií, kde cílová osoba nebyla přítomna. Při této podmínce bylo správných identifikací pouze 4 (9%) a celých 40 (90%) zásahů bylo chybných. Jinak tomu bylo v případě přítomnosti cíle, zde bylo správných identifikací celkem 24 (57%) a nesprávných identifikací bylo 18 (43%). Za těchto podmínek nejsou rozdíly ve výsledcích příliš odlišné od situace, kdy respondenti byli instruováni objektivní instrukce a cílová osoba byla rovněž přítomna. V této kombinaci, bylo učiněno 25 (64%) správných výběrů a 14 (35%) výběrů bylo chybných. V kombinaci, kdy respondenti byli instruováni objektivní instrukce, a cílová osoba se v sadě fotografií nenacházela, bylo učiněno 28 (68%) správných výběrů a 13 (32%) chybných výběrů. Celkově při instruování respondentů objektivní instrukcí bylo 53 (66%) správných a 27 (33%) zásahů bylo chybných.

Výsledky tohoto výzkumu nejsou v souladu s výzkumem Clarka (2005), Malpasse, Devine (1981) a Cutler, Penrod, O'Rourke, & Martens, (1986), kteří uvádí, že užití neobjektivní instrukce je oproti užití objektivní instrukce ve správném výběru výhodnější, při podmínce, kde cílová osoba je přítomna. Výsledky tohoto výzkumu vypovídají o relativní vyrovnanosti efektu při podmínce, kdy cílová osoba je přítomna. Dokonce je přesnost nepatrně větší ve prospěch užití objektivní instrukce 25 (68%) X neobjektivní instrukce 24 (57%). Tyto hodnoty jsou naopak v souladu s výsledky, Lindseyové a Wellse (1985), Thompson, Johanson (2008) a Stableyové (1997), které vypovídají ve prospěch užití objektivní instrukce. Bez ohledu na to, zda neobjektivní instrukce vede k přesnějšímu výběru při podmínce, kdy je cílová osoba přítomna, nesmí se zapomenout, že v reálném světě zcela běžně nastává i situace opačná, kdy cílová osoba v sadě fotografií přítomna není. Policista, který vede rekognici, nemá jistotu přítomnosti nebo nepřítomnosti podezřelé osoby. Označení nevinné osoby v reálné situaci má vážný dopad nejen na označenou osobu samotnou, ale i na celý průběh vyšetřování. Když výsledky hovoří v neprospěch při užití neobjektivní instrukce v podmínce, kde cílová osoba není přítomna a v situaci, kdy cílová osoba přítomna je jsou výsledky srovnatelné s užitím neobjektivní

instrukce, kladu si otázku, do jaké míry je zásah pod vlivem neobjektivní instrukce za přítomnosti cílové osoby způsoben náhodou? Touto hypotézou se však tento výzkum nezabýval.

Co se týče efektu důvěry je mezi zahraničními výzkumy např. Stableyové (1997), Thompson, Johanson (2008), a touto studií rozdíl. Zatímco výzkumy zmíněných autorů vykazovaly velkou míru důvěry ve správný výběr respondentů bez ohledu na to, zda jejich výběr byl správný či nikoliv u tohoto výzkumu efekt důvěry nebyl signifikantní Tabulka – 10. Respondenti, kteří volili správně, si důvěřovali i nedůvěřovali vyrovnaně. Stejně to bylo i u respondentů, kteří volili chybně. Není úplně jasné, co mohlo tento rozdíl způsobit, pravděpodobně mohla být rozdílnost způsobena jiným populačním vzorkem. Avšak stejně jako zahraniční studie i tento výzkum naznačuje, že hodnocení důvěry vlastního výběru u svědků není měřítkem, které by vypovídalo o jeho správnosti.

Ačkoliv tato studie nenaznačuje žádný prospěch užití neobjektivní instrukce, některé zahraniční studie hovoří o opaku nebo o žádném efektu v použití této instrukce. Nelze tedy jednoznačně doporučit nebo zakázat její užití. Jisté však je, že negativní označení nevinného stejně jako neoznačení nevinného značně komplikuje další postup ve vyšetřování. V případě že dojde k falešnému označení osoby, která je zařazena do sady fotografií jako osoba podezřelá, nikoliv jako figurant, přináší to i velké komplikace do života této osoby. Jak bylo zmíněno v teoretické části, očitá svědectví mohou být kontaminována řadou faktorů, která vedou k neúmyslnému podání nepřesné výpovědi a nevhodná instruktáž v kriminalistickém postupu jako je rekognice je jen jedna z nich. Z toho vyplývá, že pachatel by neměl být odsouzen pouze na základě výpovědi očitého svědka ani přes jeho vysokou důvěru ve svou přesnou výpověď, ani přes jeho nízkou důvěru ve svou přesnou výpověď. V ideálním případě by bylo vhodné svědeckou výpověď stvrdit výsledkem testu DNA, bohužel někdy je očitě svědectví jediný důkaz, který mají kriminalisté k dispozici.

Limity výzkumu

Limitů v tomto výzkumu bylo odhaleno několik. Některé by bylo možno eliminovat jednodušším způsobem, jiné jsou eliminovatelné obtížněji, například vliv laboratorního prostředí, ve kterém byl tento výzkum realizován. Laboratorní podmínky mohou značně zkreslovat výsledky, jelikož respondenti mohou předpokládat, že jejich výběr nebude mít žádný vážný dopad na identifikovanou osobu, což může svádět k riskantnějšímu počínání při výběru osoby, ke kterému by nemuselo dojít v reálných podmínkách. Většina výzkumu týkající se této problematiky se odehrává právě v těchto podmínkách, jelikož policejní šetření je velmi důležitá situace, která musí probíhat za jasně vymezených podmínek a pravidel limitovaných zákonem. Navzdory tomu Stabeyová (1997) porovnávala výzkumy realizované v laboratorních a v reálných podmínkách a došla k závěru, že U-B efekt se projevuje v obou těchto podmínkách. (U-B efektem označila Stableyová (1997) vliv použití objektivní instrukce (unbiased instruction) nebo neobjektivní instrukce (biased instruction) před samotným výběrem ze sady fotografií při rekognici.) Ke stejnému závěru ve svém výzkumu došel i Thompson a Johnson, (2008). Limit laboratorních podmínek však nedovoluje upravit formulaci podaných informací a instrukcí, tak jako v reálných situacích. Například by mohla být pro svědka užitečná informace, že je stejně důležité identifikovat skutečného pachatele, jako neoznačit nevinného a že bez ohledu na to, jaký bude výsledek rekognice, policisté budou pokračovat v šetření i nadále. Tato informace by mohla eliminovat falešné označení nevinného a snížit tlak u svědka, vyvolaný domněnkou, že uspět v rekognici, znamená výběr ze sady fotografií, nevybrat nikoho znamená selhání. Další limit bych spatřila ve výběru výzkumného vzorku, kde část respondentů byla zastoupena blízkými lidmi obklopující administrátora. Tito respondenti mohli zařazení do výzkumu vnímat jako závazek vůči administrátorovi a pod vlivem komforty mohl být jejich výběr ovlivněn. Ve snaze obstát, mohlo dojít k výběru nevinné osoby v situacích, kdy cílová osoba nebyla přítomna a tím mohlo dojít ke zkreslení výsledků. Na druhou stranu Wells (1978) uvádí, že stejný efekt může být vyvolán i v reálných situacích, kdy je svědek vyzván k identifikaci vyšetřovatelem, kterého většina populace vnímá jako autoritu

(Doob&Kirshenbaum, 1973, Levine&Tapp, 1973, Wells, 1978). Další limit může být samotný druh rekognice. Fotorekognice má řadu výhod i nevýhod ve srovnání například s rekognicí in natura. Přesto, že její sestavení a výběr figurantů není jednoduchý, zvláště v praxi, oproti rekognici in natura je méně náročná časově, organizačně i finančně. Na druhou stranu se domnívám, že setkání svědka s pachatelem trestného činu tváří v tvář, zvláště pak jedná-li se o trestný čin násilné povahy, vyvolává ve svědkovi nepříjemné pocity, které nejsou vhodné nejen z hlediska viktimizace oběti, ale mohou se nevhodně projevit i ve výsledku rekognice např. v tom, že k identifikaci nedojde ze strachu z pomsty. Ačkoliv i této situaci se dá předcházet např. identifikací přes jednocestné zrcadlo, ne každé místo určené k identifikaci pachatele je tímto zařízením vybaveno. Přesto má rekognice in natura velkou výhodu oproti fotorekognici, a to, možnost identifikovat podezřelého na základě jeho charakteristických znaků projevených v pohybu. Každý člověk je nějakým způsobem fotogenický. Někteří lidé se ve skutečnosti od fotografie velmi liší, a to může být nežádoucí proměnnou i při fotorekognici. Tato problematika by se dala vyřešit např. pomocí videorekognice, kde by podezřelí i figuranti mohli být oběti předvedeny v pohybu bez negativních vlivů. Přes své nevýhody je fotorekognice v běžné praxi policisty využívána velmi často. Z tohoto důvodu považuji za důležité získávat poznatky z této oblasti, a proto to byl jeden z důvodů, proč byl zvolen tento druh prezentace. V tomto experimentu byla administrátorovi totožnost pachatele známá, popřípadě věděl, že se pachatel v sadě fotografií nenachází. Aniž by si to administrátor uvědomil, mohlo tak docházet k ovlivňování respondenta například tím, že nevědomě prodlužoval dobu prezentace stran, kde byla cílová osoba přítomna, nebo mohl použít neverbální signalizace, která mohla navádět k výběru. Ačkoliv byl administrátor poučen, že listy otáčí dle potřeb respondenta, nelze tento efekt zcela vyloučit. Tomuto vlivu by se dalo předejít několika způsoby. Buď by si respondent mohl listovat albumem sám, nebo by výzkum mohl být realizován tak, aby administrátor neznal totožnost pachatele nebo by se dal změnit způsob prezentace např. pomocí PC. Na sběru dat se podíleli celkem čtyři administrátoři. Na každé skupině jeden. To by mohlo být výhodou pro zajištění konzistentnosti podmínek pro respondenty v dané skupině. Avšak jak to bylo mezi skupinami? Zvláště pak u obou skupin, kde byla použita neobjektivní instrukce. Jakou

intonací a s jakým důrazem byla sdělena u různých administrátorů? Nutno dodat, že tato problematika je obtížně řešitelná i v reálných podmínkách neboť i mezi jednotlivými vyšetřovateli a jejich prezentací mohou být rozdíly. Jako další limit bych zmínila, že ani v jedné skupině nedošlo u respondentů k dotázaní na kvalitu jejich zraku, aktuální psychický stav, ani na to, zda před shlednutím videa či prezentací fotografií, nepožili alkohol či jinou návykovou látku. Tyto skutečnosti by však mohly negativně ovlivnit výsledky výzkumu, proto bych doporučila jejich zařazení do instrukcí.

Další výzkumy

Kombinace sekvenční prezentace a neobjektivní instrukce

Některé výzkumy naznačují, že při sekvenční prezentaci tendují respondenti odmítnout výběr mnohem častěji než je tomu u simultánní prezentace, a to i za podmínky přítomnosti cíle. Pravděpodobně absolutní úsudek, ke kterému navádí tento způsob prezentace, vede svědky k větší opatrnosti při výběru. (V simultánní prezentaci dochází k expozici všech osob v jedné sadě. Při sekvenční prezentaci dochází k expozici jednotlivých tváří postupně.) Výsledky z metaanalýzy Stablay et. al (2001) hovoří ve prospěch sekvenční prezentace oproti simultánní prezentaci právě v situaci, kdy cílová osoba není přítomna. Naopak simultánní prezentace je výhodnější oproti sekvenční prezentaci v případě přítomnosti cíle v sadě fotografií nebo in natura. Když zhodnotíme, že užití neobjektivní instrukce má opačný efekt než sekvenční způsob prezentace jaké by byly výsledky, kdyby se oba tyto faktory spojily?

Formulace nátlakové informace její kombinace?

Dalším tématem pro výzkum by mohla být rozdílná důraznost sdělených instrukcí- sdělená instrukce podaná rozdílným způsobem, tak jak tomu může být v reálných podmínkách. Výslechová situace je velmi specifická záležitost, která vyvolává u většiny svědků určitou hladinu stresu, ta se může odrazit ve vnímání instrukcí. Pro svědka může být instrukce více či méně čitelná, může ji

přeslechnout nebo vezme v úvahu pouze jen část takovéto instrukce a tak může dojít k ovlivnění výsledku. Dostatečný důraz, rychlost sdělení, intonace, hlasitost, atp. se mohou odrazit v reflektování informace.

Double blind rekognice + neobjektivní instrukce/objektivní instrukce

Wells et al. (1998), Rodriguez a Berry (2014) uvádí, že rekognice, zvláště jedná-li se o sekvenční způsob prezentace, by měl být prováděný naslepo. To znamená, že administrátor by neměl znát totožnost pachatele prezentovaného v sadě fotografií. Hlavním důvodem je, že administrátor může nevědomě, neverbálním způsobem, ovlivnit svědka ve výběru. Tento problém mohl nastat i v této práci a byl zmíněn i jako jeden z možných limitů, proto by bylo zajímavé porovnat výsledky s výzkumem, který by byl realizovaný způsobem naslepo při užití neobjektivní instrukce a objektivní instrukce.

11 Závěr

Cílem naší diplomové práce bylo zjištění vlivu kvality komunikace a interakce ve vyšetřování trestného činu. Doufáme, že i přes výše diskutovaná omezení našeho výzkumného šetření byl cíl splněn. Také věříme, že je náš výzkum alespoň malým posunem v této problematice.

12 Seznam použité literatury:

AINSWORTH, P. B. (1998). *Psychology. Law and Eyewitness Testimony*. New York: John Wiley & Sons.

ARGYLE, M. (1988). *Bodily communication* (2th ed.), New York: Methuen & Co.

AXELL, R. E. (1991). *Do's and taboos of public speaking: How to get those butterflies flying in information*. New York: Wiley.

BARON-COHEN, S., (2003). *The Essential Difference*. London: Penguin Books Ltd.

BOUKALOVÁ, H. (2007). *Vyšetřovatel a jeho důležité profesní dovednosti*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

BOUKALOVÁ, H. (2012). *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

BOUKALOVÁ, H., GILLERNOVÁ, I. (2008). *Některé podmínky pro efektivní vyšetřování trestných činů*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

CLARK, S. E. (2005). A re-examination of the effects of biased lineup instructions in eyewitness identification. *Law & Human Behavior*, 29, 575–604

ČECH, J., (2005). „Psychologické aspekty vyšetřování“ in: J. Čech et. al., *Psychologia pre políciu a justicu*. Trnava: Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda

ČECH, J. et al. (2005). *Psychologia pre políciu a justicu*. Trnava, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda.

ČÍRTKOVÁ, L. (2006). *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.

ČÍRTKOVÁ, L. (2000). *Policejní psychologie*. Praha: Porál, s. r. o.

DEVITO, J. A. (2001). *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada.

DOOB, A. N., & KIRSHENBAUM, H. M. (1973). Bias in policeineups—partial remembering. *Journal of Police Science and Administration*, 1, 287-293.

- DOOGASS A.; SMITH, C.; FRASER-THILL R.; A (2005). Problem with double-blind photospread procedures: Photospread administrators use one eyewitness's confidence to influence the identification of another eyewitness. *Law and Human Behavior*, 29(5), 543-562.
- DOUGLASS, A. B., & STEBLAY, N. (2006). Memory distortion in eyewitnesses: A meta-analysis of the post-identification feedback effect. *Applied Cognitive Psychology*, 20, 859–869.
- CLARK, S. E. (2005). A re-examination of the effects of biased lineup instructions in eyewitness identification. *Law & Human Behavior*, 29, 575–604.
- CUTLER, B. L., PENROD, S. D., O’ROURKE, T. E., & MARTENS, T. K. (1986). Unconfounding the effects of contextual cues on eyewitness identification accuracy. *Social Behaviour*, 1, 113–134.
- CLARK, S. E. (2010). Repeated eyewitness identification procedures: memory, decision making, and probative value. *Law and Human Behavior*, 34(3), 241-258.
- EKMAN, P.; FRIESEN, W. & ELLSWORTH, P. (1972). *Emocion in the humen face: Guidelines for research and an intergation of findings*. New York: Pergamon Press.
- FRANK, P. G., EKMAN, P. (1997). The ability to Deceit Generalizes Across Different Types of High-Stake Lies. In *Journal of Personality and Social Psychology*. 72(3), 801-817.
- GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- HAYESSOVÁ, N. (1998). *Základy sociální psychologie*, Praha: Portál, s. r. o.
- HINZ, T. & PEZDEK, K. (2001). The effect of exposure to multiple lineups on face identification accuracy. *Law and Human Behavior*, 25(2), 185-198.
- JELÍNEK, J. a kol. (2006). *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou*, Praha: Linde.
- JELÍNEK, J. et al. (2002). *Trestní právo procesní*. Praha: Eurolex Bohemia.
- KASSIN, S. M., ELLSWORTH, P. C., & SMITH, V. L. (1989). The “general acceptance” of psychological research on eyewitness testimony: A survey of the experts. *American Psychologist*, 44, 1089– 1098.

- KONRÁD, Z., NĚMEC, M., NOVOTNÝ, F. (2008). *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*. Praha: Policejní akademie ČR.
- KONRÁD, Z., VESELÁ, J. (2008). *Rekognice*. Praha: Policejní akademie ČR.
- LINDSAY, R. C., & WELLS, G. L. (1985). Improving eyewitness identifications from lineups: Simultaneous versus sequential lineup presentation. *Journal of Applied Psychology*, 70(3), 556-564.
- LOFTUS, E. F., & PALMER, J. C. (1974). Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and behavior. *Journal of Verbal and Learning Behavior*, 13(5), 585-589.
- LOFTUS, E. F., & BURNS, T. E. (1982). Mental shock can produce retrograde amnesia. *Memory and Cognition*, 10(4), 318-323.
- LOFTUS, E. F. (1993). The reality of repressed memories. *American Psychologist*, 48, 518– 537.
- LOFTUS, E. F. in WELLS, G. (April, 24. 2012). *Using Science to Improve the Accuracy of Eyewitness Identification* [video]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=P8t_2gzdeE
- LEVINE, F. J., & TAPP, J. L. (1973). The psychology of criminal identification: The gap from *Wade to Kirby*. *University of Pennsylvania Law Review*, 121, 1079- 1131.
- LEWIS, D. (1989). *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing.
- MALPASS, R. S., & DEVINE, P. G. (1981). Eyewitness identification: Lineup instructions and the absence of the offender. *Journal of Applied Psychology*, 66, 482-489.
- MALPASS, R., ROSS, S., MEISSNER, C., & MARCON, J. (2009). The need for expert psychological testimony on eyewitness identification. In Cutler, B. *Expert testimony on the psychology of eyewitness identification*. (pp. 3-27). New York: Oxford University Press.
- MATIAŠEK, J., SOUKUP, J. & BÁRTA, B. (1968). *Psychologie a výslechová praxe*. Praha: Orbis.
- MEAD, G. (1934). *Mind, self and society*. Chicago: Chicago University Press.
- MEMON, A.; HOPE, L.; BARTLETT, J.; BULL, R. (2002). Eyewitness recognition errors: The effects of mugshot viewing and choosing in young and old adults. *Memory & Cognition*, 30 (8), 1219-1227.

- MONTAGU, A. (1971). *Touching: The human significance of the skin*. New York: Harper& Row.
- MUSIL, J. et al. (1990). *Kriminalistika*, Praha: Naše Vojsko.
- MUSIL, J. et al.(1994). *Kriminalistika*, Praha: Naše Vojsko.
- MUSIL, J., KONRÁD, Z. & SUCHÁNEK, J. (2001). *Kriminalistika*, Praha: C. H. Beck.
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. (2004). *Kriminalistika*,(2ht ed.), Praha: C. H. Beck.
- Zákon č. 283/1991 sb., *o Policii České republiky v platném znění*, § 3a odstavec3. [online]. [cit. 21. 2. 2015]. Dostupný z http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1991/283991/Sb_283991_-----_.php
- NAKONEČNÝ, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- NAKUMA, C. A (1997). Method for measuring the attribution of communicative competence, *Applied Psycholinguistic*, 18, 219-235.
- NĚMEC, M. (2004). *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: Eurounion.
- NETT, A., DRAŠTÍK, A., ZEZULOVÁ, J. & FRYŠTÁK, M. (2005). *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita.
- NETÍK, K. (1997). *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: Beck.
- TONDL, L. (1996). *Mezi epistemologií a sémiotikou*. Praha: Filosofia.
- PHILLIPS, M. R., MCAULIFF, B. D., BULL KOVERA, M., & CUTLER, B. L. (1999). Double-blind photoarray administration as a safeguard against investigator bias. *Journal of Applied Psychology*, 84, 940–951.
- PITTENGER, R. E., HOCKETT, CH., F. & ANEHY, J. J.(1960). *The first five minutes*. Inthaca, New York: Paul Martineu.
- PORADA, V. et al. (2001). *Kriminalistika*. Brno: Cerm.

PORADA, V. et al. (2007). *Kriminalistika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.

PROTIVÍNSKÝ, M., (1971). *Rekognice v přípravném řízení*. Praha: MVČR.

PROTIVÍNSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. (1987). *Taktika výslechu v přípravném řízení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

RAK, R., MATYÁŠ, V., ŘÍHA, Z. a kol. (2008). *Biometrie a identita človka*. Praha: Grada Publishing, a. s.

RODRIGUEZ, DARIO N.; BERRY, MELISSA A. (2014). *The effect of line-up administrator blindness on the recording of eyewitness identification decisions*. *Legal and Criminological Psychology*. 19(1), 69-79.

ROSENTHAL, R. (1980). Replicability and experimenter influence: Experimenter effects in behavioral research. *Parapsychology Review*, 11, 5–11.

RUESCH, J. BATESON, G. (1951). *Communication, the social matrix of psychiatry*. New York, Norton.

ŘEZÁČ, J. (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido

SPOREER, S. L., MALPASS, R. S., & KOEHNKEN, G. (Eds.). (1996). *Psychological issues in eyewitness identification*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

SPOREER, S. L. (2008). *Lessons from the Origins of eyewitness Testimony Research in Europe*. *Applied Cognitive Psychology*. 20, 737-757.

SPURNÝ, J. (1998). *Uplatnění experimentálních přístupů v psychologické přípravě vyšetřovatelů*. Praha: Policejní akademie.

STEBLAY, N. M. (1997). Social influence in eyewitness recall: A meta-analytic review of lineup instruction effects. *Law & Human Behavior*, 21, 283–297.

STEBLAY, N., DYSART, J., FULERO, S., & LINDSAY, R. C. L. (2001). Eyewitness accuracy rates in sequential and simultaneous lineup presentations: A meta-analytic review. *Law and Human Behavior*, 25, 459–473.

STRAUS, J., CHMELÍK, J., KONRÁD, Z., PORADA, V., KRAJNÍK, V. PADYŠÁK, P. et al. (2008). *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Aleš Čeněk.

STRAUS, J. et al. (2004). *Kriminalistika, kriminalistická technika*. Praha: Policejní akademie České republiky.

ŠÁMAL, P. et al. (2003). *Přípravné řízení trestní*. (2th ed.), Praha: C. H. Beck .

- ŠÁMAL, P. a et al. (2005). *Trestní řád*, I. Díl, (5th ed.), Praha: C. H. Beck.
- THOMPSON, W. B., & JOHNSON, J. (2008). Biased lineup instructions and face identification from video images. *Journal Of General Psychology*, 135(1), 23-36.
- TUNNICLIFF, J. L. & CLARK, S. E. (2000). Selecting foils for identification lineups: Matching suspects or descriptions? *Law and Human Behavior*, 24, 231-258.
- VANGELI, B. (2006). Několik vět k fenoménu „policejní orgán“, *Kriminalistický sborník*, 3, 44-45.
- VRIJ, A. (2008). *Detecting Lies and Deceit. Pitfalls and Opportunities*. New York, NY, US: John Wiley & Sons Ltd.
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (1997). *Sociální psychologie*. Praha: ISV-nakladatelství.
- VYBÍRAL, Z. (2000). *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál s.r.o.
- WELLS, G., & BRADFIELD, A. (1998). "Good, you identified the suspect": Feedback to eyewitnesses distorts their reports of the witnessing experience. *Journal of Applied Psychology*, 83(3), 360-376.
- WELLS, G., SMALL, M., PENROD, S., MALPASS, R. S., FULERO, S. M., & BRIMACOMBE, C. A. E. (1998). Eyewitness identification procedures: Recommendations for lineups and photospreads. *Law and Human Behavior*, 22, 603-647.
- WELLS, G. L., OLSON, E., & CHARMAN, S. (2002). Eyewitness identification confidence. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 151-154.
- WELLS, G. L. & OLSON, E. (2003). Eyewitness identification. *Annual Review of Psychology*, 54, 277-295.
- WELLS, R. A. (2008). *The Art of Investigative Interviewing*. Countering the Lie of Omission. *FBI Law Enforcement Bulletin*, Jan. 97(3), 807-7-871.
- WELLS, G. L. (2006). Eyewitness identification: Systematic reforms. *Wisconsin Law Review*, 2, 615-643.
- WELLS, G. L., SMALL, M., PENROD, S. J., MALPASS, R. S., FULERO, S. M., & BRIMACOMBE, C. A. E. (1998). Eyewitness identification procedures: Recommendations for lineups and photospreads. *Law and Human Behavior*, 22, 603-647.

WELLS, G. L. (1978). Applied eyewitness-testimony research: System variables and estimator variables. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 1546-1557.

WOGALTER, M. S., MALPASS, R. S. & MCQUISTON, D. E.(2006). A national survey of US police on preparation and conduct of identification lineups. *Psychology, Crime and Law* 10,(1), 69-82.

WRIGHSMAN, L. S., FULERO, S. M. (2005). *Forensic Psychology*. Wadsworth: Thomson Learning.

www.pbs.org

<http://www.innocenceproject.org>

www.youtube.com/watch?v=q_BWv2Mjx2g

13 Seznam zkratk:

NAPŘ	Například
CN	Cíl nepřítomen
CP	Cíl přítomen
NO	Neobjektivní instrukce
OI	Objektivní instrukce

14 Seznam obrázků:

Obrázek 1	Základní schéma interpersonální komunikace 1.....	25
Obrázek 2	Skutečný pachatel vs. portrét pachatele 2.....	80
Obrázek 3	Vlevo falešně identifikovaný, vpravo pravý pachatel 3.....	80
Obrázek 4	Ukázka z videonahrávky I.....	97
Obrázek 5	Ukázka z videonahrávky II.....	97

Seznam příloh:

Příloha 1 – Souhlas s účastí na experimentu Instrukce pro respondenty

Příloha 2 – Instrukce pro respondenty NI

Příloha 3 – Instrukce pro respondenty OI

Příloha 4 – Videozáznam (CD na deskách DP)

Příloha 5 – Fotorekognice (CD na deskách DP)

Příloha 5 – Statistické výstupy

Příloha 1- Souhlas s účastí na experimentu

Byl/a jste vybrána jako účastník na výzkumu, který je realizován za účelem vypracování diplomové práce.

Výzkum se skládá ze dvou částí. V první části Vám bude prezentována krátká videonahrávka v časové délce okolo 90s. Druhá část výzkumu se uskuteční přibližně za týden od prezentované videonahrávky, kdy budete opět kontaktováni za účelem zodpovězení několika otázek vztahujících se k videonahrávce. V této fázi Vám budou sděleny další podrobnosti týkající se výzkumu.

Časová náročnost obou částí nebude delší jak 15 minut.

Svou účast na výzkumu můžete v průběhu kdykoliv zrušit bez udání důvodu.

Od Vás získané informace budou anonymně zaznamenány do archu a budou použity výhradně za účelem zpracování dat pro tento výzkum. Svým podpisem stvrzujete, že na základě uvedených informací souhlasíte se svou účastí na tomto výzkumu. Svůj souhlas můžete kdykoliv odvolat.

Jakékoliv dotazy týkající se experimentu směřujte buď osobně ihned na svého administrátora nebo se obračejte prostřednictvím emailu: latorta@email.cz nebo telefonicky: 604277859

Datum: _____

Podpis: _____

Příloha 2 – Instrukce pro respondenty, kterým byla podána neobjektivní instrukce

První částí tohoto experimentu je zhlédnutí krátkého videozáznamu. Z důvodu možného zkreslení výsledků Vám účel experimentu bude sdělen v druhé části tohoto výzkumu.

Veškeré údaje, které Vám budou prezentovány v první i v druhé části výzkumu, byly vytvořeny pouze pro účel realizace výzkumu.

Nyní Vám bude puštěn krátký videozáznam, všimněte si čehokoli, co vám přijde důležité. Přibližně s týdenním odstupem bude následovat druhá část, která bude navazovat na část první v podobě několika dotazů týkajících se videonahrávky. Na konci druhé části budete informováni o účelu výzkumu.

V případě jakýchkoliv dotazů týkajících se výzkumu se můžete obrátit kdykoliv na mě nebo na Lucii Žákovou prostřednictvím emailu latorta@email.cz nebo telefonicky +420604277859

Druhá část výzkumu

Před týdnem Vám byl prezentován videozáznam, kde jste mohli vidět zinscenovanou krádež aktovky, která obsahovala hodnotné dokumenty a notebook s důležitými daty. Za okamžik budete požádáni o identifikaci pachatele ze sady fotografií, která vám bude za okamžik odprezentována. Před úkonem budete dotázáni na několik otázek týkajících se Vaší osoby věk, vzdělání a na otázky týkající se videozáznamu. Po ukončení tohoto úkonu budete dotázáni na otázky k samotnému výběru.

V případě jakýchkoliv dotazů či nejasností se neváhejte zeptat. Jestliže Vám je vše jasné přistoupíme k úkonu.

Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu a vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu.

.....

Nyní mi dovoluňte položit Vám několik otázek k videonahrávce a otázek týkajících se Vaší osoby:

Jaký je Váš věk a dosažené vzdělání?

Prosím ohodnoťte na pětibodové škále od nejlepšího po nejhorší přehlednost a čitelnost situace na videozáznamu.

Nakolik jste si jistý/á správností Vašeho výběru. Ohodnoťte prosím na pětibodové škále od úplně nejistý (č. 1) po úplně jistý (č. 5)

Nakolik pro vás bylo obtížné učinit tento výběr. Ohodnoťte prosím na pětibodové škále nenáročné (č. 1) po velmi náročné (č. 5).

Děkuji za Vaši účast na experimentu. Účelem experimentu je prověřit možný vliv podaných instrukcí před výběrem podezřelé osoby se sady fotografií. Pokud budete mít zájem o sdělení výsledků experimentu, připište mi na Vás kontakt, na který Vám po vyhodnocení výsledků zašlu slíbené údaje.

Příloha 3 – Instrukce pro respondenty, kterým byla podána objektivní instrukce

První částí tohoto experimentu je zhlédnutí krátkého videozáznamu. Z důvodu možného zkreslení výsledků Vám účel experimentu bude sdělen v druhé části tohoto výzkumu.

Veškeré údaje, které Vám budou prezentovány v první i v druhé části výzkumu, byly vytvořeny pouze pro účel realizace výzkumu.

Nyní Vám bude puštěn krátký videozáznam, všimněte si čehokoli, co vám přijde důležité. Přibližně s týdenním odstupem bude následovat druhá část, která bude navazovat na část první v podobě několika dotazů týkajících se videonahrávky. Na konci druhé části budete informováni o účelu výzkumu.

V případě jakýchkoliv dotazů týkajících se výzkumu se můžete obrátit kdykoliv na mě nebo na Lucii Žákovou prostřednictvím emailu latorta@email.cz nebo telefonicky +420604277859

Druhá část výzkumu

Před týdnem Vám byl prezentován videozáznam, kde jste mohli vidět zinscenovanou krádež aktovky, která obsahovala hodnotné dokumenty a notebook s důležitými daty. Za okamžik budete požádáni o identifikaci pachatele ze sady fotografií, která vám bude za okamžik odprezentována. Před úkonem budete dotázáni na několik otázek týkajících se Vaší osoby věk, vzdělání a na otázky týkající se videozáznamu. Po ukončení tohoto úkonu budete dotázáni na otázky k samotnému výběru.

V případě jakýchkoliv dotazů či nejasností se neváhejte zeptat. Jestliže Vám je vše jasné přistoupíme k úkonu.

Prosím podívejte se pozorně na fotografie v tomto fotoalbu. Pokud se tam bude nacházet, vyberte podezřelou ženu z krádeže, kterou jste měl/a možnost vidět na videozáznamu. Podezřelá osoba se v tomto fotoalbu může, ale nemusí nacházet. Prosím při výběru berte na vědomí, že podezřelá osoba mohla změnit svou vizáž například úpravou délky nebo barvy vlasů. Zaměřte se při svém výběru na znaky trvalejšího charakteru, které nepodléhají těmto změnám.

.....

Nyní mi dovoluje položit Vám několik otázek k videonahrávce a otázek týkajících se Vaší osoby:

Jaký je Váš věk a dosažené vzdělání?

Prosím ohodnot'te na pětibodové škále od nejlepšího po nejhorší přehlednost a čitelnost situace na videozáznamu.

Nakolik jste si jistý/á správností Vašeho výběru. Ohodnot'te prosím na pětibodové škále od úplně nejistý (č. 1) po úplně jistý (č. 5)

Nakolik pro vás bylo obtížné učinit tento výběr. Ohodnot'te prosím na pětibodové škále nenáročné (č. 1) po velmi náročné (č. 5).

Děkuji za Vaši účast na experimentu. Účelem experimentu je prověřit možný vliv podaných instrukcí před výběrem podezřelé osoby se sady fotografií. Pokud budete mít zájem o sdělení výsledků experimentu, připište mi na Vás kontakt, na který Vám po vyhodnocení výsledků zašlu slíbené údaje.

Příloha 4 – Statistické výstupy

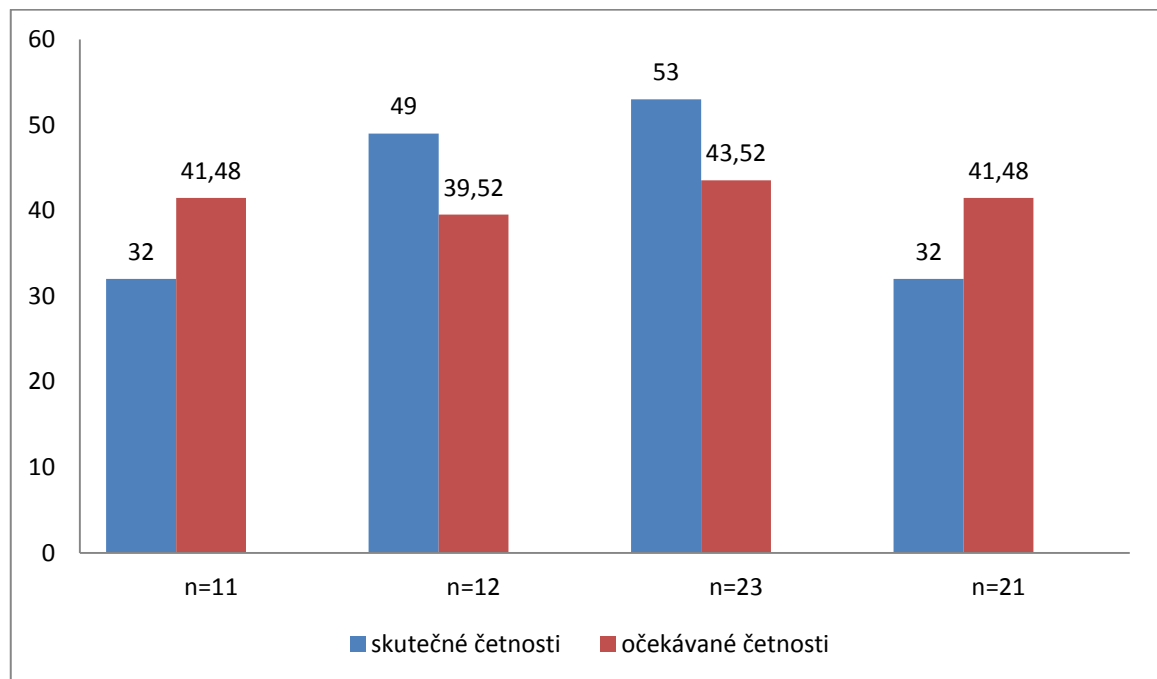
Výstupy ke stanovené hypotéze H1

	CN	CP	$n_{.j}$
1	32	49	81
0	53	32	85
$n_{i.}$	85	81	166

Tabulka- 3 Skutečné četnosti H1

	CN	CP	$n_{.j}$
1	41.48	39.52	81
0	43.52	41.48	85
$n_{i.}$	85	81	166

Tabulka- 3 Očekávané četnosti H1

Graf 2- Skutečné a očekávané četnosti H1

Testové kritérium: $G = 8.672$

Kritická hodnota: $\chi_{(1-\alpha)}; df = 2.706$

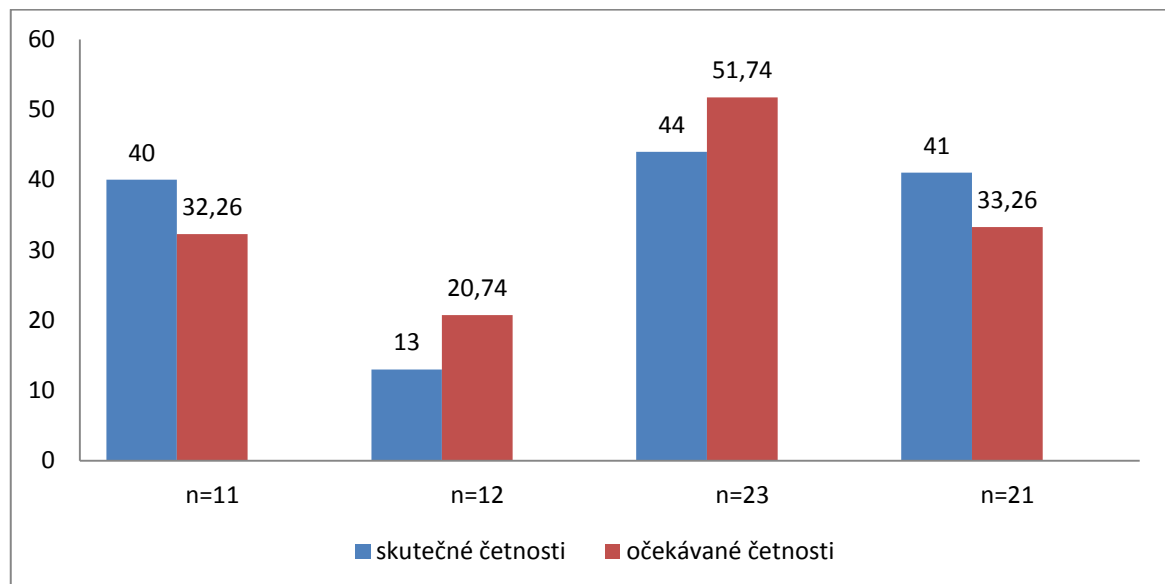
Výstupy ke stanovené hypotéze H2

	CN/NI	CN/OI	$n_{.j}$
1	4	28	32
0	40	13	53
$n_{i.}$	44	41	85

Tabulka- 4 Skutečné četnosti H2

	CN/NI	CN/OI	$n_{.j}$
1	16.56	15.44	32
0	27.44	25.56	53
$n_{i.}$	44	41	85

Tabulka- 5 Očekávané četnosti H2

Graf 3- Skutečné a očekávané četnosti H2

Testové kritérium: $G = 31.664$

Kritická hodnota: $\chi_{(1-\alpha)}; df = 2.706$

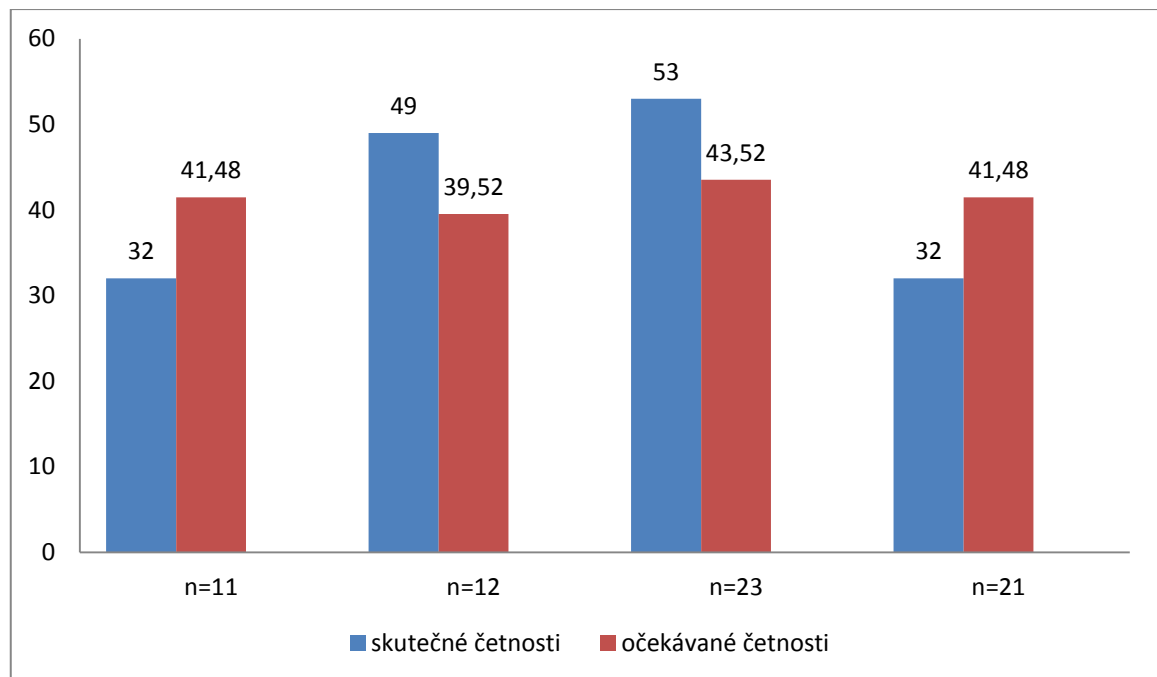
Výstupy ke stanovené hypotéze H3

	CN	CP	$n_{.j}$
1	32	49	81
0	53	32	85
$n_{i.}$	85	81	166

Tabulka- 6 Skutečné četnosti H3

	CN	CP	$n_{.j}$
1	41.48	39.52	81
0	43.52	41.48	85
$n_{i.}$	85	81	166

Tabulka- 7 Očekávané četnosti H3

Graf 4- Skutečné a očekávané četnosti H3

Testové kritérium: $G = 8.672$

Kritická hodnota: $\chi_{(1-\alpha)}; df = 2.706$

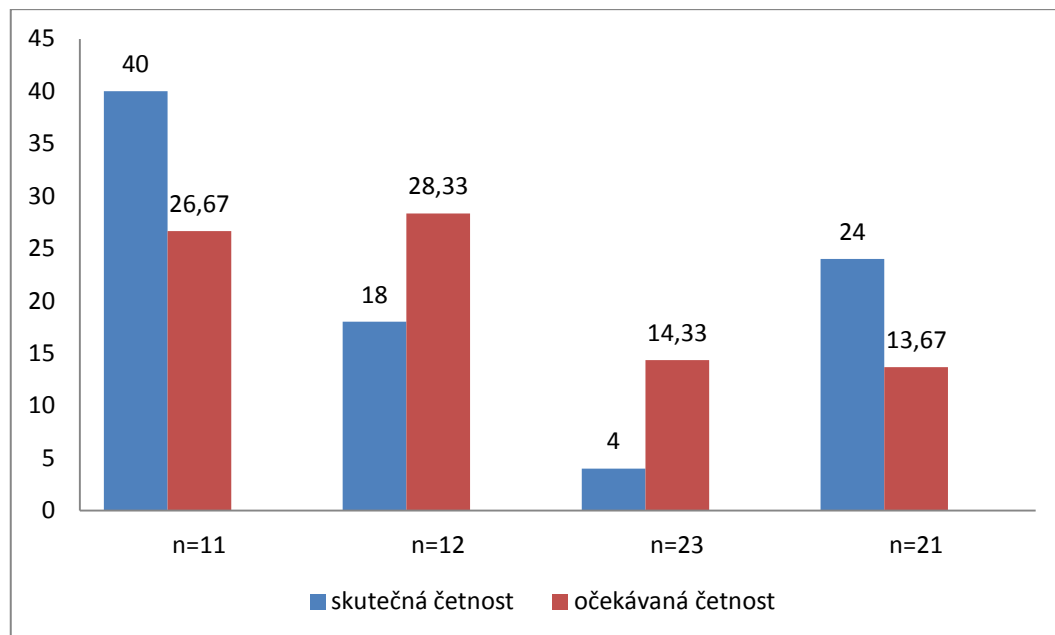
Výstupy ke stanovené hypotéze H4

	CN	CP	$n_{.j}$
0	40	18	58
1	4	24	28
$n_{i.}$	44	42	86

Tabulka- 8 Skutečné četnosti H4

	CN	CP	$n_{.j}$
0	29,67	28,33	58
1	14,33	13,67	28
$n_{i.}$	44	42	86

Tabulka- 9 Očekávané četnosti H4

Graf 5- Skutečné a očekávané četnosti H4

Testové kritérium: $G = 22.616$

Kritická hodnota: $\chi_{(1-\alpha)}; df = 2.706$

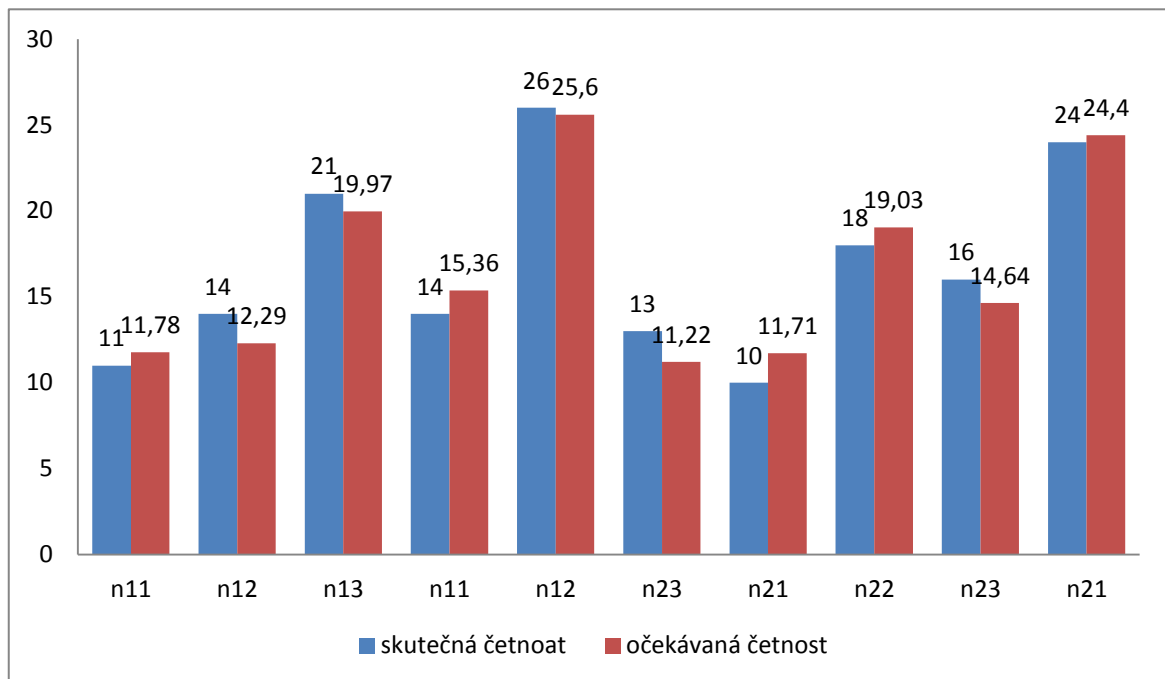
Výstupy ke stanovené hypotéze H5

	1	2	3	4	5	$n_{.j}$
1	10	14	21	14	26	85
0	13	10	18	16	24	81
$n_{i.}$	23	24	39	30	50	166

Tabulka- 10 Skutečné četnosti H5

	1	2	3	4	5	$n_{.j}$
1	11.78	12.29	19.97	15.36	25.6	85
0	11.22	11.71	19.3	14.64	24.4	81
$n_{i.}$	23	24	39	30	50	166

Tabulka- 11 Očekávané četnosti H5

Graf 6- Skutečné a očekávané četnosti H5

Testové kritérium: $G = 1.407$

Kritická hodnota: $\chi_{(1-\alpha)}; df = 7.779$

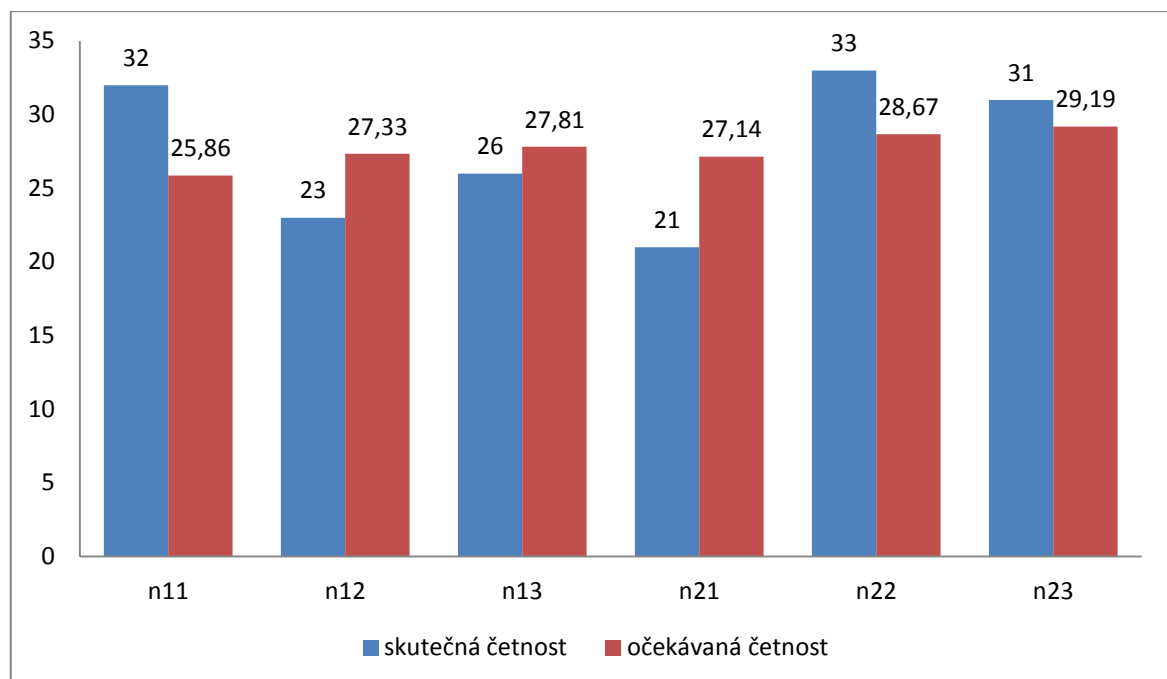
Výstupy ke stanovené hypotéze H6

	1	2	3	$n_{\cdot j}$
1	32	23	26	81
0	21	33	31	85
$n_{i \cdot}$	53	56	57	166

Tabulka- 12 Skutečné četnosti H6

	1	2	3	$n_{\cdot j}$
1	25.86	27.33	27.81	81
0	27.14	28.67	29.19	85
$n_{i \cdot}$	53	56	57	166

Tabulka- 13 Očekávané četnosti H6

Graf 7- Skutečné a očekávané četnosti H6

Testové kritérium: $G = 4.417$

Kritická hodnota: $\chi_{(1-\alpha)}; df = 4.605$

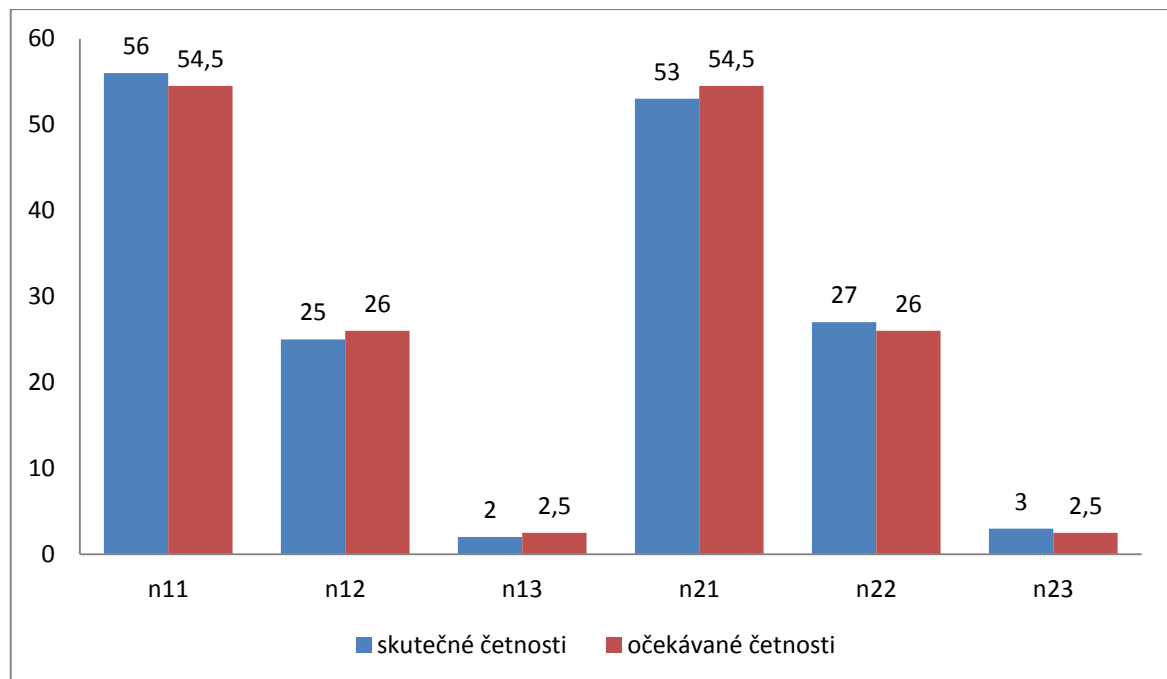
Výstupy ke stanovené hypotéze H7

	1	2	3	$n_{.j}$
1	56	25	2	83
0	53	27	3	83
$n_{i.}$	109	52	5	166

Tabulka- 14 Skutečné četnosti H7

	1	2	3	$n_{.j}$
1	54,5	26	2,5	83
0	54,5	26	2,5	83
$n_{i.}$	109	52	5	166

Tabulka- 15 Očekávané četnosti H7

Graf 8- Skutečné a očekávané četnosti H7

Testové kritérium: $G = 0.359$

Kritická hodnota: $\chi_{(1-\alpha)}; df = 4.605$

